

“Our Task in Africa”

Margery Perham og britisk kolonistyre i Afrika

av Sondre Imset

Veiledet av Trond Berg Eriksen

Masteroppgave i idéhistorie

Institutt for filosofi, idé- og kunsthistorie og klassiske språk

Det humanistiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Høst 2010

Takk til:

Min veileder, Trond Berg Eriksen, som har gitt svært nyttige innspill underveis i prosessen.

Gunnar Jakobsen og Jarle Simensen som satte meg på sporet av en oppgave som det har vært både lærerikt og overraskende spennende å arbeide med.

Nordiska Afrikainstitutet i Uppsala for stipend og en måneds opphold ved deres fasiliteter. Og en stor takk til de ansatte der for å ta godt imot meg.

Jan og Jarle for å lese gjennom og kommentere et utkast til oppgaven.

Ole-Martin, Andre, Aslak og Erik: *The Daily Lunchers*.

Erik for god støtte og litt innspurtkorrektur.

Min bror, Nicolai, for datahjelp.

Foreldrene mine, som til tross for at de nok ikke helt vet hva jeg bedriver tiden med her oppe, eller hvorfor jeg gjør det, har gitt sin fulle støtte til de valgene jeg har gjort.

En stor takk til Gudleiv Bø for korrekturlesning og svært konstruktive og grundige kommentarer om oppgavens struktur – og ikke minst for uvurderlig støtte i innleveringsfasen.

Og til slutt, Marit, for å ha holdt ut med (og gjort livet bedre for) en som har vært særdeles monoman de siste par månedene.

Sammendrag

Denne oppgaven søker å redegjøre for historikeren Margery Freda Perhams syn på det indirekte styret, den styreformen Storbritannia brukte i de fleste koloniene i Afrika fra begynnelsen av 1900-tallet til etter andre verdenskrig. Prinsippet som lå til grunn for styreordningen, var at man skulle integrere lokale myndigheter i kolonistyrets struktur. Rent praktisk ble dette gjennomført ved at man knyttet lokale høvdinger opp mot koloniadministrasjonen, slik at disse kunne tjene som bindeledd mellom kolonimakten og befolkningen i koloniene. Dette hadde den åpenbare fordelen at kolonimakten kunne klare seg med færre ansatte i administrasjonsapparatet i hver enkelt koloni; samtidig kunne man på denne måten ivareta en kontinuitet med fortiden i de afrikanske lokalsamfunn og dermed redusere de forstyrrende konsekvenser av koloniherrdømmet. I utgangspunktet var denne ordningen et resultat av økonomiske og praktiske hensyn. Men etter første verdenskrig ble den offisielle begrunnelsen for britisk kolonistyre i stadig større grad legitimert ut fra humanitære motiver.

Det er innenfor en slik tankegang Perham opererer. Perham har sterk tiltro til styreformens potensial til å skape en utvikling i de afrikanske samfunn som både ivaretar deres kulturelle egenart, og samtidig bidrar til en utvikling mot mer moderne samfunnsformer. Perhams syn på nødvendigheten av en utvikling av de afrikanske samfunn, sprang ut av en filantropisk grunninnstilling overfor afrikanerne. Men hennes optimistiske syn på indirekte styre var også farget av at hun hadde en nær tilknytning til det britiske kolonistyret. Noe av hensikten med oppgaven er å finne ut av hva slags idéstrømninger og ideologier hennes syn på britisk koloniherrdømme hviler på. Jeg argumenterer i så måte for at hennes syn på utviklingen av de afrikanske samfunn i stor grad fulgte endringer i den britiske kolonipolitikken. Slik fremstår hun gjennom hele sin karriere som en ideolog for det britiske imperiet.

I siste instans handler det om spredning av demokrati – et tema som neppe har blitt mindre aktuelt med tiden.

Innhold

TAKK TIL:	2
SAMMENDRAG	3
INNHold	4
INNLEDNING	5
<i>Om Margery Perham</i>	7
<i>Oppgavens hensikt: Problemstilling og hypotese</i>	8
<i>Noen ord om kildene</i>	10
<i>Min lesning av Perham</i>	12
DEL 1: HISTORISK BAKGRUNN	16
KAPITTEL 1: BAKGRUNNEN FOR BRUKEN AV INDIREKTE STYRE	16
<i>Det indirekte styrets tilblivelse</i>	16
<i>Intensjonen bak indirekte styre</i>	19
KAPITTEL 2: DEBATTENE OM FRANSK OG BRITISK KOLONISTYRE	23
<i>Direkte og indirekte styre</i>	24
<i>Kritikken mot indirekte styre</i>	25
DEL 2: MARGERY PERHAM OG BRITISK KOLONISTYRE I AFRIKA	33
KAPITTEL 3: PERHAMS TILKNYTNING TIL KOLONISTYRET	33
<i>Kontakten med Lugard og Cameron</i>	33
<i>Tilknytningen til koloniadministrasjonen</i>	38
<i>Perhams bidrag i tenkningen om britisk kolonistyre</i>	40
KAPITTEL 4: PERHAMS INDIREKTE STYRE: EN POLITISK IDÉ	44
<i>Hovedmålsettingen</i>	44
<i>En historie om britiske politiske tradisjoner</i>	47
<i>Fordelene ved det indirekte styrets metode</i>	49
<i>Perhams syn på direkte styre</i>	52
<i>Patrioten Perham</i>	55
KAPITTEL 5: EN IDEOLOGISK KAMELEON?	56
<i>Perham og antropologien</i>	58
<i>Perhams førkoloniale Afrika – kolonihistorikeren Perham</i>	60
<i>Idealist og pragmatiker</i>	64
<i>En imperialistisk ideolog?</i>	70
KAPITTEL 6: PERHAMS INDIREKTE STYRE: PROBLEMER OG LØSNINGER	72
<i>Effekten av indirekte styre på de afrikanske samfunn</i>	73
<i>Strukturelle problemer</i>	78
<i>Perhams løsninger</i>	80
KAPITTEL 7: NYE IDEER OM UTVIKLINGEN AV AFRIKA	89
<i>Perhams videre tenkning om utviklingen i Afrika</i>	90
<i>Perham og misjonærene</i>	95
<i>Fra premissleverandør til folkeopplyser</i>	99
AVSLUTNING	104
<i>Imperiet forgår, eurosentrismen består?</i>	108
LITTERATURLISTE	110

Innledning

At heart, the imperial mission was directed to the aggrandisement of white prestige and private profit rather than development in the best interest of Africans.¹

Med disse ordene formulerer historikeren Barbara Bush en oppfatning av imperialismens essensielle trekk som har vært svært utbredt de siste tiårene: *Undertrykkelse, utbytting og "sivilisering" på europeiske premisser*. Således har ordet *imperialisme* i de siste generasjoner hatt en overveiende negativ valør. I løpet av 1900-tallet er imperialismen blitt utsatt for stadig mer kritikk, både fra de som søkte å reformere kolonisystemet, og fra de som tilhørte en mer anti-imperialistisk tradisjon inspirert av John Hobson og Vladimir Lenin. Og særlig da avkoloniseringen ble igangsatt etter andre verdenskrig og nasjonal uavhengighet ble anerkjent som en universell rett, fikk begrepet en negativ klang. Begrepet ble i de påfølgende tiårene fylt med negativt innhold av forskere som fokuserte på imperialismens utbytende sider, og som mente at den førte til undertrykkelse og underutvikling i den tredje verden.

Men det var ikke alltid slik. Ordet *imperialisme* hadde til et godt stykke ut på 1900-tallet ikke den negative valøren begrepet i mange sammenhenger antar i dag. Det var, i alle fall blant mesteparten av befolkningen i de europeiske stormakter, et positivt ladet begrep. Imperiet var noe man var stolt av. Koloniseringen kunne betraktes som et middel for å spre sivilisasjon til alle verdenshjørner.

Den ideologiske legitimeringen for imperialismen varierte fra humanitære motiver til rent rasemessige begrunnelser for koloniherrdømme. Fra slutten av 1800-tallet ble det fremsatt ulike teorier som fremmet ideer om europeernes overlegenhet. Man antok at alle verdens kulturer befant seg på ulike utviklingsnivåer, og mens andre samfunn fortsatt var teknologisk, sosialt og moralsk tilbakeliggende, hadde europeerne allerede nådd det høyeste sivilisasjonsnivå. De europeiske stormaktene delte således de samme ideene om at deres samfunn var høyerestående sivilisasjoner. For de som mente at de ulike utviklingsnivåer skyldtes rasemessige forskjeller, var det derfor både logisk og rimelig at europeerne forbeholdt seg retten til erobring og formynderstyre. Men, som nevnt, fantes det også sterke humanitære krefter som rettferdiggjorde imperialismen. Mange mente at europeisk sivilisasjon bygget på verdier som hele menneskeheten ville ha godt av, så som demokratiske

¹ Barbara Bush, *Imperialism, Race and Resistance: Africa and Britain, 1919–1945* (London og New York: Routledge, 1999), 71.

institusjoner, uavhengige domstoler, frihet for individet og personlige rettigheter. Etter første verdenskrig, da de tidligere tyske koloniene ble overdratt til Storbritannia og Frankrike som mandatområder under Folkeforbundet, ble også den offisielle begrunnelsen for kolonistyre omtalt i begreper som "utvikling", "omsorg" og "velferd" for befolkningen i koloniene, samt at koloniherrdømmet nå var et "tilsynsstyre" eller "formynderstyre" ("trusteeship") inntil koloniene kunne "stand by themselves under the strenuous conditions of the modern world".² I tillegg begynte en del utviklingsplaner å se dagens lys på 1920-tallet. Med andre ord endret hele ideologien bak kolonistyre seg etter første verdenskrig, og koloniherrdømme ble i større grad enn tidligere betraktet som et filantropisk foretagende.

Denne oppgaven dreier seg om oppfatninger om kolonistyre som fantes i mellomkrigstidens England, en periode da koloniherrdømmet av mange ble betraktet som et system som kunne være til gagn både for europeerne og de koloniserte. Nærmere bestemt vil jeg ta for meg historikeren Margery Freda Perhams syn på britisk koloniherrdømme sett i lys av visse ideologiske strømninger i hennes samtid. Jeg vil forsøke å forklare hvordan det var mulig å ha et grunnleggende positivt syn på imperialismen ikke bare i mellomkrigstiden, men helt frem til avkoloniseringen kom styrtende ned på britiske myndigheter. Hennes oppfatning av hensikten med kolonistyre bærer således preg av en humanitær grunninnstilling i forhold til de afrikanske samfunn, og begreper som velferd og utvikling står sentralt i hennes omtale av kolonimaktens oppgaver overfor afrikanerne. Hun er optimistisk i forhold til mulighetene for utviklingen av de afrikanske samfunn slik at de på sikt skal kunne stå på egne ben i verdenssamfunnet. Hovedproblemstillingen for denne oppgaven blir da følgende: Hva ser Perham som de bærende ideer i det såkalte indirekte styre, den britiske kolonimodellen i mesteparten av Afrika sør for Sahara? Og hvor original var hennes tenkning om den britiske kolonimodellen? Senere i innledningen vil jeg vende tilbake til denne problemstillingen og presisere den nærmere.

Prinsippet som lå til grunn for indirekte styre, var at man skulle integrere lokale myndigheter i kolonistyrets struktur. Rent praktisk ble dette gjennomført ved at man knyttet lokale høvdinger opp mot koloniadministrasjonen, slik at disse kunne tjene som bindeledd mellom kolonimakten og befolkningen i koloniene. Dette hadde den åpenbare fordelen at kolonimakten kunne klare seg med færre ansatte i administrasjonsapparatet i hver enkelt koloni; samtidig kunne man på denne måten ivareta en kontinuitet med fortiden i de

² The Covenant of the League of Nations, artikkel 22.
<http://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/15/15-02/league-nations-perf.xml> (oppsøkt 7. september 2010).

afrikanske lokalsamfunn og dermed redusere de forstyrrende konsekvenser av koloniherrredømmet. I korte trekk var dette intensjonen bak systemet.

Om Margery Perham

Margery Freda Perham ble født i Bury, Lancashire, i 1895, som den yngste av syv søsken. I 1914 fikk hun et stipend for å studere historie ved St. Hugh's College i Oxford, og tre år senere fikk hun en undervisningsstilling ved Sheffield University. Et lengre besøk hos hennes søster i Somaliland i 1921-1922 skulle bli avgjørende for hennes karriere; hun forelsket seg i landet og kontinentet, og begynte dermed et livslangt engasjement med Afrika. Hennes søsters mann var distriktskommisær i Somaliland, og hun ble imponert over hvordan kolonitjenestemennene jobbet med å administrere og utvikle distriktene, hele tiden med lokalbefolkningens velferd i sentrum for deres oppmerksomhet. Tilbake i Sheffield begynte hun å undervise i imperial historie, og snart etter ble hun ansatt ved St. Hugh's College og underviste i moderne historie, filosofi, politikk og økonomi. Og da universitetene i Oxford og Cambridge i 1926 startet kurs for de som skulle ut i kolonitjenesten, var Perham en selvskreven kandidat for undervisningen. På 1930-tallet reiste hun i til sammen flere år på det afrikanske kontinentet. Og fra 1935 og frem til hun gikk av med pensjon i 1963, hadde hun ulike forsknings- og undervisningsstillinger i kolonial administrasjon ved universitetet i Oxford, og var i hele perioden nært tilknyttet Nuffield College, hvor hennes primære oppgave var å undervise i britisk imperiehistorie og gi spesielle kurs rettet mot kolonitjenesten, heller enn i typiske universitetsfag. I tillegg til sin akademiske karriere tok hun på seg en rekke verv og var sterkt involvert i utviklingen av afrikanske universiteter.

Gjennom hele sin karriere var hun en produktiv korrespondent og holdt en mengde radioforedrag om koloniale anliggender. Det var også slik hun ble kjent for den britiske opinion. I 1948 ble hun tildelt den britiske imperieordenen, og i 1965 ble hun slått til ridder av St. Mikael's og St. Georgs orden.³ Roland Oliver antyder at det var på grunn av hennes hyppige artikler og radioforedrag med appell både til den britiske opinion og samfunnets beslutningstakere at hun ble tildelt disse ordenene, og tilføyer at det også var derfor "she was an indispensable figure at every African independence ceremony."⁴

³ Hun fikk henholdsvis titlene *Commander of the Order of the British Empire* (CBE) og *Dame Commander of the Most Distinguished Order of St. Michael and St. George* (DCMG).

⁴ Roland Oliver, "Margery Perham", *African Affairs* 81, nr. 324 (juli, 1982), 412; Patricia Pugh, *Perham, Dame Margery Freda (1895–1982)*, Oxford Dictionary of National Biography, artikkelen ble revidert mai 2009,

Perham grupperes gjerne sammen med de historikerne som av ettertiden har fått benevnelsen *kolonihistorikere*. Disse historikerne rettet oppmerksomheten mot de europeiske imperier og europeisk aktivitet. De hadde ofte et vidt geografisk perspektiv i sine analyser av kolonitiden, og var særlig opptatt av oppdagelsen og annekteringen av de afrikanske områder, administrering av koloniene, handelsrelasjoner og ekspansjon av europeisk kultur.⁵ Perhams forskningsfelt og perspektiv føyer seg inn under en slik beskrivelse, men det er særlig hennes sterke interesse for administreringen av koloniene som er fremtredende i hennes arbeider.

Oppgavens hensikt: Problemstilling og hypotese

Donald Anthony Low og R. Cranford Pratt mener at en studie av argumentene som ble brukt for å forsvare indirekte styre, samt innsikt i styreformens implikasjoner og begrensninger, er essensielt for å forstå britisk kolonipolitikk i nesten et hvilket som helst afrikansk område i mellomkrigstiden.⁶ En forståelse av argumentene for og mot indirekte styre går altså rett inn til kjernen av hva store deler av den britiske koloniperioden i Afrika handlet om, i alle fall når det er sett fra et europeisk ståsted. Samtidig vil en forståelse av hvilke følger det indirekte styret brakte med seg fortelle mye om de generelle problemene forbundet med koloniherrredømme. Og særlig fordi en målsetting om utvikling av de afrikanske samfunn ble sentral i begrunnelsen for indirekte styre etter første verdenskrig, er debattene om indirekte styre nært knyttet opp mot en mer generell debatt om effekten av kolonitiden på afrikansk utvikling, som har rast i historiefaget og utviklingsøkonomien siden midten av 1900-tallet.

Margery Perham er av flere grunner spesielt godt egnet til en analyse av de argumentene man benyttet for å legitimere britisk kolonistyre i Afrika. Først kan det nevnes at hun var en sentral skikkelse i debattene omkring indirekte styre. At Roland Oliver i en nekrolog benevner henne som *det indirekte styrets yppersteprestinne*⁷ kan ses som et sterkt vitnesbyrd både for hvor sterk tiltro hun hadde til styreformens grunnleggende prinsipper, hvor sentralt hun sto i disse debattene, og at hun i en lang periode fremsto som det indirekte styrets fremste talskvinne. Hun er flittig sitert i litteraturen om indirekte styre, og det er

<http://www.oxforddnb.com/view/article/31539> (Oppsøkt 18. oktober 2010); Alison Smith og Mary Bull, "Introduction", i *Margery Perham and British Rule in Africa*, red. av Alison Smith og Mary Bull, 2. Antologien er trykket i sin helhet i *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 19, nr. 3 (oktober, 1991). Referanser til enkeltartiklene vil heretter være til tidsskriftet og ikke til antologien.

⁵ Jarle Simensen, "Value-Oriented in Historical Research and Writing: The Colonial Period in African History", *History in Africa* 17, (1990), 268.

⁶ Donald Anthony Low og R. Cranford Pratt, *Buganda and British Overrule 1900–1955: Two Studies* (London: Oxford University Press, 1960), 164.

⁷ Ordlyd hentet fra Oliver, "Margery Perham", 409-410.

åpenbart at Perham var en viktig premissleverandør i disse ordskiftene. George Padmore skrev om henne i 1949: "One of the most enthusiastic theoreticians and prolific apologists of the system is Miss Margery Perham ..."⁸ Slik trekkes hun ofte frem som et nær sagt idealtypisk eksempel på en ideologisk posisjon som det indirekte styrets forsvarende. Jeg mener altså at Perham fungerer som et vindu inn til mellomkrigstidens debatter om kolonistyre, og dermed er godt egnet som inntak til å forstå hva britisk kolonistyre i mellomkrigstiden innebar.

Men like sentralt som Perham sto i debatten om indirekte styre, sto også det indirekte styret i Perhams forfatterskap. Gjennom lange opphold og studiereiser i Afrika i 1920- og -30-årene fikk hun mulighet til å studere styreformen på nært hold og se hvordan den fungerte i praksis. Mesteparten av det Margery Perham skrev frem til slutten av andre verdenskrig hadde således tilknytning til utøvelsen av det indirekte styret. Et vell av artikler, noen foredrag og en bok viet til temaet gjør det klart at dette var hennes spesialfelt. Men Perham uttalte seg også ofte om hva hun så som det britiske imperiets oppgaver overfor sine kolonier mer generelt. Da Perham i sin samtid ble sett på som en ekspert på kolonial administrasjon, kan innsikt i Perhams syn på kolonimaktens oppgaver tjene som en innfallsport til å forklare hva slags ideer og argumenter som i mellomkrigstiden bidro til å legitimere vedvarende koloniherrdømme.

I mellomkrigstiden ble det indirekte styret begrunnet med at det skulle bidra til en utvikling av de afrikanske lokalsamfunn *samtidig* som disse samfunnene skulle beholde viktige elementer av sitt kulturelle innhold. I tråd med dette kan man si at Perhams syn på nødvendigheten av en utvikling av de afrikanske samfunn, sprang ut av en filantropisk grunninnstilling overfor afrikanerne. Hun hadde således et grunnleggende optimistisk syn på det indirekte styrets potensiale til å oppnå en gunstig utvikling i koloniene. Denne holdningen skyldtes trolig også at hun sto i tett forbindelse med de menneskene og instansene som hadde til oppgave å anvende ideene bak styreformen. Men jeg mener at det ut av Perhams tekster også er mulig å lese en sivilisatorisk begrunnelse for koloniherrdømmet, hvor målet var å oppnå en utvikling i retning av moderne nasjonalstater. Dette står i sterk kontrast til den grunnleggende filantropiske holdning hun inntar i sin omtale av indirekte styre, og gir hennes fremstillinger noe som fra vårt historiske ståsted kan se ut som en slags "dobbelthet".

I tillegg endret hennes utviklingssyn seg overraskende radikalt. Dette var et resultat både av at hun responderte på endringer på den internasjonale politiske arena – som blant

⁸ George Padmore, *Africa: Britain's Third Empire* (London: Dennis Dobson Ltd., 1949), 112.

annet førte til reformer i kolonipolitikken –, og at hun forholdt seg aktivt til de strukturelle endringene som skjedde i britisk kolonipolitikk ved inngangen til andre verdenskrig.

De spørsmålene som har ledet mitt arbeid, kan deles i tre. *For det første* har jeg vært opptatt av hva som kjennetegner Margery Perhams syn på indirekte styre: Hva mener Perham er styreformens bærende ideer og hovedmålsettinger, dens fortrinn fremfor *direkte* styre, og hva vektlegger hun som det indirekte styrets mest sentrale problemer? *For det andre* vil jeg se på hvor original hun var som tenker – altså hvilke forhold det var som gjorde henne til en viktig figur i ordskiftene omkring koloniherrredømme. *Det tredje* spørsmålet jeg har søkt å besvare er hvordan og hvorfor hennes utviklingssyn endrer seg.

Noen ord om kildene

Hennes viktigste historiske verk, *Native Administration in Nigeria* (1937), tar for seg styreformens etablering og utvikling i Nigeria, hvor den ble utformet av Lord Frederick John Dealtry Lugard (se side 18). Denne boken samt et utvalg artikler og foredrag om hva styreordningen innebærer, utgjør kildematerialet som danner grunnlag for min utlegning og analyse av Margery Perhams syn på indirekte styre. Perham skriver også om det indirekte styret i sin biografi om Lugard, og ettersom den er skrevet lenge etter at styreformen ble forlatt, kunne den tenkes å ha vært et interessant dokument hva angår hennes betraktninger om det indirekte styret. Men da det er få nye perspektiver å finne her, og dette heller ikke har blitt betraktet som noe innlegg i debattene omkring indirekte styre, har jeg kun i liten grad benyttet meg av dette verket. I gjennomgangen av hennes syn på det førkoloniale Afrika har jeg også benyttet meg av radioforedragene utgitt som *Colonial Reckoning* og *African Outline*.

Native Administration in Nigeria er i utgangspunktet en historisk studie som i tillegg har uttalte ambisjoner om å redegjøre for statusen til det indirekte styret i Nigeria på midten av 30-tallet. Samtidig som hun tar for seg det indirekte styrets tilblivelse og utvikling i Nigeria, vil hun redegjøre for hva slags administrative problemer som har oppstått i gjennomføringen av styreformens prinsipper. Men Perham har også et antropologisk siktemål med boken: Hun vil forsøke å vise hva slags folk det er hvis skjebne man har tatt på seg å styre. Eller som hun selv sier: "I have endeavoured [...] to clothe the skeleton of the administrative system with flesh and blood."⁹ Slik sett er denne boken en studie som befinner

⁹ Margery Perham, *Native Administration in Nigeria*, 2. utg. (London: Oxford University Press, 1962), xiv.

seg i skjæringspunktet mellom historie og antropologi.¹⁰ Hun skriver mye om hvordan det praktiske administrative arbeidet utføres, og fremstillingen bærer preg av å være basert på en blanding av dokumenter og egne erfaringer og undersøkelser. Hennes henvisninger til egne erfaringer fra sine reiser gir et godt innblikk i hennes metodiske innfallsvinkel som tar utgangspunkt i en nær kontakt både med de afrikanske samfunn og med koloniadministrasjonen, og er således en form for feltarbeid. Slik anså hun sine reiser som en mulighet til å balansere opp informasjon fra dokumenter med personlige observasjoner.¹¹ Det bør tilføyes at boken var den første akademiske studien av indirekte styre, og ble obligatorisk lesning for alle som ønsket å arbeide i kolonitjenesten.¹² I seg selv sier dette ikke bare mye om hennes posisjon som autoritet i problemstillinger knyttet til Afrika og administrering av koloniene, men også om hennes posisjon i forhold til britiske myndigheter.

Når det gjelder Perhams artikler og foredrag, er mange av dem avisartikler og radioforedrag skrevet for en større allmennhet, og er derfor langt mindre detaljerte hva angår den praktiske administreringen av koloniene. Hun benytter sine solide litterære kvaliteter og beskriver et Afrika – sett gjennom en reisende europeers øyne – som tidvis er til å ta og føle på. Gjennom en løssluppen, journalistisk formidlingsform, som tydelig er bygget på egne inntrykk, fremstår hun nærmest som om hun har et slags opplysningsprosjekt overfor den britiske befolkningen: For det første formidler hun sine inntrykk av de afrikanske samfunns mangfoldighet og hvordan livet arter seg på det afrikanske kontinent, samtidig som hun overbringer en idé om hvordan den økonomiske og politiske tilstanden er i de afrikanske koloniene; for det andre redegjør hun for den britiske administrasjonsmodellen, forsvaret denne mot kritikk og gjør det på denne måten klart at deres imperium er det best mulige. Etter første verdenskrig ble den britiske befolkningen stadig mer interessert i problemstillinger tilknyttet imperiet, samtidig som store deler av opinionen fikk en økt ansvarsfølelse overfor befolkningen i koloniområdene.¹³ På 1930-tallet fantes det ikke mange skribenter med ekspertise på afrikanske forhold, og Roland Oliver skriver således at det var gjennom hennes artikler i *The Times* hun ble kjent som autoritet i Afrikaspørsmål: "It was, far more than any

¹⁰ Hun takker da også International Institute of African Languages and Cultures for å gjøre det mulig for henne å arbeide en kort periode under Malinowski og slik få en innføring i antropologiens territorium. Perham, *Native Administration in Nigeria*, xv.

¹¹ Margery Perham, Introduksjon til *Colonial Sequence 1930 to 1949: A Chronological Commentary upon British Colonial Policy Especially in Africa* (London: Methuen & Co Ltd, 1967), x. Dette er en samling av Perhams artikler utgitt i to bind. Artikkelsamlingen refereres heretter til som *Colonial Sequence 1930 to 1949*.

¹² Anthony Kirk-Greene, "Forging a Relationship with the Colonial Administrative Service, 1921–1939", *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 19, nr. 3 (oktober, 1991), 64; Thomas Ofcansky, "Margery Perham: A Bibliography of Published Work", *History in Africa* 15, (1988), 339.

¹³ Donald Anthony Low og Cranford Pratt, *Buganda and British Overrule 1900–1955: Two Studies* (London: Oxford University Press, 1960), 168.

personal friendships with ministers and civil servants, her real power base, and why, for example she was an indispensable figure at every African independence ceremony.”¹⁴ Flere har derfor påpekt at Perhams største historiske betydning skyldes nettopp hennes stadige henvendelser til den britiske opinion og samfunnets beslutningstakere gjennom sine artikler i *The Times*.¹⁵

Temaene for hennes artikler favner vidt, men i hovedsak dreier de seg om ulike problemer tilknyttet britisk koloniherrdømme i Afrika. Noen av artiklene er refleksjoner over hendelser på verdensarenaen som er av interesse for imperiet, og gjenspeiler således endringer i den internasjonale politikken. Slik fungerer hennes artikler som en slags historiske vinduer til noen av hennes samtids viktigste utenrikspolitiske temaer. Da Perhams artikler i essens støtter opp om det britiske koloniveldet, bidrar hennes posisjon i den britiske offentligheten til at hun ofte inntar en rolle som britisk ideologiprodusent.

For å gi leseren et inntrykk av Perhams journalistiske fremstillingsform og personlige stil, har jeg innlemmet en del sitater i teksten. Samtidig er ofte de originale tekstpassasjene så velskrevne eller forklarende at jeg ikke har sett noe stort poeng i å parafrasere dem. Lesningen av Perham har ført med seg en viss orientering i bøker og artikler av andre forfattere fra den perioden oppgaven tar for seg. Disse vil kommenteres der det er relevant.

Min lesning av Perham

Tekstene jeg benytter som kildegrunnlag, er skrevet over en periode på 40 år, og i mange av dem omtaler hun ikke primært det indirekte styret. De overordnede temaer i mange av artiklene er eksempelvis utløst av hendelser i koloniene, tekstene er innlegg i debatter om settlerområdene, de tar til orde mot kritikk fra den andre siden av Atlanteren, eller de er bare forsøk på å formidle et inntrykk av hvordan den økonomiske og politiske tilstanden er i et bestemt koloniområde. Mange av hennes artikler kan derfor leses som spesifikke talehandlinger, der argumentene har klare adressater og hvor hun omtaler helt konkrete situasjoner (men ofte med den hensikt samtidig å si noe om britisk kolonipolitikk).

Quentin Skinner skriver således: ”Any statement is inescapably the embodiment of a particular intention on a particular occasion, addressed to the solution of a particular problem,

¹⁴ Oliver, ”Margery Perham”, 412.

¹⁵ Roland Oliver, ”Prologue: the two Miss Perhams”, *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 19, nr. 3 (oktober, 1991), 21; Kenneth Robinson, ”Margery Perham and the Colonial Office”, *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 19, nr. 3 (oktober, 1991), 185, 194.

and is thus specific to its context [...]”¹⁶ Et sett av tekster (eller én tekst for den saks skyld) kan med andre ord ikke betraktes som et hermetisk lukket, koherent system. Skinner mener målsettingen om å skape koherens i en forfatters tekster fører til at man ender opp med en gjengivelse av en forfatters tanker som er mer koherent enn hva det faktisk er belegg for i kildene. Slik slutter det å være en historisk presentasjon av tanker som noen noensinne har tenkt, og får mer preg av å være en mytologisk beretning enn en historisk fremstilling med et sannhetskrav, skriver han.¹⁷ Dominick LaCapra er noe mildere i ordbruken og kaller en slik jakt på orden, enhet, og koherens i en tekst eller et sett av tekster for en ”quest for unity”, og påpeker hvordan dette kun kan være et slags idealmål (og altså noe som ikke må etterstrebes).¹⁸ Han advarer således mot å lese et forfatterskap eller en samling tekster som ”... a single text writ large”¹⁹. Teksters meningsinnhold må heller ses i sammenheng både med den sosiokulturelle virkelighet de er en del av, og de lingvistiske konvensjoner og eventuelle andre (kon)tekster de forholder seg til.

Når jeg så behandler store deler av Perhams artikkelproduksjon i min analyse, kan det anses som et metodisk problem at min utlegning av Perhams syn på det indirekte styret kan virke noe mer koherent, konsistent og ikke minst mer ryddig enn hvordan hennes tekster faktisk fortøner seg. Men ettersom det er Perhams holdning til det indirekte styret som er tema for denne oppgaven, og dette best kan forklares ved en bred orientering i hennes tekster, har jeg valgt å vektlegge de store linjene i hennes forfatterskap mer enn (men ikke på bekostning av) de umiddelbare ytringssituasjoner. Dette valget har jeg gjort fordi det er helt tydelig at hun har en utarbeidet og helhetlig filosofi angående det indirekte styrets beskaffenhet: Hun behandler således det indirekte styrets idégrunnlag mer dyptgående både i tre artikler og i avslutningskapittelet i *Native Administration in Nigeria*.²⁰ Med disse tekstene som et sikkerhetsnett for min analyse er det mulig å si at hun er relativt konsekvent i sine beskrivelser av styreformen, selv der hun bare omtaler dette som en del av et annet emne eller som del av et større argument. Jeg har gjennom en samlesning av de tekstene hvor hun omtaler det indirekte styret altså valgt å legge spesielt mye vekt på det som viser seg å være sentrale poenger. Men der det har vært påkrevd, har jeg trukket inn relevant språklig

¹⁶ Quentin Skinner, “Meaning and understanding in the history of ideas”, i *Visions of Politics: Volume I: Regarding Method* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 88.

¹⁷ Skinner, “Meaning and understanding in the history of ideas”, 67-72.

¹⁸ Dominick LaCapra, ”Rethinking Intellectual History and Reading Texts”, i *Rethinking Intellectual History: Texts, Contexts, Language* (Cornell University Press, Ithaca and London, 1983), 55-56 og 67-69.

¹⁹ Dominick LaCapra: ”Rethinking Intellectual History and Reading Texts”, 55.

²⁰ Se Margery Perham, ”Some Problems of Indirect Rule in Africa” (1934), i *Colonial Sequence 1930 to 1949*, 91–118; ”Our Task in Africa” (1936) i *Colonial Sequence 1930 to 1949*, 140–154; ”A Re-statement of Indirect Rule”, *Africa: Journal of the International African Institute* 7, nr.3 (juli, 1934), 321–334.

(begrepsmessig) og realhistorisk kontekst for å forklare Perhams argumentasjon, og slik forsøkt å si noe om hva slags holdninger og verdisyn man kan utlede av hennes argumentasjonsform i ulike ytringssituasjoner.

Når man ser Perhams forfatterskap under ett, slik jeg til en viss grad gjør hva angår hennes utlegning av det indirekte styret, hender det at det dukker opp motstridende utsagn; man kan lett finne belegg både for at hun har et gitt standpunkt, og at hun mener akkurat det motsatte, ofte uten at dette kan spores til noen utvikling i forfatterskapet. Det er for eksempel lett å finne belegg for at Perham er svært etnosentrisk, samtidig som man like lett kan belegge en påstand om at hun absolutt ikke er det. Roland Olivers kommentarer om hennes artikler i *The Times* – som ofte var kommentarer til dagens nyheter eller tilsvaret til andre korrespondenters meninger – kan forklare hvorfor det er mulig å finne såpass mye motsetningsfylt argumentasjon i kildematerialet: "It was gruelling, always interrupting, work which brooked no delay, and usually allowed no time for second thoughts." Og han fortsetter med at disse artiklene ble "[...] hammered out at three in the morning and rushed to the post before breakfast."²¹ Det er med andre ord urimelig å ha de samme forventninger til tematisk og argumentativ koherens i et gitt utvalg av en forfatters avisartikler, som man kan ha til forfatterens tekster publisert i mer akademiske fora. Mange av disse tekstene må, som nevnt, heller anses å være tilsvaret eller løsninger på spesielle spørsmål eller problemer. Så der det i kildematerialet kan skjernes synspunkter som logisk sett motsier hverandre, har jeg noen steder forsøkt å se hvordan dette kan skyldes ulike ytringssituasjoner. Andre steder har jeg valgt å føre min analyse i ulike retninger, for så å ende opp med flere mulige tolkninger av de samme spørsmålene. Til tross for en helhetlig behandling av hennes tekster om styreformen, er oppgaven altså ikke et forsøk på å ordne Perhams tankebyggverk inn i en fortelling som nødvendigvis gir et entydig bilde av kolonihistorikeren Margery Perham.

Min utlegning av Perham er således et forsøk på å være så tro mot hennes tekster som mulig, og slik er det også oppgavens hensikt å gi et dekkende bilde av hennes argumentasjonsform. Det interessante, i mine øyne, er ikke kun *hva* Perham argumenterer for, men også detaljene i hennes utlegning og argumentasjon; i tråd med dette er det særlig to spørsmål jeg har søkt å besvare: Hvorfor fremstiller hun forhold vedrørende den britiske kolonipolitikken akkurat som hun gjør? Og i forlengelsen av dette, hvilke forutsetninger i hennes samtid gjør hennes presentasjoner av kolonistyret og dets virkning på de afrikanske samfunn akkurat slik de er? Jeg vil altså forsøke å klargjøre hvilke premisser som ligger til

²¹ Oliver, "Prologue: The Two Miss Perhams", 21.

grunn for de vurderingene Perham foretar. Hensikten med et slikt fokus er å si noe om hvordan både Perhams filantropiske grunninnstilling vis-à-vis Afrika, og hennes syn på britisk kolonipolitikk og retten til koloniherrdømme, arter seg i ulike kontekster. Dette vil i sin tur fortelle noe om hva slags ideologier som ligger til grunn for hennes argumentasjonsform i ulike ordskifter. Samtidig kan en slik tilnærming fortelle en del om hva slags verdensbilde og historiesyn hun opererer innenfor. Jeg har derfor forsøkt å foreta en lesning av Perham som er både *sympatisk* (kapittel 4) og *problematiserende* (kapittel 5 og 6), og håper således å gi et nyansert bilde av Perhams fremstilling av det indirekte styret.

Ett forbehold må det imidlertid gjøres rede for: I litteraturen om det indirekte styret foretas det ofte et skille mellom styreordningens idéinnhold og dens mer praktisk-administrative målsettinger og utfordringer. Det er imidlertid karakteristisk for Perham at hun ser disse to aspektene i sammenheng. Et par steder tar hun riktignok for seg styreformens rene idéinnhold, men oftere fremstiller hun styreformens idégrunnlag som anvendt i konkrete tilfeller: I begynnelsen av et helt sentralt foredrag om temaet sier hun: ”[...] native administration more than any other must be studied in action.”²² Perham har med andre ord en sterkt empirisk tilnærming til temaene for sine tekster, og det hun anser som idéinnholdet i det indirekte styret, er nært knyttet både til den praktiske gjennomføringen av styreformens prinsipper og dens virkning på de afrikanske samfunn. Perhams tekster om indirekte styre kan derfor leses som *en utforskning av spenningsforholdet mellom styreformens idéinnhold og den sosiale og politiske virkeligheten som disse ideene benyttes på*. Når jeg i oppgaven skiller disse to aspektene fra hverandre, må det anses som et analytisk grep for å gjøre hennes tekster til gjenstand for en idéhistorisk undersøkelse.

Men før jeg starter min fortelling om Perham, vil jeg si litt om den historiske bakgrunnen for og intensjonen med det indirekte styret, og samtidig redegjøre for noen av de temaer som har vært diskutert og argumenter som har vært benyttet i debattene omkring indirekte styre.

²² Perham, “Some Problems of Indirect Rule in Africa”, 92.

Del 1: Historisk bakgrunn

Kapittel 1: Bakgrunnen for bruken av indirekte styre

Det indirekte styrets tilblivelse

Selv om denne oppgaven i hovedsak dreier seg om Margery Perhams syn på det britiske kolonistyre i Afrika, vil jeg allikevel starte med å si noen få ord om kolonistyre i India på 1800-tallet, selve kronjuvelen i det britiske imperiet. Det var nemlig i India at indirekte styre første gang ble benyttet som administrativt system i det britiske koloniveldet; og i tillegg hadde de som utformet indirekte styre i Afrika, erfaring fra India. En slik innfallsvinkel kan altså forklare hvordan indirekte styre allerede lå der som et mulig alternativ for administrasjon av Afrikas befolkningsgrupper da kappløpet om Afrika begynte.

Men først utviklet britene et såkalt direkte styre i India. Etter at de slo ned et stort opprør i 1857-58 (Sepoy-opprøret), som blant annet hadde hatt til hensikt å drive britene ut av India, innså britiske myndigheter at styringen av India måtte gjøres mer effektiv og kontrollert, samtidig som man måtte føre en mer forsiktig politikk for å unngå å skape misnøye i befolkningen. India ble nå en kronkoloni direkte under den britiske regjering. Ansvar for kolonien ble lagt under en egen minister for indiske saker; denne ministeren ble i India representert av en visekonge. Visekongen styrte gjennom et ”eksekutivråd” og hadde et lovgivende råd til hjelp i lovgivningssaker. I hvert område satte britene opp en lokaladministrasjon hvor institusjonene var bygget opp etter britisk mønster med fagkyndige tjenestemenn. Omkring to tredjedeler av landet ble styrt slik.

Men også de tidligere selvstyrte fyrstestatene og kongedømmene, som hadde mistet mye av sin makt under det britiske styret, hadde under Sepoy-opprøret reist seg til kamp for å unngå å bli innlemmet i Britisk India. Opprøret overbeviste derfor britene om at det i disse områdene var nødvendig å utvikle et samarbeid med de gamle herskende klasser. De forsøkte derfor å alliere seg med de store kongeriker og fyrstedømmer som på den tiden utgjorde en tredjedel av India. Disse statene ble nå satt under tilsyn av en ”resident” – en britisk tjenestemann som i praksis fungerte som en slags diplomat –, ellers fikk de styre sine indre anliggender som før, uten for mye britisk innblanding. Denne ordningen fikk snart

betegnelsen ”indirekte styre”, og skulle etter hvert komme til å danne mønster for den lokale styreordningen i de fleste britiske koloniområder.

Det er viktig å påpeke at indirekte styre, slik det ble utviklet i India, ikke var et ferdig utviklet system som lett kunne overføres til afrikanske forhold.¹ Poenget mitt er, som nevnt, kun at indirekte styre lå klart som et mulig alternativ for hvordan man skulle administrere koloniene allerede da kappløpet om Afrika begynte.

I Berlinkonferansen, som ble avsluttet i 1885, delte kolonimaktene Afrika mellom seg. I årene som fulgte, økte farten på den europeiske territorielle ekspansjonen i Afrika voldsomt, og rundt århundreskiftet hadde de europeiske imperier avsluttet sine militære erobringer på mesteparten av kontinentet og konsolidert sin posisjon som overmakt – selv om harde motstandskamper i visse områder fortsatte helt frem til første verdenskrig brøt ut. Som en følge av disse erobringene meldte spørsmålet seg om hvordan man best kunne administrere de enorme områdene man hadde ervervet seg, særlig fordi man hadde begrensede ressurser.

Implementeringen av kolonistyre i Afrika var ingen ryddig, bevisst eller planmessig prosess, og planene for hvordan man skulle administrere koloniområdene ble til underveis. Kolonitiden begynte altså ikke med at man satte opp sentralstyrte administrasjonsapparater som tok ansvar for styringen av de afrikanske områdene. Derimot innførte man midlertidige administrative løsninger for å befeste kontrollen med sine områder. Det var dessuten flere aktører enn bare europeiske statsapparater som gjorde seg gjeldende i den tidlige koloniperioden i Afrika. I likhet med flere av kolonimaktene gav Storbritannia konsesjoner til store handelskompanier som gjerne fikk monopol i områder underlagt britisk myndighet. Disse kontraktene innebar også en fullmakt til å utøve politisk autoritet i det gjeldende område, slik at det ble satt opp et styringsapparat med militærvesen og rettssystem. Flere av koloniene ble i den tidlige koloniperioden styrt gjennom disse handelskompaniene. Et av disse var Royal Niger Company, ledet av Sir George Goldie, som fra 1886 fikk konsesjon på

¹ Til hvilken grad erfaringene fra India var viktige for implementeringen av kolonistyre i Afrika, har vært debattert blant historikere. Mahmood Mamdani har således vektlagt Sepoy-opprøret som et avgjørende skille i britisk kolonipolitikk, og hevdet at britene brakte med seg mye erfaring fra India til administreringen av de afrikanske koloniene. Mot denne fremstillingen har Chris Youé hevdet at antagelsen om at imperiet endret retning på grunn av opprøret i India, er en altfor enkel forklaring, som ikke tar alle relevante historiske forhold i betraktning. Erfaringsgrunnlaget til de ansatte i koloniadministrasjonen i India og de som koloniserte Afrika var ifølge Youé svært ulikt; i tillegg lå det forskjellige ideologier til grunn for bruken av de ulike formene for indirekte styre: Der kolonistyre i India på slutten av 1800-tallet var preget av en administrasjonsstruktur som hadde fått tid til å etablere seg, var man i samme periode i Afrika opptatt av å få kontroll med koloniområdene – indirekte styre i Afrika var således et middel for effektiv okkupasjon av koloniområdene. Med det mener ikke Youé at erfaringene fra India var uviktige i koloniseringen av Afrika, de var bare ikke fullt så viktige for hvordan kolonistyre i Afrika ble utformet som det Mamdani hevder. Mahmood Mamdani, *Citizen and Subject: Contemporary Africa and the Legacy of Late Colonialism* (New Jersey: Princeton University Press, 1996), 49-50; Chris Youé, “Mamdani’s History”, *Canadian Journal of African Studies / Revue Canadienne des Études Africaines* 34, nr.2 (2000), 399-407.

kontroll med Nigerdeltaet og store deler av det som senere skulle bli Nigeria. I tillegg til å samle inn skatter og avgifter på import og eksport, inngikk kompaniet avtaler med lokale høvdinger og fikk dermed betydelig innflytelse på lokale politiske forhold. Goldie var opptatt av utvidelsen av den britiske innflytelse oppover elvene Niger og Benue, men Royal Niger Company hadde ikke ressurser til å administrere i noen stor skala; derfor besluttet Goldie at kompaniet så langt det var mulig, skulle ”rule indirectly through feudatory princes”². Det var med andre ord Goldie som i Afrika innførte de prinsipper for administrasjon som senere skulle bli kjent som indirekte styre.³ Selv skrev Goldie i 1898: ”If the welfare of the native races is to be considered, if dangerous revolts are to be obviated, the general policy of ruling on African principles through native rulers must be followed for the present.”⁴ Goldie var altså tidlig ute med å uttrykke at en indirekte styring av de afrikanske samfunn ikke bare var hensiktsmessig fordi man hadde begrenset mannskap og lite ressurser i forhold til de enorme områdene man skulle styre, men at en slik fremgangsmåte også kunne ivareta afrikanernes interesser.

Men noen år etter delingen av Afrika begynte de europeiske stormakter gradvis å ta direkte kontroll over sine voksende imperier – og handelskompaniene mistet omsider sine konsesjoner og fullmakter til å styre. I 1899 mistet Royal Niger Company sine privilegier i Nigeria, og både Nord- og Sør-Nigeria ble raskt etter omgjort til britiske protektorater. Lord Frederick Lugard – som tidligere hadde deltatt i militære felttog i Asia og Afrika, og i tillegg hadde arbeidet med flere av de britiske handelskompaniene – ble i 1900 utnevnt til høykommisær for Nord-Nigeria. Det er gjerne her, med Lord Lugard, historiene om det indirekte styret starter.

Det meste av motstanden i sør var allerede slått tilbake da Lugard kom til Nigeria. Han sto derfor i spissen for et militært felttog med mål om å bringe det nordlige Nigeria under den britiske krone, noe han klarte da han i 1903 erobret Sokoto-kalifatet, som i nærmere hundre år hadde styrt i området. Kalifatet var et aristokrati bestående av 30 emirater styrt som selvstendige politiske enheter underordnet kalifen i Sokoto. Etter erobringen ble mange av emirene byttet ut, men mesteparten godtok britisk overherredømme mot at deres egen autoritet ble anerkjent. Slik tok kolonimakten i prinsippet vare på den tradisjonelle politiske

² Sitert i William Malcolm Hailey, *An African Survey: A Study of Problems Arising in Africa South of the Sahara* (London, New York og Toronto: Oxford University Press, 1938), 416; Adebayo Oyeade, ”Colonial Political Systems”, i *Africa: Volume 3: Colonial Africa, 1885–1939*, 71–86, red. av Toyin Falola (Durham, North Carolina: Carolina Academic Press, 2002), 71–72.

³ Hailey, *An African Survey*, 133.

⁴ George Taubman Goldie, Introduksjon til *Campaigning on the Upper Nile and Niger*, av Seymour Vandeleur (London: Methuen & Co, 1898), 22.

organiseringen og beholdt den allerede eksisterende administreringen av hvert enkelt område. Slik ble Lugards versjon av indirekte styre unnnfanget.⁵ Selv om Lugard utviklet det indirekte styret spesifikt for å passe inn i Sokoto-kalifatets struktur, overbeviste han britiske kolonimyndigheter om at grunnprinsippene for denne styreformen kunne gi en mer ryddig administrering av koloniene enn den mer *ad hoc*-pregete fremgangsmåten man hittil hadde brukt. Det var altså først med Lugard at indirekte styre ble en systematisk utarbeidet modell for koloniadministrasjon; og erfaringene fra Nigeria gjorde at han i 1922 utga det innflytelsesrike verket *The Dual Mandate in Tropical Africa*, hvor han fremla prinsippene for styreformen. De neste tjue årene utviklet det indirekte styret seg fra å være et heldig kompromiss i Nord-Nigeria til å bli en blankofullmakt for britisk kolonistyre i alle kontekster. Indirekte styre ble således benyttet i alle britiske kolonier i Afrika, med unntak av Sør-Rhodesia og Kenya.

Intensjonen bak indirekte styre

Prinsippet som lå til grunn for styreformen, var at man skulle integrere tradisjonelle lokale myndigheter i kolonistyrets struktur. Dette ble gjennomført ved at man i hvert område opprettet en lokalstyreordning som hadde utøvende, dømmende og finansiell myndighet. Den utøvende myndighet innebar at man anerkjente en høvding eller et råd av eldre, som ble oppnevnt til ”Native Authority”, en stilling som medførte en viss politisk makt på lokalt plan, men som allikevel måtte forholde seg til retningslinjer fra koloniadministrasjonen. Det var denne høvdingen, eller dette rådet, som var områdets administrative og politiske overhode, og dermed det viktigste kontaktpunktet mellom folket og kolonimakten. Den dømmende myndighet innebar en anerkjennelse av de tradisjonelle domsmyndigheter, mens det finansielle aspektet ble manifestert ved at man opprettet lokale skattemyndigheter.⁶ Den lokale administrative enheten som hadde ansvar for disse myndighetsområdene, ble kalt ”Native Administration”, og representerte en endret modell av det tradisjonelle afrikanske styret. Dette lokalstyret sto under tilsyn av en ”resident”, som i prinsippet skulle ha en rådgivende funksjon og ikke blande seg for mye inn i lokaladministrasjonens indre

⁵ Det bør dog nevnes at Lugard hadde erfaring med systemene som var brukt både i styringen av de indiske statene og i kongedømmet Buganda i Uganda. Allerede i 1893 hadde han foreslått et system hvor den interne kontrollen i Uganda skulle foregå gjennom de eksisterende høvdinger. Hailey, *An African Survey*, 417.

⁶ Den lovgivende myndighet var ikke fraværende under det indirekte styret, men kun i begrenset omfang overlatt til afrikanerne selv.

anliggender.⁷ Det var disse enhetene som ble de sentrale politiske institusjonene under det indirekte styret. Det var her kontakten mellom kolonimakten og afrikanerne foregikk.

Men ifølge Lugard skulle ikke høvdingene bare være et bindeledd mellom kolonimakt og befolkning, men en integrert del av strukturen i kolonistyret:

The essential feature of the system is that the native chiefs are constituted 'as an integral part of the machinery of the administration. There are not two sets of rulers – British and native – working either separately or in co-operation, but a single Government in which the native chiefs have well-defined duties and an acknowledged status equally with British officials. Their duties should never conflict, and should overlap as little as possible. They should be complementary to each other ...'⁸

Den tradisjonelle eliten fortsatte altså styringen i sine områder, og ble, om de ønsket det eller ikke, samarbeidspartnere i kolonisystemet. Ordre og reguleringer fra kolonimakten fant slik sin vei til folket gjennom den tradisjonelle eliten, som ifølge Lugard skulle gi sine ordre til folket ikke som kolonimaktens, men som sine egne.⁹ Det var for Lugard altså viktig at lokalstyret i stor grad fortsatte som tidligere under indirekte styre, at man ikke innførte et nytt styresett: "It must be in fact remembered that the policy is to support Native rule, and not to impose a form of British rule with the support of Native Chiefs – which is a very different thing."¹⁰ Videre var tanken bak systemet at man skulle utvikle den eksisterende politiske struktur i hvert enkelt område, uten å bryte ned den samfunnsorden som allerede fantes. Slik kunne man minimere de forstyrrende konsekvenser av koloniherrdømmet, men allikevel bidra til en utvikling av disse samfunnene. Kolonitjenesten skulle derfor gi høvdingene en utdanning i lokalt selvstyre, uten samtidig å ødelegge deres autoritet. Ved slik å benytte de tradisjonelle myndigheter i styringen av koloniene, kunne man bevare en kontinuitet med fortiden, samtidig som man la grunnlag for en utvikling mot mer moderne former for lokalstyre.

Årsakene til at man benyttet indirekte styre er flere, og etter hvert ble styreformen rettferdiggjort på et annet grunnlag enn i de første årene av dens anvendelse. Som Adebayo Oyeade påpeker, er det viktig å huske at hovedmålet med kolonialismen, i alle fall i de første

⁷ Frederick John Dealtry Lugard, "1914: The Amalgamation Report", i *The Principles of Native Administration in Nigeria: Selected Documents 1900–1947*, 45–47, red. av Anthony Kirk-Greene (London: Oxford University Press, 1965), 45–46. Se for øvrig også Perham for en god beskrivelse av hvordan lokalstyret var sammensatt: "Some Problems of Indirect Rule in Africa", 93.

⁸ Frederick John Dealtry Lugard, *The Dual Mandate in British Tropical Africa*, 5. utg. (London: Frank Cass & Co. Ltd., 1965), 203. (Første utgave kom ut i 1922.)

⁹ Lugard, *Dual Mandate*, 201.

¹⁰ Frederick John Dealtry Lugard, *Political Memoranda: Revision of Instructions to Political Officers on Subjects Chiefly Political & Administrative, 1913–1918*, 3. utg. (London: Frank Cass & Co. Ltd., 1970), 317. (Denne utgaven er identisk med andreutgaven som kom i 1919.)

årene av kolonitiden, var økonomisk vinning. Koloniene ble forventet å være økonomisk selvopprettholdende, og kolonimaktenes utgifter på dem ble derfor forventet å være minimale; det ble derfor utplassert et begrenset antall tjenestemenn i koloniene.¹¹ Dessuten ville ren tvangsmakt blitt for dyrt å gjennomføre. Således var motivet for å benytte indirekte styre i utgangspunktet styrt av økonomiske og praktiske hensyn.¹²

Men sett fra et britisk ståsted hadde denne ordningen også en del andre fordeler. Høvdingene var allerede akseptert som ledere; og ettersom folkenes lojalitet var knyttet opp til høvdingene, ville det å ignorere deres tradisjonelle myndighet være en trussel mot kolonimakten. Det faktum at høvdingene, gjennom indirekte styre, i realiteten sto på britisk side ville derfor redusere sjansene for alvorlig motstand mot britisk styre. Ved at kolonimakten instruksjoner kom til folket gjennom de anerkjente autoriteter, håpet man således at kolonistynet lettere ville bli akseptert, og i tillegg bli mer effektivt.¹³

I takt med at begrunnelsen for kolonistynet endret seg i retning av mer humanitære motiver etter første verdenskrig, endret også argumentene for indirekte styre seg: Legitimeringen av styreformen bar nå preg av etiske overveielser mer enn rent praktiske hensyn. Gjennom hele viktariatiden hadde man i Storbritannia hatt en uforbeholden tro på sin egen sivilisasjons verdier og institusjoner – et syn på sitt eget folk som sivilisasjonens fortropp. Denne mentaliteten kom i mellomkrigstiden på vikende front, og det ble vanlig å tale om respekten for de ulike kulturers egenart og, i forlengelsen av dette, at folk måtte få utvikle politiske institusjoner som var passende for dem – eller at de måtte få ”develop along their own lines”, som var en stående vending i datidens begrepsbruk omkring koloniherrdømme. Følgelig ble det en utbredt oppfatning at de europeiske politiske institusjoner var upassende for afrikanere. Med det mente man ikke å bevare stammesamfunnene i uoverskuelig fremtid; men man mente at indirekte styre kunne tilby en teknikk for å foreta sosial endring uten å ødelegge fundamentale sider ved de afrikanske

¹¹ Det bør her nevnes at det generelt var færre tjenestemenn i de britiske koloniene enn i de franske, belgiske og portugisiske, som var mer sentraliserte. Dette er også noe av grunnen til at indirekte styre passet godt inn i det britiske kolonisystemet. John Iliffe nevner som et eksempel at det i 1926 var én tjenestemann per 18.000 innbyggere på Elfenbenskysten, mens det i det Sørlige Nigeria var én per 70.000. John Iliffe, *Africans: The History of a Continent* (Cambridge: Cambridge University Press 1995), 200.

¹² Oyeade, “Colonial Political Systems”, 75; John D. Fage, *A History of Africa*, 3. utg. (London og New York: Routledge, 1995), 396. Det bør påpekes at Mahmood Mamdani mener et av hovedargumentene for å benytte indirekte styre, at det var mangel på folk til å administrere de enorme områdene man la under seg, ikke forteller hele virkeligheten. Han påpeker således hvordan britene utelukket afrikanerne fra å ta del i administrasjonen blant annet ved å spesialisere kolonitjenesten på en slik måte at alle som skulle arbeide der måtte ha spesiell utdanning fra Storbritannia. Med andre ord var ikke mangel på personell et prekært problem i utgangspunktet, men afrikanere ble aktivt ekskludert fra å kunne delta i administrasjonsapparatet. Se Mamdani, *Citizen and Subject*, 72-77.

¹³ Low og Pratt, *Buganda and British Overrule*, 164–165.

samfunn. Tilhengerne av indirekte styre fryktet resultatene av å påtvinge afrikanerne for raske samfunnsendringer; man var redd for å ødelegge den etablerte sosiale og politiske orden i de afrikanske samfunn før et nytt system fikk slå rot. Begrunnelsen for styreformen bar derfor sterkt preg av en konservativ holdning, hvor en langsom utvikling og historisk kontinuitet ble vektlagt. Dette hadde sin rot i britiske idealer om en harmonisk samfunnsutvikling, som ikke skulle skape noe revolusjonerende brudd med eksisterende samfunnsformer. Ved å bygge på de afrikanske samfunnsstrukturer håpet man at de afrikanske samfunn ville tilpasse seg den moderne verden samtidig som de beholdt verdifullt innhold fra sin egen kultur. Slik kunne man altså bringe de afrikanske samfunn i nærmere kontakt med den moderne verden og øke deres levestandard, uten å skape kaos. Indirekte styre var således en måte å tilby afrikanere et middel til å stå med verdighet og autonomi mot vestlig innflytelse, slik at de kunne tilpasse seg denne istedenfor å bli overveldet av den og slik miste sin identitet. Høvdingene skulle således fungere som en støtdemper som kunne beskytte afrikanerne mot en altfor intens eksponering for den europeiske tilstedeværelse, og styreformen tok sikte på å dempe den vestlige innflytelsen på afrikanerne.¹⁴

Til slutt her er det viktig å påpeke at alt dette dreier seg om intensjonene bak indirekte styre; det forteller lite om hvordan det indirekte styret fungerte i de årene styreformen ble praktisert. Det er i oppgaven heller ikke noe mål å redegjøre for hvordan det indirekte styret faktisk artet seg i ulike områder. Allikevel vil noen av styreformens praktiske konsekvenser nevnes der det er relevant for analysen.

¹⁴ Low og Pratt, *Buganda and British Overrule*, 167-168.

Kapittel 2: Debattene om fransk og britisk kolonistyre

Men hvor velegnet indirekte styre var som styreordning i koloniene, ble også heftig debattert. Robert Collins skrev det slik i 1970: "Of all the problems of European colonialism in Africa none has captivated students and scholars so much as the theory and practice of Indirect Rule ... no other subject of colonial Africa has evoked more argument, more condemnation, and more praise."¹ I hovedsak finnes det to innfallsvinkler til debatten. *For det første* debatterte man fordelene og ulempene ved indirekte styre; uenighetene dreide seg både om i hvilken grad prinsippene bak indirekte styre var mulig å gjennomføre i praksis i alle koloniområdene, og hvilken effekt styreformen hadde på afrikanske samfunnsstrukturer. Men alternativet til indirekte styre ble verken ansett å være oppløsningen av koloniherrdømmet eller en absorbering av afrikanerne inn i vestlige demokratiske institusjoner; alternativet var direkte styre – den styreformen som både Frankrike, Belgia og Portugal benyttet seg av. Derfor ble indirekte styre, *for det andre*, ofte sammenliknet med direkte styre, særlig slik det ble utøvd av Frankrike – det eksisterte således en stor debatt "into the comparative merits of direct and indirect rule", som Lord William Malcolm Hailey passende kalte "... that standing dish of African controversy".²

Det er særlig to forhold som har gjort debattene omkring fransk og britisk kolonistyre til et komplisert og forvirrende felt å orientere seg i. *For det første* var det både på fransk og britisk side store forskjeller mellom teori og praksis i utøvelse av deres respektive systemer for kolonistyre. *For det andre* var det stor lokal variasjon i de afrikanske samfunn, noe som førte til at man fulgte ulik praksis i ulike kolonier. Kombinasjonen av disse forholdene har gjort debattene om kolonistyre svært sammensatte, hvor de prinsipielle argumentene ofte opptrer side om side med empiriske eksempler. Hensikten her er ikke å gi noe komplett bilde, men snarere skissere noen sentrale innvendinger mot indirekte styre, samt å redegjøre for på hvilket grunnlag direkte og indirekte styre har blitt sammenliknet.

¹ Robert O. Collins, "Indirect Rule in Theory and Practice", i *Problems in the History of Colonial Africa 1860–1960*, 83–87, red. av Robert O. Collins (New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1970), 83.

² William Malcolm Hailey, "Some Problems Dealt with in the 'African Survey'", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1931–1939)* 18, nr.2 (mars/april, 1939), 202.

Direkte og indirekte styre

Et av de store spørsmålene som har blitt debattert i forbindelse med utøvelsen av kolonistyre i Afrika, er hvor store forskjellene mellom fransk og britisk kolonipolitikk faktisk var. For å gi et bilde av denne debatten er det mest hensiktsmessig å se på hvor skarpt skille ulike forfattere ser mellom direkte og indirekte styre både i teori og praksis: altså om direkte og indirekte styre var vesensforskjellige systemer, eller om de i virkeligheten løste administrative utfordringer på liknende måter. Jeg vil ikke gå i detalj på de ulike argumentene her, men kun gi en generell skisse av hovedargumentasjonen.

Der britene forsøkte å tilpasse sin styreordning til hvert enkelt område, forsøkte franskmennene seg på en uniform kolonipolitikk for alle sine kolonier på det afrikanske kontinent. Generelt kan man si at franskmennene bygget opp et mer sentralisert administrasjonsapparat enn de andre kolonimaktene (særlig gjaldt dette i Fransk Vest-Afrika). Samtidig fantes det flere tjenestemenn per innbygger i de franske enn i de britiske koloniene, noe som muliggjorde en større detaljstyring. I teorien var altså det franske kolonistyret relativt ulikt indirekte styre.

Men det har vært argumentert for hvordan franske koloniadministratorer allerede på slutten av 1800-tallet i praksis viste mye av den samme mentalitet som den som fantes bak implementeringen av indirekte styre i de britiske koloniene. Dessuten benyttet også Frankrike afrikanere i styringen av sine områder. Og selv om det ofte har blitt påpekt at de afrikanske mellommenn på distriktsnivå ofte fungerte mest som administrative funksjonærer utpekt av kolonimakten, fikk også mange høvdinger beholde sin makt på landsbynivå. Det har derfor vært hevdet at forskjellen fra indirekte styre i praksis berodde mer på hvilket nivå i samfunnet kontakten mellom kolonibyråkratiet og afrikanerne foregikk. Det har også vært argumentert for at alle kolonimaktene opererte med et system for direkte styring ved sentralregjeringen, men med indirekte styre på lokalt plan; direkte og indirekte styre utviklet seg dermed til å bli komplementære systemer for kolonial kontroll. Slik har forfattere helt opp til våre dager hevdet at det i lange perioder i praksis ikke var stor forskjell på britisk og fransk lokalstyre.³

Til tross for at mange på denne måten har vektlagt likheten mellom britisk og fransk lokalstyre, mener andre at et slikt perspektiv tilslører virkeligheten. Eksempelvis hevder Michael Crowder i en artikkel at fransk og britisk kolonistyre var vesensforskjellige systemer:

³ Oyeade, "Colonial Political Systems", 72-74; Mamdani, *Citizen and Subject*, 16-23; Iliffe, *Africans*, 200; Walter R. Crocker, *Nigeria: A Critique of British Colonial Administration* (London: George Allen & Unwin Ltd., 1936), 213; Raymond Betts, *Assimilation and Association in French Colonial Theory 1890-1914* (New York og London: Columbia University Press, 1961), 119, 168-171; Jarle Simensen, *Afrikas historie*, 3. utg. (Oslo: Cappelen Akademisk Forlag AS, 1996), 244.

De var ulike både i teori og praksis. Der noen har fremhevet likheten mellom de to systemene fordi begge anerkjente tradisjonelle autoriteter og institusjoner, mener Crowder at både synet på og bruken av høvdingene var radikalt forskjellig. Der britene respekterte, ivaretok og i visse tilfeller styrket høvdingens posisjon, benyttet franskmennene høvdingene kun som mellommenn med administrative funksjoner, og tok ikke hensyn til høvdingens tradisjonelle myndighetsområder – verken geografisk eller politisk. I tillegg utpekte de oftere høvdingen ut fra hvem som hadde lojalitet til kolonimyndighetene, enn ut fra deres tradisjonelle krav til autoritet i et gitt område. Ifølge Crowder endret altså franskmennene de tradisjonelle maktstrukturer i større grad enn hva britene gjorde.⁴ Men som vi skal se, er dette en fremstilling av britisk kolonistyre som mange kritikere av indirekte styre ville vært uenige i – noe som bringer oss mer spesifikt over på debatten om det indirekte styret.

Kritikken mot indirekte styre

I perioden denne oppgaven tar for seg, kom kolonistyret under stadig sterkere kritikk fra ulike pressgrupper som søkte reformer av kolonisystemet. Men det er viktig å forstå at det på denne tiden var sjelden at det ble stilt spørsmålstegn ved selve kolonisystemet, slik det ble mer vanlig å gjøre noen tiår senere. Et politisk formynderskap ble altså betraktet som nødvendig for å kunne skape levedyktige moderne stater i Afrika og Asia, noe som var en vanlig oppfatning i mellomkrigstiden. Kritikkene av indirekte styre gikk derfor nesten alltid i retning av å ville reformere det eksisterende systemet, heller enn å avskaffe det; men også her fantes det hederlige unntak. (Det bør dog nevnes at særlig marxistene gjerne ville avskaffe hele kolonisystemet, men disse ble som regel ikke lyttet til da de ikke hadde noe program for kolonial reform.)

Da jeg allerede har gått gjennom noen av de fordelene tilhengerne av indirekte styre så ved den britiske kolonimodellen, og ettersom også Perham kan sies å være representativ for et slikt syn, vil jeg her redegjøre for noen av hovedargumentene som har blitt brukt mot det britiske kolonistyret. Da det av plasshensyn ikke er mulig å gå i detalj på de ulike forfatterne og deres argumenter, er hensikten heller å gi et generelt bilde av kritikken som har blitt rettet mot indirekte styre. Jeg vil trekke inn forfattere med ulike synspunkter som representerer en

⁴ Se Michael Crowder, "Indirect Rule: French and British Style", *Africa: Journal of the International African Institute* 34, nr.3 (juli, 1964), 197–205.

viss bredde i debatten, men som allikevel er kritiske til ulike sider ved styreformen. Dette er for å sette Perhams fremstilling av styreformen i relieff.

For å begynne med det mest åpenbare poenget i debatten – og det som kanskje best illustrerer hvor mangslungen debatten om det indirekte styret var –, så kan det nevnes at det var uenighet selv på nivå av hva det indirekte styrets prinsipper faktisk besto i. Low og Pratt påpeker at indirekte styre aldri var ”a precise concept”, særlig fordi dets praktiske utforming varierte så sterkt fra område til område.⁵ Men selv synet på indirekte styre som en fleksibel politisk løsning var noen av kritikerne uenige i. Det som i utgangspunktet var en kombinasjon av gode idealer og praktiske løsninger, hadde blitt et statisk og dogmatisk system for kolonistyre, ifølge noen av kritikerne. Walter R. Crocker, som arbeidet i kolonitjenesten i Nigeria på 1930-tallet, mente at indirekte styre hadde beveget seg langt fra det sunne teoretiske fundamentet Lugard hadde utviklet. Styreformen hadde ved 1930-årene degenerert til en ”occult science” som hadde mistet sin fleksibilitet:

Indirect Rule became a formula as hieratic and as dead of creative development as an outworn theology. In fact a theocratic oligarchy closed the canon, refusing any addition to their scriptures, 'the interpretation of which was their own monopoly'; and Indirect Rule degenerated ...⁶

Crockers teokrater er en gruppe koloniadministratorer med lang fartstid i kolonitjenesten, som han mener hadde mystifisert systemet til den grad at de mente det ikke kunne forstås av nye tjenestemenn – for ikke å snakke om de utenfor kolonitjenesten. Også Lord Hailey, som ble det britiske kolonidepartementets autoritet på afrikanske spørsmål på 1940-tallet, bifalt dette synspunktet: ”The principle of indirect rule has, in particular, passed through the stages, first, of a useful administrative device, then that of a political doctrine, and finally that of a religious dogma.”⁷

Hovedkritikken mot indirekte styre var at det lett kunne bli et statisk system for europeisk kontroll som ikke var i afrikanernes interesse. Det var vanskelig å se hvordan utviklingen av de tradisjonelle samfunn langs egne linjer kunne nå et slikt nivå at de skulle kunne kontrollere seg selv i den nye verdensordenen.⁸ I tillegg bidro styreformen til å verne om og i visse tilfeller styrke konservative krefter i de afrikanske samfunn. De mest skeptiske hevdet derfor at hensikten ikke kunne være å bidra til utvikling i det hele tatt, men heller det motsatte:

⁵ Low og Pratt, *Buganda and British Overrule*, 163.

⁶ Crocker, *Nigeria*, 215.

⁷ Hailey, ”Some Problems Dealt with in the ‘African Survey’”, 202.

⁸ Crocker, *Nigeria*, 221–222; Fage, *A History of Africa*, 416.

Indirect Rule throughout West Africa most emphatically impedes rather than accelerates the economic, political and cultural advancement of the masses. For in order to bolster up anachronistic tribal institutions which, left to themselves, would gradually disintegrate under the impact of modern ideas, the British Authorities use the chiefs to combat all progressive democratic ideology.⁹

Slik fikk britenes bruk av høvdingene mye kritikk. Når det gjaldt implementeringen av styreformen, har det vært hevdet at britene kun anerkjente de høvdingene som var villige til å samarbeide, mens høvdingene som motsatte seg kolonistyret, ble byttet ut. Høvdingene hadde med andre ord ikke noe annet valg enn å godta britisk overherredømme.¹⁰ Dermed oppsto en situasjon som førte til at høvdingenes autoritet ikke lenger lå i folkets anerkjennelse av deres posisjon, men i deres tilknytning til britiske myndigheter.¹¹ At høvdingene nå ble kolonimaktens sentrale samarbeidspartnere, førte derfor til radikale endringer i høvdingeinstitusjonens tradisjonelle karakter.¹² Britene forsto ikke kompleksiteten i de afrikanske sosiale systemene, og ved å gjøre høvdingene til det relevante kontaktpunkt for koloniadministrasjonen, ignorerte man ikke bare andre institusjoner i de afrikanske samfunn (for eksempel afrikanernes tilhørighet til ætter, klaner og landsbyer), men også høvdingens tradisjonelle rolle som “a link in the chain of tribal administration”.¹³ Samtidig ble de eventuelle religiøse funksjoner en høvding kunne inneha, ignorert til fordel for hans rent politiske rolle.¹⁴ Slik endret man de afrikanske samfunn i tråd med europeiske ideer om et Afrika som besto av klart avgrensede, homogene stammer, ledet av høvdingene som primært hadde politiske funksjoner.¹⁵ I så måte var høvdingedømmene under indirekte styre en ideologisk konstruksjon.

I forlengelsen av dette, ettersom anerkjennelsen av tradisjonelle autoriteter gikk foran andre hensyn, hevdet en del kritikere at man styrket den tradisjonelle elitens posisjon og slik bidro til å skape et system hvor høvdingene fikk for mye makt. Kolonistyret hadde blant annet fjernet noen av de kontrollmekanismer som skulle holde høvdingenes muligheter for

⁹ Padmore, *Africa: Britain's Third Empire*, 122.

¹⁰ Tshekedi Khama, “Chieftainship under Indirect Rule”, *Journal of the Royal African Society* 35, nr. 140 (juli, 1936), 254.

¹¹ Joseph F. J. Fitzpatrick, “Nigeria's Curse: Indirect Rule”, i *Problems in the History of Colonial Africa 1860–1960*, 118–124, red. av Robert O. Collins (New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1970), 119–120; Padmore, *Africa*, 112–113; Khama, “Chieftainship under Indirect Rule”, 252–253.

¹² Hailey, *An African Survey*, 539–540.

¹³ Sitatet er fra Khama, “Chieftainship under Indirect Rule”, 256; Se forøvrig Zachariah Keodirelang Matthews, “An African View of Indirect Rule in Africa”, *Journal of the Royal African Society* 36, nr. 145 (oktober, 1937), 434.

¹⁴ Matthews, “An African View of Indirect Rule in Africa”, 434; Khama, “Chieftainship under Indirect Rule”, 255–256.

¹⁵ Iliffe, *Africans*, 201, 231.

maktmisbruk i sjakk.¹⁶ Særlig Joseph Fitzpatrick, som hadde arbeidet 17 år i den nigerianske kolonitjenesten, mente at indirekte styre skapte et system som undertrykte den fattige delen av befolkningen på de mest grusomme måter. Istedenfor å oppnå effektivt lokalstyre og fremskritt, bidro indirekte styre til å konsolidere korruperte og endog tyranniske regimer, som kunne utnytte befolkningen på en annen måte enn tidligere:

... yearly the Native Administration grows more and more powerful, and in [the] matter of extortion, more efficient. To-day, it is a veritable Old Man of the Sea, fastened upon the shoulders of the poor man, daily growing heavier, grinding him down, crushing him. It is the apotheosis of inexpugnable tyranny.¹⁷

Til tross for at høvdingene, i kraft av sin tradisjonelle posisjon, beholdt mye makt lokalt, har indirekte styre på den annen side blitt kritisert for at det reduserte høvdingenes funksjon til å være rene mellommenn i administrasjonsapparatet: "The essence of Indirect Rule is thus to govern through the traditional source of authority, the European official being there to advise and to supervise. In plain language, the chiefs have become merely instruments and agents of the occupying Power."¹⁸ Ordene er skrevet av George Padmore, en av de mer venstreradikale kritikerne av styreformen. Ifølge Padmore representerte ikke høvdingene under indirekte styre lenger folket, men var isteden blitt sentralregjeringens lydige tjenerskap, kolonimaktens marionetter.¹⁹ I tråd med en slik argumentasjon har flere fremhevet hvordan guvernøren²⁰ hadde myndighet til å avsette høvdingen som ikke var samarbeidsvillig. Det var med andre ord ingen tvil om kolonimaktens overlegne autoritet. På den ene side ble altså høvdingens posisjon anerkjent og befestet på grunn av tilknytningen til overmakten, mens hans makt på den andre side ble kraftig svekket av briternes mulighet til å avsette ham.²¹

En annen vanlig kritikk har sitt utgangspunkt i at man i en del områder ikke fant noen form for politisk organisasjon som lett kunne tilpasses det indirekte styrets administrasjonsstruktur. Også her ble høvdingen utpekt på grunnlag av deres villighet til å samarbeide, fremfor at de hadde noen tradisjonelle krav til en slik posisjon; slik skapte man høvdingedømmer der det aldri hadde eksistert.²² Denne fremgangsmåten ble kritisert fordi

¹⁶ Hailey, *An African Survey*, 538; Crocker, *Nigeria*, 217-218.

¹⁷ Fitzpatrick, "Nigeria's Curse: Indirect Rule", 122.

¹⁸ Padmore, *Africa: Britain's Third Empire*, 113; For liknende kritikk se også Low og Pratt, *Buganda and British Overrule*, 173, og Miss S. J. Thomas' kommentar i diskusjonen etter Perhams foredrag "Some Problems of Indirect rule in Africa", 110.

¹⁹ Padmore, *Africa: Britain's Third Empire*, 113.

²⁰ Øverste myndighet i koloniadministrasjonen i hvert land eller område.

²¹ Collins, "Indirect Rule in Theory and Practice", 87; Padmore, *Africa*, 113; Low og Pratt, *Buganda and British Overrule*, 171-173.

²² Fage, *A History of Africa*, 416.

disse høvdingene ofte ikke hadde den nødvendige tillit i befolkningen – en situasjon som skapte problemer både innad i lokalsamfunnene og i forholdet mellom kolonimakten og befolkningen i hvert område.²³

De humanitære idealer som lå bak styreformen, påvirket tenkningen til mange britiske koloniadministratorer, og ble fra britisk hold ikke ansett som en dårlig forkledd egeninteresse.²⁴ Men det fantes også mange av dem som var mistenksomme til styreformens hensikter. Særlig de afrikanerne som hadde utdanning fra europeiske universiteter, var kritiske til indirekte styre. For dem var de filantropiske hensikter som lå bak indirekte styre, ikke mer enn kamuflerte agendaer som skulle tjene kolonimakten. Indirekte styre var således en administrativ struktur som hadde til hensikt å forlenge koloniherrdømmet, og ble benyttet mer fordi det var billig enn fordi det skulle bidra til afrikanernes velferd. Derfor ble det hevdet at når man valgte å bygge et europeisk administrasjonsapparat på toppen av de eksisterende institusjoner, beholdt man bare formen på disse institusjonene, mens deres politiske innhold ble skiftet ut slik at de nå kunne tjene den britiske imperialismen.²⁵

Også utdanningselitens posisjon i det indirekte styret ble heftig diskutert. Hovedkritikken var at indirekte styre, ved å favorisere den tradisjonelle eliten, ikke ivaretok de utdannedes interesser.²⁶ Ettersom indirekte styre fremelsket stammesamfunn og høvdingedømmer, hevdet kritiske røster at det var en tendens til å anse de utdannede som at de ikke var ”ekte afrikanere”.²⁷ De utdannede ble derfor i stor grad ekskludert fra å arbeide i de lokale styringsorganene, samtidig som de heller ikke fikk arbeide i sentralregjeringen – noe som var forbeholdt britiske tjenestemenn. Slik endte de opp med å bli en fremmedgjort klasse som verken hørte hjemme i lokalsamfunnet eller i koloniadministrasjonen. George Padmore var opptatt av de utdannedes situasjon, og uttrykker sin misnøye med en retorikk som ikke er til å misforstå: ”Under such an authoritarian form of government there is no place within the body politic for educated people. Indirect Rule can best be defined as a form of government of illiterates, by illiterates, for illiterates.”²⁸ Han var således en av mange som mente at høvdingene, både fordi de manglet nødvendig utdanning og var konservative i forhold til

²³ Padmore, *Africa: Britain's Third Empire*, 113.

²⁴ Low og Pratt, *Buganda and British Overrule*, 165-166.

²⁵ Ntieyong U. Akpan, *Epitaph to Indirect Rule: A Discourse on Local Government in Africa*, 2. utg. (London: Frank Cass & Co. Ltd., 1967), 26; Padmore, *Africa: Britain's Third Empire*, 112.

²⁶ Hailey, *An African Survey*, 541.

²⁷ Matthews, ”An African View of Indirect Rule in Africa”, 436; Se også William Macmillans kommentar i diskusjonen etter Perhams foredrag ”Some Problems of Indirect rule in Africa”, 109.

²⁸ Padmore, *Africa: Britain's Third Empire*, 128. Det kan nevnes at Abraham Lincolns berømte utsagn ”government of the people, by the people, for the people”, var en vending som av flere ble benyttet for å omtale indirekte styre som et middel til å nå demokratiske stater. Padmore gjør således sitt argument svært tydelig.

utvikling, vanskelig kunne tilpasse seg den moderne verden. De utdannede hadde bedre forutsetninger for å forstå moderne politikk; derfor var det utdanningseliten, ikke høvdingene, man måtte satse på for å få til en utvikling mot mer moderne, demokratiske samfunnsformer.²⁹ De mer reformvennlige mente derimot at høvdingene burde utdannes for å kvalifiseres for det arbeidet de var ment å utføre, og at utdanningseliten på sikt burde få en rolle i det administrative apparatet.³⁰ Med henvisning til utdanningseliten skrev således historikeren William Macmillan: "... in the end the hopeful experiment of Indirect Rule will stand or fall – by its success in absorbing and carrying with it, the goodwill of these people of the near future."³¹

Debatten om indirekte styre stilnet ikke etter avkoloniseringen, men endret heller fokus. Robert O. Collins påpeker hvordan man i mellomkrigstiden var opptatt av hvordan indirekte styre fungerte som administrasjonsapparat, mens stadig flere etter avkoloniseringen var opptatt av styreformens opphav, effektene av styreordningen på de afrikanske samfunn, dens suksess eller mislykkethet som kolonial styreform, og i forlengelsen av dette om indirekte eller direkte styre best løste de probleme som koloniherrredømme i Afrika bød på.³² Dessuten ble spørsmålene tilknyttet utdanningselitens interesser stadig viktigere å besvare i tiden rett før og etter avkoloniseringen, da disse fikk en viktig rolle i denne prosessen. Disse endringene i perspektiv har en viss sammenheng med den historiske utviklingen i Afrika både før og etter uavhengigheten. Fokuset i debattene om indirekte styre har med andre ord endret seg både etter hvilke spørsmål det har vært viktigst å besvare i ens egen samtid, og i tråd med hvilken større historie anvendelsen av det indirekte styret har blitt plassert i. På samme måte som man ble mindre opptatt av de rent administrative aspekter av kolonistyret etter avkoloniseringen (og mer opptatt av til hvilken grad de ulike styreformene hadde vært vellykket), er man i tråd med den historiske utviklingen i de afrikanske stater siden 1960-tallet blitt stadig mer opptatt av den arven kolonistyret brakte med seg.

Ordskiptene omkring indirekte styre har med andre ord fortsatt ikke stilnet helt. Dette er spesielt fordi ulike spørsmål omkring kolonitidens virkning på utviklingen av de afrikanske

²⁹ Akpan, *Epitaph to Indirect Rule*, 28; Padmore, *Africa: Britain's Third Empire*, 127-128; Også historikeren William Macmillan sto for et slikt standpunkt: Se John E. Flint, "Macmillan as a Critic of Empire: The Impact of an Historian on Colonial Policy", i *Africa and Empire: W. M. Macmillan, Historian and Social Critic*, 212-231, red. av Hugh Macmillan og Shula Marks (Aldershot: Temple Smith, 1989), 228.

³⁰ Hailey, *An African Survey*, 1646; Hailey, "Some Problems Dealt with in the 'African Survey'", 203-204; Miss S. J. Thomas' kommentar i diskusjonen etter Perhams foredrag "Some Problems of Indirect rule in Africa", 110.

³¹ William Miller Macmillan sitert i Mona Macmillan, "Macmillan, Indirect Rule and *Africa Emergent*", i *Africa and Empire: W. M. Macmillan, Historian and Social Critic*, 232-253, red. av Hugh Macmillan og Shula Marks (Aldershot: Temple Smith, 1989), 251.

³² Collins, "Indirect Rule in Theory and Practice", 86.

samfunn fortsatt diskuteres blant historikere. I den sammenheng er det særlig verdt å merke seg Mahmood Mamdanis *Citizen and Subject* (1996) – spesielt fordi han bringer problemene forbundet med indirekte styre rett inn til kjernen av debatten om kolonitidens effekt på utvikling i Afrika. Boken inneholder noen nye og interessante perspektiver, og derfor vil jeg til slutt her redegjøre for et par betraktninger fra denne boken som er relevante for oppgavens tematikk.

Mamdani viser oss hvorfor studier av de ulike kolonistyrenes administrasjonsmodeller fortsatt kan fortelle oss noe om tilstanden på det afrikanske kontinentet i dag. Et av hovedargumentene i boken er således hvordan problemene forbundet med å bygge nye stater i Afrika etter kolonitiden har sin rot i kolonitidens politisk-administrative systemer. Mamdani påpeker således hvordan de maktstrukturer og den konsentrasjonen av makt som ble skapt i høvdingedømmene og lokalstyreordningene under indirekte styre, i praksis har fått leve videre etter kolonitidens endelikt, og slik skapt hindringer for å danne velfungerende demokratiske stater. Slik ble de moderne statsformene i Afrika, ifølge Mamdani, i stor grad skapt under kolonistyret.³³

I Mamdanis øyne var koloniherrdømmet grunnleggende undertrykkende, men denne undertrykkelsen skjedde ikke primært sentralt (slik det gjerne har blitt hevdet av kolonistyrets mer radikale kritikere). Som Fitzpatrick drøye 70 år tidligere, er Mamdani mest opptatt av hvordan denne undertrykkelsen foregikk lokalt, gjennom høvdinger og lokalstyreordninger.³⁴ Slik mener han at den daglige maktutøvelsen under indirekte styre foregikk lokalt og ikke sentralt, selv om lokalstyrene hadde sentralregjeringen i ryggen. Dette hadde den åpenbare fordel at man kunne avskrive maktbruk som tradisjonell bruk av høvdingens autoritet; dermed var det også en legitim maktutøvelse.³⁵

I tråd med dette er det et poeng Mamdani berører som det er verdt å ta med seg videre i denne oppgaven - særlig fordi det står i sterk kontrast til argumentasjonen fra det britiske korpset av ideologer, som Perham i høyeste grad kan sies å tilhøre. Allerede fra slutten av 1800-tallet mener Mamdani at britene i stor grad hadde lagt fra seg ideen om å skulle sivilisere befolkningen i sine kolonier – man ble mer opptatt av å ivareta lov og orden innad i koloniene enn å skulle sivilisere de koloniserte. Med dette skiftet i strategi og målsetting fulgte også et skifte i hvordan man definerte de kolonisertes sosiale, juridiske og politiske status. Med siviliseringsoppdraget hadde man benyttet raseideologi som begrunnelse for

³³ Mamdani, *Citizen and Subject*, 23–25, 102–108, 288–291.

³⁴ Mamdani, *Citizen and Subject*, 23.

³⁵ Mamdani, *Citizen and Subject*, 22–23, 286–287.

kolonial kontroll: Man definerte de kolonisertes sosiale status ut fra rase; de skulle bringes opp på nivå med de europeiske folkeslag – man skulle sivilisere de primitive. Men når man skiftet administrasjonsstrategi, og satte lov og orden på agendaen, måtte også den koloniale kontrollen begrunnes på en annen måte. Det var stammen, ikke rasen, som ble fremhevet som bestemmende for afrikanernes sosiale status. Å definere de kolonisertes identitet og sosiale status ut fra stammetilhørighet hadde ikke de ulempene som å definere dem ut fra rase: Nå ble ikke de koloniserte definert som en rasemessig underlegen og undertrykt majoritet, og kolonial kontroll kunne dermed legitimeres med henvisning til respekten for lokale, tradisjonelle praksiser. Med denne endringen i kolonimaktens strategi – som Mamdani oppsummerer i vendingen “from progress to power” – var det mulig å skape et enda mer effektivt kontrollapparat: ”Although its capacity to dominate grew through a dispersal of its own power, the colonial state claimed this process to be no more than a deference to local tradition and custom.”³⁶ Slik kan man i det indirekte styret se antydninger til et ideologisk program hvor man faktisk økte sin dominans gjennom en viss tilbakeholdenhet: Man beholdt, og endog styrket, sin kontroll ved å avgi deler av sin makt til høvdingene. På denne måten bygget indirekte styre i prinsippet på en form for splitt-og-hersk taktikk. I denne argumentasjonen stiller Mamdani seg i tradisjon til den afrikanske utdanningseliten, som mente at de filantropiske hensikter bak koloniherrredømmet var lite annet enn kamuflerte agendaer for å øke kontrollen med sine koloniområder.³⁷

Dette er åpenbart en kritikk som tilhengerne av det indirekte styret neppe ville ha bifalt med særlig entusiasme. Men når man tar i betraktning Lugards mål om å få effektiv kontroll med Nigeria med et relativt lite mannskap, gir Mamdanis blikk på indirekte styre – som et middel for å øke kontroll – et perspektiv på britisk imperialistisk ideologi som i alle fall ikke bør avskrives helt i lesningen av det indirekte styrets apologeter.

³⁶ Mamdani, *Citizen and Subject*, 25.

³⁷ Mamdani, *Citizen and Subject*, 21, 25, 49–51, 90, 286.

Del 2: Margery Perham og britisk kolonistyre i Afrika

Kapittel 3: Perhams tilknytning til kolonistyret

Kontakten med Lugard og Cameron

Det er særlig to personer som har hatt stor innflytelse på Perhams tenkning omkring indirekte styre, disse er Lord Frederick Lugard og Sir Donald Cameron, det indirekte styrets to store administratorer. Referansene til Lugard og Cameron florerer i Perhams artikler og bøker, og en kan si hun nærmest opphøyer dem til helgener hva angår deres betydning både for styreformens idéinnhold og praktiske gjennomføring. Da innflytelsen fra disse personene utgjør noen helt konkrete forutsetninger for hennes tenkning omkring det indirekte styret, vil jeg her redegjøre kort for hennes kontakt med Lugard og Cameron og samtidig si litt om hva de forsøkte å oppnå.

Perham kom i kontakt med Lugard på slutten av 1920-tallet og de ble raskt gode venner.¹ Han valgte selv Perham til å skrive sin biografi, et verk hun arbeidet med over en 15 års periode, og som ble utgitt som to tykke bøker i 1956 og 1960. Hun sørget i tillegg for utgivelsen av hans dagbøker i fire bind, og skrev introduksjonen til femte utgave av hans hovedverk *The Dual Mandate in British Tropical Africa*. Selv fikk hun hjelp av Lugard i arbeidet med *Native Administration in Nigeria*.² Utover 1930-årene ble vennskapet så nært at hun betraktet det som et metodisk problem i sine arbeider om kolonistyret.³ Altså var hun ikke bare tett knyttet til ham, men hans betraktninger omkring indirekte styre var åpenbart en sterk inspirasjonskilde for Perham. Andrew Porter skriver om hvordan vennskapet med Lugard påvirket henne: "There can be no doubt ... that Lugard's influence, interest and friendship assisted the definition of Perham's priorities in the 1930s, as she herself was only too willing to confess."⁴

¹ Pugh, *Perham, Dame Margery Freda*; Kirk-Greene, "Forging a Relationship with the Colonial Administrative Service, 1921–1939", 72.

² Perham, *Native Administration in Nigeria*, xvi.

³ Andrew Porter, "Margery Perham, Christian Missions and Indirect Rule", *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 19, nr. 3 (oktober, 1991), 89.

⁴ Andrew Porter, "Margery Perham, Christian Missions and Indirect Rule", 89.

I 1906, tre år etter erobringen av Sokoto-kalifatet og implementeringen av indirekte styre som administrativt system i Nigeria, kom Lugards *Political Memoranda* ut. Dette er en samling dokumenter hvor han primært gjør rede for de administrative metoder som er nødvendige for å utføre indirekte styre i tråd med dets hovedprinsipper. Det er detaljerte instruksjoner til britiske kolonitjenestemenn om hvordan arbeidet skal gjøres rent praktisk, med den hensikt å fremme kontinuitet og uniformitet i anvendelsen av systemet.⁵ Perham skriver om disse skriftene at: "They remain one of the most important and illuminating documents in the history of British Native Administration."⁶ Som nevnt utkom *The Dual Mandate in British Tropical Africa* i 1922, et verk som presenterer det indirekte styrets hovedprinsipper i en mer ryddig form enn hva som hadde vært mulig med forgjengeren. I stor grad er denne boken en rasjonalisering av prinsippene som lå bak erobringen av og den videre kontrollen med Nigeria, men også her er det viet mye plass til praktiske instruksjoner om hvordan det administrative arbeidet bør utføres. Samtidig er boken en rettferdiggjørelse av det indirekte styret som politisk system: Det doble mandatet henviser til hvordan kolonistynet skal være til gagn både for europeere og afrikanere:

Let it be admitted at the outset that European brains, capital, and energy have not been, and never will be, expended in developing the resources of Africa from motives of pure philanthropy; that Europe is in Africa for the mutual benefit of her own industrial classes, and of the native races in their progress to a higher plane; that the benefit can be made reciprocal, and that it is the aim and desire of civilized administration to fulfil this dual mandate.⁷

Formen Lugard presenterer sine tanker i, er relativt detaljert og teknisk, og han tar for seg alle sider av hva administreringen av koloniene innebærer: Det er viet egne kapitler til styreformens overordnede juridiske, økonomiske, politiske og administrative aspekter, men også egne kapitler om hva slags utdannelse som er nødvendig å bidra med, hva denne utdannelsen skal bidra til, hvordan man skal skaffe tilveie nødvendig arbeidskraft uten bruk av tvangsmidler – og i hvilke tilfeller betalt tvangsarbeid skal tillates –, hvordan man bør legge opp transportlinjer for tog innad i et land og hvordan man skal bygge et militært apparat, for å nevne noe. Årsaken til denne grundigheten skyldes at Lugard har sitt eget doble mandat; ikke bare vil han gjøre rede for styreformens grunnprinsipper og gjengi hovedtrekkene av hvordan systemet fungerer, men han har også til hensikt å skrive en slags

⁵ Lugard, *Political Memoranda*, 3.

⁶ Perham, *Native Administration in Nigeria*, 69. Se tilsvarende i Margery Perham, *Lugard: The Years of Authority 1898–1945*, 3. utg. (Hamden, Connecticut: Archon Books, 1968), 156: Det er således interessant at hun over 20 år senere er av samme oppfatning: "There is ... nothing quite like them in the varied documentation of the empire."

⁷ Lugard, *Dual Mandate*, 617.

lærebok i, eller snarere et oppslagsverk for, metoden som bør anvendes i administreringen av de britiske kolonier og protektorater, med utgangspunkt i de erfaringer han selv har gjort i arbeidet som administrator.⁸

Men hennes syn på indirekte styre er like mye influert av Sir Donald Cameron. Cameron ble mest kjent for at han brakte med seg indirekte styre fra Nigeria, hvor han hadde arbeidet i 17 år, og innførte det i Tanganyika, hvor han var guvernør fra 1925 til 1931.⁹ Etter sin tjeneste i Tanganyika reiste Cameron tilbake til Nigeria og tok over administrasjonen der i ytterligere fire år. Han vies fra flere hold mye oppmerksomhet på grunn av styreformens suksess i Tanganyika og Nigeria, særlig fordi han med stort hell omdefinerte og videreutviklet prinsippene bak styreformen: Der Lugards doble mandat skulle ta hensyn til både europeiske og afrikanske interesser, satte Cameron afrikanernes utvikling og velferd høyest på agendaen.

Camersons omdefinering av det indirekte styrets grunnprinsipper ble gjennomført både fordi han selv mente at visse sider av styreformen ikke fungerte så godt, og for å imøtekomme noe av kritikken som var blitt rettet mot den. Han omdøpte styreformens navn fra *indirect rule* til *local native administration* eller *indirect administration*, ifølge ham selv for å fri begrepet fra noen av de assosiasjoner det hadde fått etter sin anvendelse i det nordlige Nigeria, hvor administreringen av de mindre stammesamfunnene var forsømt fordi emiratene hadde blitt for autokratiske.¹⁰ I tråd med mange av det indirekte styrets kritikere, påpekte således Cameron hvordan autoritet i mange afrikanske samfunn ikke var autokratisk, men at beslutningsprosesser ofte foregikk i samråd med rådgivere eller i ulike typer rådsforsamlinger, og at høvdingene i tillegg var omgitt av ulike systemer som skulle kontrollere misbruk av deres myndighet. Han vektla derfor nødvendigheten av å finne ut hvordan autoritetssystemene faktisk fungerte i hvert enkelt samfunn, for så å kunne omorganisere administreringen deretter.¹¹ Anthony Kirk-Greene skriver at Camersons memorandum *Principles of Native Administration and Their Application* representerte en helt ny skole innenfor det indirekte styret.¹² Og Perham mener noe tilsvarende når hun skriver at utnevnelsen av Cameron til guvernør for Tanganyika førte til ”a resolute and intelligent development of indirect rule”¹³.

⁸ Lugard, *Dual Mandate*, vii-viii.

⁹ Donald Cameron, *My Tanganyika Service and Some Nigeria*, (London: George Allen and Unwin Ltd., 1939), 13; Ralph A. Austen, ”Reviewed work: ‘My Tanganyika Service and Some Nigeria’ by Donald Cameron”, *The International Journal of African Historical Studies* 16, nr. 4 (1983), 778.

¹⁰ Cameron, *My Tanganyika Service and some Nigeria*, 75-76; Donald Cameron, ”Indirect Administration”, i *Problems in the History of Colonial Africa 1860–1960*, 124–141, red. av Robert O. Collins (New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1970), 126, 133; Crocker, *Nigeria*, 218-219.

¹¹ Cameron, ”Indirect Administration”, 134-135; Crocker, *Nigeria*, 218-219.

¹² Anthony Kirk-Greene, ”Introduction”, i *The Principles of Native Administration in Nigeria: Selected Documents 1900–1947*, 1–42, red. av Anthony Kirk-Greene (London: Oxford University Press, 1965), 23-24.

¹³ Perham, ”Our Task in Africa”, 141.

Hun ser Cameron som en liberal fornyer av Lugards prinsipper, og skriver at hans hovedprinsipp var å bevare og utvikle sider ved de tradisjonelle institusjoner for å gjøre den innfødte til ”a good African” og ikke til ”a bad imitation of a European.”¹⁴

Styreformen er mye mer enn et administrativt apparat for Cameron; den er et middel til å oppnå en utvikling mot samfunn som kan klare seg uten europeisk tilstedeværelse. Det er de langsiktige målsettinger som er i sentrum, og utviklingen av de afrikanske samfunn mot en sterkere sentralisering – helst gjennom føderasjoner av høvdingedømmer – er selve hovedpoenget.¹⁵ Afrikansk selvstyre er for Cameron selve hovedmålet for styreformen. Cameron skriver således at folket må utdannes så de kan ”stand by themselves”, en formulering han henter fra artikkel 22 i ”Covenant of the League of Nations” – som han forøvrig siterer i innledningen til sitt memorandum.¹⁶

For å oppnå utvikling og velferd for afrikanere flest mente Cameron at afrikanerne til enhver tid måtte være i sentrum for styreformens oppmerksomhet. Man måtte derfor finne en plass til dem innenfor det indirekte styrets politiske struktur. Han legitimerte sin oppfatning av britenes hovedoppgave (og dermed også sin omdefinering av prinsippene bak styreformen) ved å henvise til mandatet England fikk fra Folkeforbundet for å overta styringen av Tanganyika:

... the guardianship is not a permanent one and is to be exercised only until the people can ‘stand by themselves.’ That being so, it is clearly the duty of the Mandatory to train the people so that they may stand by themselves ... however long that training may take, and to make its dispositions in such a manner that, when the time comes, a full place in the political structure shall be found for the native population.¹⁷

Indirekte styre skulle altså bidra til en utvikling mot selvstyre ved å gi afrikanere en politisk utdanning og dermed gradvis integrere afrikanere i kolonistyrets struktur. Cameron mente således at indirekte styre i Tanganyika var fullt ut kompatibelt med de krav som ble fremsatt i mandatet fra Folkeforbundet. ”We’re here on behalf of the League of Nations to teach the Africans to stand by themselves. When they can do that, we must get out. It will take a long time, yet everything we do must be based on this principle.”¹⁸

¹⁴ Margery Perham, Introduksjon til femte utgave av *The Dual Mandate in British Tropical Africa* av Lord Lugard, xlvii.

¹⁵ Cameron, *My Tanganyika Service and some Nigeria*, 114–117; Donald Cameron, *Principles of Native Administration and Their Application*, 2. utg. (Dar es Salaam: “Government Printer”, 1930), 32–33.

¹⁶ Cameron, *Principles of Native Administration*, 1.

¹⁷ Cameron, *Principles of Native Administration*, 2. Ordet ”Mandatory” henviser til mandatet fra Folkeforbundet til å styre Tanganyika.

¹⁸ Sitert i Judith Listowel, *The Making of Tanganyika* (London: Chatto and Windus, 1965), 75–76.

I 1929 fikk Perham et reisestipend av Rhodes Thrust for å studere kolonial administrasjon i ulike deler av verden. Sparsommelig bruk av midlene kombinert med en fornyelse av stipendet i 1930 tillot henne å reise sammenhengende frem til 1932. Det var i denne perioden hun gjorde sine første studier av det indirekte styret.¹⁹ Camerons tid som guvernør i Tanganyika og Nigeria sammenfaller med både hvor og når Perham gjorde sine første og mest inngående studier av styreformen. Hun fikk både hans hjelp og velsignelse i sitt arbeid med *Native Administration in Nigeria* – hennes hovedverk om styreformen –, og i forordet til sine memoarer om sin tjeneste i Tanganyika og Nigeria anbefaler han da også interesserte lesere å ta en kikk på Perhams bok.²⁰ Det nest siste kapittelet av boken vier hun til Camerons rolle som guvernør i landet, og beundringen for hans arbeid er utilslørt:

There is, however, a quality in Sir Donald's administration which neither quotation, nor the documents themselves, can wholly convey. It is a compound of realism and humanity which he is able to communicate to the Administration. The circumstances of an African Government are such that it is always in danger of getting a little out of touch with realities, of allowing, as it were, a crust to settle upon the system. The danger is all the greater when the system has been an exceptionally good one. Sir Donald has produced a psychological effect hard to define, in which the crust has been broken and a spirit of self-criticism and of interest in new ideas has been induced.²¹

Historikeren John Fage trekker frem Cameron som helt sentral for styreformens suksess i Tanganyika.²² Perham gjorde sine første feltstudier av indirekte styre i Tanganyika i 1930-31, og fulgte deretter etter Cameron til Nigeria for å samle materiale til *Native Administration in Nigeria*, da han tok over administrasjonen der.²³ Da Tanganyika og Nigeria er to av de områdene hvor styreformen gjerne regnes for å ha fungert best, er det nærliggende å tro at Camerons anvendelse av prinsippene bak systemet har vært viktig for hennes grunnleggende optimistiske syn på styreordningen. I 1934 skrev hun da også at Camerons bidrag til indirekte styre hadde vært helt essensielt for den videre anvendelsen av systemet: "... he infused into the administration the qualities of sympathy, patience and faith without which indirect rule would be a paper façade."²⁴

I Perhams øyne krevdes det altså mer enn bare gode grunnprinsipper for en god styreform, også rent menneskelige kvaliteter som sympati og tålmodighet, var nødvendig for

¹⁹ Pugh, *Perham, Dame Margery Freda*; Kirk-Greene, "Forging a Relationship with the Colonial Administrative Service, 1921-1939", 67.

²⁰ Cameron, *My Tanganyika Service and some Nigeria*, 7; Perham, *Native Administration in Nigeria*, xvi.

²¹ Perham, *Native Administration in Nigeria*, 344.

²² Fage, *A History of Africa*, 417.

²³ Oliver, "Margery Perham", 409.

²⁴ Perham, "Some Problems of Indirect Rule in Africa", 94.

at det indirekte styret skulle være vellykket. Cameron og Lugard var således viktige for henne optimistiske syn på styreordningen, men hennes positive syn på koloniherrredømmet hadde også sitt grunnlag i at hun sto i nær tilknytning til sentrale personer i koloniadministrasjonen.

Tilknytningen til koloniadministrasjonen

I tillegg til at Perham hadde nær kontakt med både Cameron og Lugard, hadde hun også nær tilknytning til ansatte på alle nivåer i koloniadministrasjonen. På sine mange reiser i Afrika knyttet hun tette vennskap med kolonitjenestemenn, og hennes rolle i det offentlige liv på hjemmebane gjorde henne til venn med flere statsansatte. Dette ga henne en viss innflytelse i koloniale spørsmål. Hensikten her er både å vise i hvilken grad Perham gjennom sine mange bekjenskaper hadde innflytelse på ansatte i kolonibyråkratiet – og dermed også på britisk kolonipolitikk – og samtidig forsøke å si i hvilken grad hennes ideer ble formet av denne tilknytningen til koloniadministrasjonen.

Universitetene i Oxford og Cambridge og London School of Economics samkjørte programmer for opplæring av kolonitjenesten, og som faglig ansatt ved universitetet i Oxford og Nuffield College var Perham en av svært få med inngående kunnskaper om hva kolonitjenestens oppgaver innebar. Gjennom hele sin karriere, med mindre hun var utenlands, underviste hun derfor i kursene for de som skulle ut i kolonitjenesten. Og i 1937 og 1938 arrangerte hun sammen med historieprofessoren Reginald Coupland sommerskoler i kolonial administrasjon ved universitetet i Oxford. Målet var å gi ansatte i kolonitjenesten ”a serious intellectual approach to their work.”²⁵ Koloniministeren og Lord Lugard holdt hver sin åpningstale begge årene, og mange toneangivende personer tilknyttet koloniadministrasjonen holdt foredrag eller taler, blant andre Sir Donald Cameron. Det er i sammenhengen verdt å nevne at *Native Administration in Nigeria* for mange av studentene ble den foretrukne standardtekst fremfor Lugards *Dual Mandate* og *Political Memoranda*. Det er altså godt belegg for å hevde at hennes innflytelse på opplæringen av ansatte i kolonitjenesten var betydelig.²⁶

Anthony Kirk-Greene mener således at hun var en svært kjent skikkelse i kolonitjenesten, og argumenterer i en artikkel for at hun, som en av svært få kvinner i et

²⁵ Sitert i Kirk-Greene, ”Forging a Relationship with the Colonial Administrative Service, 1921–1939”, 73. Kursivering fjernet.

²⁶ Pugh, *Perham, Dame Margery Freda*; Kirk-Greene, ”Forging a Relationship with the Colonial Administrative Service, 1921–1939”, 63–64, 73–74; Robinson, ”Margery Perham and the Colonial Office”, *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 19, nr. 3 (oktober, 1991), 187.

mannsdominert miljø, kan anses som en slags gudmor for kolonitjenesten de siste 30 årene av kolonitiden.²⁷

... for many years, from the publication of her first major academic book in 1937 to her retirement and the closing down of the Colonial Office in the mid-1960s, one woman was more widely known to members of the Colonial Service, across the Empire but above all in Africa, than any single colonial governor – with the possible exception of Lord Lugard. This was Margery Perham. It was perhaps her major personal achievement in a many-sided career.²⁸

Perham ble fra slutten av 1930-tallet ansett for å være en ledende akademisk autoritet på koloniadministrasjon. Det var få andre forskere som kom så nært innpå afrikansk koloniadministrasjon, særlig fordi hun hadde en uovertruffen kjennskap til de som arbeidet i felten.²⁹ Fra slutten av 1940-tallet reiste hun sjeldnere utenlands, men hun ble forsynt med både informasjon og nye ideer fra sine bekjentskaper i felten. Hennes nære kontakt med flere administratorer gjorde at de gjerne utvekslet synspunkter med henne hva angikk ideer om reformarbeid i koloniene, samtidig fikk hun slik en unik mulighet til å ligge i forkant av utviklingen i tenkningen om koloniherreømmet. Kontakten med sentrale skikkelser i koloniadministrasjonen var således helt sentral for Perhams tenkning.³⁰

At koloniministeren inviterte henne på et møte med tittelen *Future Policy in Africa* i 1939, et møte som ble ansett som svært viktig hva angikk den videre anvendelsen av indirekte styre, er et sterkt vitnesbyrd om Perhams sentrale posisjon i forhold til britiske myndigheter. Hun hadde med andre ord høy anseelse i kolonidepartementet, og ble snart spurt om å sitte i en rådgivende komité som tok for seg utdannelse i koloniene. Dette var begynnelsen på en mer formell kontakt med britiske myndigheter, og hun arbeidet i en rekke ulike komiteer og kommisjoner i løpet av 1940-årene; særlig var hun involvert i arbeidet med å grunnlegge universiteter i koloniene.³¹ På denne måten var Perham en av mange akademikere som var sterkt involvert med kolonidepartementet. Akademisk ekspertise var således ansett som et velkomment bidrag til utformingen av kolonipolitikken fra midten av 1920-tallet.³²

Men om hun hadde relativt stor innflytelse på akademiske kolleger, offentlig opinion, kolonitjenestemenn, guvernører og parlamentsmedlemmer både i Overhuset og Underhuset,

²⁷ Kirk-Greene, "Forging a Relationship with the Colonial Administrative Service, 1921–1939", 63, 74–75, 78.

²⁸ Kirk-Greene, "Forging a Relationship with the Colonial Administrative Service, 1921–1939", 62.

²⁹ Kirk-Greene, "Forging a Relationship with the Colonial Administrative Service, 1921–1939", 74–75, 78.

³⁰ Cherry Gertzel, "Margery Perham's Image of Africa", *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 19, nr. 3 (oktober, 1991), 38.

³¹ Cherry Gertzel, "Margery Perham's Image of Africa", 37–38; Robinson, "Margery Perham and the Colonial Office", 187–188, 194; Pugh, *Perham, Dame Margery Freda*.

³² David Goldsworthy, *Colonial Issues in British Politics 1945–1961: From 'Colonial Development' to 'Wind of Change'*, (Oxford: Oxford University Press 1971), 59; John E. Flint, "Macmillan as a Critic of Empire", 218.

og i tillegg var sterkt involvert med Kolonidepartementet, er hennes innflytelse på politikken som ble ført i Kolonidepartementet, mer usikker, og i historiens løp blitt vanskelig å spore opp grunnet mangel på kildemateriale. Kenneth Robinson, som selv arbeidet i Kolonidepartementet i årene 1936–48, sannsynliggjør at hun kan ha hatt en viss innflytelse på noen av koloniministrene, men mener forbindelsen mellom Perham og Kolonidepartementet ofte har vært ansett som både mer personlig og betydningsfull enn hva det finnes belegg for i kildene.³³

Til tross for at hun hadde nær kontakt med flere koloniministre og andre ansatte i departementet, forblir hennes innflytelse på kolonipolitikken uvisst. Men det er rimelig å anta at Perhams optimistiske syn på det indirekte styrets potensiale til å oppnå en gunstig utvikling i koloniene har sammenheng med hennes tette bånd til de offisielle kretser i koloniadministrasjonen – et syn som vedvarte like frem til slutten av hennes karriere.

Perhams bidrag i tenkningen om britisk kolonistyre

På grunn av Perhams nære tilknytning til sentrale personer i det britiske kolonistyret, kan det være grunn til å spørre hvor originalt hennes bidrag var i tenkningen omkring det britiske kolonistyret i mellomkrigstiden.

Det er fristende å si at hun, særlig i sine artikler, viderefører, utkrystalliserer og populariserer Lugards og Camerons hovedprinsipper bak det indirekte styret. På nesten alle sentrale punkter vedrørende styreformens målsettinger og administrative metoder er hun i tråd med enten Lugards eller Camerons (eller ofte begge to sine) synspunkter slik de kommer til uttrykk i deres skrifter om styreformen. Perhams fremste egenskap som artikkelforfatter er, i mine øyne, hennes evne til å syntetisere et komplisert, mangslungent materiale og presentere det i en håndgripelig, kortfattet form. Hun evner å trekke ut, syntetisere og komprimere de viktigste prinsippene bak styreformen slik de fremstår hos Lugard og Cameron, og presentere dette i et tilgjengelig språk. Som nevnt var Lugards og Camerons skrifter primært retningslinjer som var påtenkt de som skulle tjenestegjøre i koloniene, og derfor ganske tekniske og detaljerte. Konteksten for Perhams ytringer, særlig fordi hun gjennom artiklene i *The Times* skrev til en bred offentlighet (og dermed et helt annet publikum enn det Lugard og Cameron henvendte seg til), bidro således til at hun gjorde noe annet med sine tekster enn hva Cameron og Lugard gjorde: I den grad hun gjentar synspunkter som ble presentert av Lugard

³³ Se Robinson, “Margery Perham and the Colonial Office”.

og Cameron, fremstår hun essensielt som en popularisator for Lugards og Camerons prosjekter.³⁴

Men det er viktig å påpeke at Perham også er noe mer enn et oppgulp av ferdigtygde tanker; hadde hun kun vært et talerør for britiske koloniadministratorer, ville hun heller ikke ha vært interessant å studere som noe mer enn en innpisker for en ideologisk posisjon. Med andre ord er vi her inne på det som kan sies å være oppgavens springende punkt: hvorfor Perham i det hele tatt er en interessant person å studere i kontekst av diskursene omkring britisk kolonistyre. Innledningsvis var jeg inne på at hun ble regnet som en sentral person i debattene omkring indirekte styre; her vil jeg si litt om hva som var Perhams bidrag i tenkningen om den britiske kolonimodellen.

For det første, og som jeg nevnte innledningsvis, er det en utbredt oppfatning at Perhams største historiske betydning beror på hennes stadige henvendelser til den britiske offentligheten gjennom sine artikler i *The Times* og foredrag i BBC.³⁵ Dette må ses på bakgrunn av at den britiske befolkningen etter første verdenskrig ble mer interessert i det ansvar man hadde for koloniene. Hun var således opptatt av at den britiske opinionen skulle ha mer oppmerksomhet rettet mot Afrika, blant annet for at opinionen skulle ha mer innflytelse på kolonidepartementet.³⁶ Perham bedriver altså et slags opplysningsprosjekt hvor hun formidler hvordan tilstanden er i de britiske koloniene, samtidig som hun forteller om det britiske kolonistyret i Afrika. Sett i lys av at indirekte styre i 1931 ble formalisert som offisiell styreform for de britiske kolonier i Afrika, ble også behovet for legitimering av styreformen enda viktigere enn tidligere. Perham forsvarte således britisk koloniherrdømme både mot kritikken fra de som søkte reformer av det eksisterende kolonisystemet, og mot den rent antiimperialistiske kritikk som etter hvert kom fra mange hold.

For det andre bør det påpekes at hennes anerkjennelse også skyldtes at *Native Administration in Nigeria* var den første akademiske studien som ble gjort av det indirekte styret. Boken ble raskt ansett som en viktig kilde til forståelse av afrikanske forhold, og bidro til å gjøre Perham til en autoritet på indirekte styre. Særlig gjaldt dette i offisielle kretser. Som nevnt hadde Perham nær kontakt med ansatte på alle nivåer i det koloniale byråkratiet, og det er rimelig å anta disse personene hadde innflytelse på hennes syn på britisk

³⁴ I diskusjonen etter foredraget "Some Problems of Indirect Rule in Africa" er for øvrig Lugards kommentarer nedtegnet: "He did not think he was the best person to open the discussion because he agreed so heartily with everything the lecturer had said." Margery Perham, "Some Problems of Indirect Rule in Africa", 107.

³⁵ Robinson, "Margery Perham and the Colonial Office", 186–187, 194; Smith og Bull, "Introduction", 3; Oliver, "Margery Perham", 412.

³⁶ Deborah Lavin, "Margery Perham's Initiation into African Affairs", *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 19, nr. 3 (oktober, 1991), 57.

koloniadministrasjon. Dette fikk stor betydning for hva slags perspektiv hun anla i sine tekster om kolonistyre, noe hun selv gjerne innrømmer. I introduksjonen til boken tar hun således forbehold om at hennes beskrivelser og betraktninger kan være sterkt preget av et offisielt syn, og begrunner dette med at hennes kildetilfang i stor grad var offisielt materiale.³⁷ Dette var da også et viktig punkt i kritikken som ble rettet mot boken. Walter Crocker, som tidligere hadde arbeidet i kolonitjenesten i Nigeria, skrev etter bokens utgivelse i et brev til Perham: "There cannot be a Governor or Secretary or Head of a Department who would not be gratified by your book. This seems to me a very severe indictment."³⁸ I tillegg ble boken den foretrukne standardtekst fremfor Lugards *Dual Mandate* blant de som utdannet seg til å arbeide i koloniene. *Native Administration in Nigeria* gav henne med andre ord en viss innflytelse i offisielle kretser.

Men allikevel var Perham mer enn et talerør for britisk kolonipolitikk: Hun ser, *for det tredje*, mange problemer forbundet med utøvelsen av det indirekte styret, og retter derfor også skarp kritikk mot styreformen. (Jeg gjengir hennes problembehandling i kapittel 6.) Dette hadde nok sammenheng med at hun studerte styreformen omkring 30 år etter at den først ble tatt i bruk, og dermed fikk anledning til å se effektene av styreformen på de afrikanske samfunn etter at den hadde blitt godt etablert. Hennes utstrakte reisevirksomhet muliggjorde at hun kunne se hvordan prinsippene bak det indirekte styret fungerte i praksis. Hun gjennomførte egne undersøkelser i en del områder, og så dermed hva slags innvirkning styreformen hadde på de ulike afrikanske samfunn. I tillegg kom hun slik i nær kontakt med kolonitjenestemenn som ga henne innspill på hva som ikke fungerte så godt i det praktiske administrasjonsarbeidet. Hun hadde således en unik mulighet til å få oversikt over problemene ved styreformen. Det er derfor nærliggende å tro at særlig hennes oppmerksomhet omkring problemene ved det indirekte styret har bidratt til å gi henne innflytelse i akademiske og offisielle kretser. Særlig temaet og publikummet for foredraget "Some Problems of Indirect Rule in Africa" underbygger en slik påstand: Hun tar her for seg sentrale problemer ved styreformen og presenterer dette for koloniadministratorer, ministre i kolonidepartementet og historikere og antropologer med Afrika som felt.

Perham trekkes ofte frem som en sentral person i litteraturen som omhandler diskursene omkring britisk koloniherrdømme i Afrika. Dette er nok i stor grad fordi hun elegant uttrykte essensen av rådende imperialistiske oppfatninger, og dermed var representativ

³⁷ Perham, *Native Administration in Nigeria*, xv.

³⁸ Sitert i Lavin, "Margery Perham's Initiation into African Affairs", 54.

for en britisk kolonial ideologi i mellomkrigstiden. Det hersker således liten tvil om at Perham var mer betydningsfull i sin samtid enn hva hun har vært for ettertiden.

Kapittel 4: Perhams indirekte styre: En politisk idé

Det indirekte styret, slik Perham fremlegger det, består i hovedsak av noen få grunnleggende elementer. Det første av disse kommer til uttrykk i definisjonen hun gir av styreformen:

Indirect rule may be defined as a system by which the tutelary power recognizes existing African societies and assists them to adapt themselves to the functions of local government.¹

Indirekte styre er altså et administrativt system som innebærer at kolonimakten anerkjenner de eksisterende afrikanske samfunn, for så å bistå disse i sin tilpasning til en ny type lokalstyre innført av britene – de såkalte Native Administrations. Ifølge Perham var poenget at folkets lojalitet var bundet opp til disse institusjonene istedenfor til sentralregjeringen, hvori folkets tradisjonelle ledere allikevel ikke kunne ha noen rolle. Slik forsøkte man å utvikle stammesamfunnene til solide fundament for lokalt styre, samtidig som de ble inkorporert som fungerende deler av koloniadministrasjonen i hvert enkelt land.²

Hovedmålsettingen

Hun skriver at definisjonen ovenfor er utilstrekkelig for å forklare alt hva det indirekte styrets hovedprinsipper innebærer. Og definisjonens andre del, som innebærer en intensjon om å bistå afrikanske samfunn i sin tilpasning til en ny type lokalt styresett, kan derfor utdypes med hva hun ser som de videre målsettingene med styreformen:

Our immediate task [...] is the political – we might better say the administrative – education of the whole people through local self-government developed wherever possible from the basis of their own institutions.³

Gjennom *Native Administrations* skal folket få opplæring i en ny type lokalt selvstyre med utgangspunkt i deres egne institusjoner, og dette er hva hun ser som det indirekte styrets kortsiktige, men i hennes samtid umiddelbart viktigste, målsetting. Å bistå med denne politisk-administrative utdanningen er for Perham en fundamental imperialistisk oppgave.

Men anerkjennelsen av de afrikanske samfunns institusjoner i såkalte Native Administrations er kun ment som det første ledd i en større prosess. Hun ser en utvikling mot

¹ Perham, *Native Administration in Nigeria*, 346. For tilsvarende definisjon se Perham, “Some Problems of Indirect Rule in Africa”, 92–93.

² Margery Perham, “Studies in Colonial Legislatures” (1946), i *Colonial Sequence 1930 to 1949*, 296–297.

³ Perham, *Native Administration in Nigeria*, 360–361.

en stadig sterkere sentralstyring, og det er viktig for henne at afrikanerne selv skal ha en sentral rolle i denne utviklingen. Hun påpeker derfor at kolonimaktens oppgave frem mot denne sentraliseringen er av mer utdannende enn administrativ art. Det Perham ser for seg, er altså en utvikling som begynner med en slags politisk-administrativ utdanning i lokalt selvstyre.⁴ På sikt skal denne utdanningen bidra til en utvikling av de afrikanske samfunn mot samfunnsformer som likner mer på de moderne europeiske stater. Dette står helt sentralt i Perhams argumentasjon for vedvarende kolonial dominans til lenge etter at styreformen er forlatt, og det er dette hun ser som styreformens hovedmålsetting:

Its object is to allow change by growth rather than by mere substitution – growth of familiar tribal institutions into more modern forms to suit modern conditions. This is surely the soundest way to build upwards towards a real unity: to keep the native foundations even if the central forms are ultimately on the English model.⁵

Ideen er altså ikke bare å komme med et ferdig skjema for kolonial administrasjon som man tvinger på afrikanerne – slik hun mener er tilfelle i de direkte styreformene anvendt av Frankrike, Belgia og Portugal –, men la deres allerede eksisterende institusjoner utvikle seg til å passe inn i en moderne verden på en slik måte at de kan ivareta noe av sin egen identitet og kulturelle egenart. Når det gjelder den politiske utdanningen av afrikanerne slik at de på sikt skal kunne stå på egne ben i verdenssamfunnet, er for øvrig Perham helt eksplisitt på at hun tar tak i tråden fra Cameron.⁶

Anne Margrete Gjestland, i sin hovedoppgave om Margery Perham fra 1974, mener at Perham ikke er helt klar på hvordan hun ser for seg denne utviklingen: ”Hun hevder for eksempel at det var en hovedmålsetting for det indirekte styret å ’utvikle’ koloniene uten at hun spesifiserer hva denne utviklingen eller fremgangen (progress) skulle bestå i.”⁷ Det er derimot mitt inntrykk at Perham tegner et relativt klart bilde av hvordan utviklingen videre skal foregå. Hun skriver ofte at en gradvis utvikling gjennom lokalstyre er den foretrukne utviklingsmodell, og ser for seg at de lokale styringsorganer i et langsiktig perspektiv ikke er noe mer enn et fundament for mer topptunge og sentraliserte politiske sammenslutninger:

⁴ Margery Perham, “Our Task in Africa”, 143.

⁵ Margery Perham, “Future Relations of Black and White in Africa” (1934), i *Colonial Sequence 1930 to 1949*, 86.

⁶ Perham, ”A Re-statement of Indirect Rule”, 333.

⁷ Anne Margrete Gjestland, ”Historie og ideologi: Kolonihistorikeren Margery Perhams syn på sentrale emner i afrikansk historie”, hovedoppgave i historie, Trondheim, 1974, 47. Oppgaven tar for seg Margery Perhams syn på henholdsvis det førkoloniale Afrika, imperialismen, det indirekte styret og på den afrikanske nasjonalismen. Den har vært informativ for deler av mitt arbeide, spesielt delkapittelet ”Perhams førkoloniale Afrika – kolonihistorikeren Perham” i kapittel 5, samt deler av kapittel 6.

Much has been said of the efficiency of the tribe as a unit of local self-government, but we cannot doubt that these small societies are no more than the foundations for larger edifices which will be held together by broadening social conceptions and which in some ways may compare favourably with the more top-heavy structures which are being run up in Asia.⁸

Også i *Native Administration in Nigeria* skriver hun at utviklingen mot større politiske sammenslutninger bør gå langsomt slik at man samtidig kan bygge opp nye forestillinger om sosial organisasjon i befolkningen. En slik fremgangsmåte er selve forutsetningen for en vellykket utviklingsprosess, og det er slik man best kan skape et mest mulig gunstig grunnlag for enhet og demokrati. I tråd med dette mener hun at for raske endringer i den politiske struktur uten tilsvarende endringer i folks forestillinger om sosial og politisk organisasjon, vil føre til en fremmedgjøring mellom folket og det politiske systemet de lever under.⁹ Derfor mener hun at den ideelle utvikling bør skje gjennom en gradvis økning i ansvarsområdene til de lokale styringsorganene, som etter hvert skal anspores til å slå seg sammen i føderasjoner. Til å begynne med er det snakk om en løs, primært finansiell, tilknytning mellom de mest homogene gruppene, som på sikt skal inkludere stadig flere av de lokale styringsenhetene og stadig større myndighetsområder.¹⁰ Med andre ord ser Perham det indirekte styrets metode som en langstrakt demokratiseringsprosess, hvori kolonimaktens rolle er å legge grunnlaget for en utvikling der lokalsamfunnene frivillig skal slå seg sammen i større politiske enheter i en gradvis sterkere sentralisering.

På sikt skal kolonistyret avvikles, og det indirekte styret er, i Perhams øyne, aldri ment som noe mer enn en overgangsfase. Hun gjentar ofte at styreformen kan ses som en trening i, eller forberedelse til, selvstyre, og skriver at den endelige prøven på styreformens suksess først vil vise seg når de afrikanske territorier finner sin plass i verden som selvstyrte nasjoner.¹¹ Det ultimate målet er med andre ord uavhengighet, selvstyre, enhet og demokrati. For å forstå dette i sin rette dimensjon, at det ikke var snakk om noen spesielt rask utvikling, er det viktig å påpeke at man på 1930-tallet så for seg at kolonitiden skulle vare i uoverskuelig fremtid, et poeng det kan være lett å overse fra vår historiske utkikkspost: "Of course, like everyone else of her generation, Margery spent the first half of her professional life assuming that the colonial period still had at least a century to run. There would be time to build democracy from below."¹²

⁸ Margery Perham, "The Future of East Africa" (1931), i *Colonial Sequence 1930 to 1949*, 51.

⁹ Se særlig Perham, *Native Administration in Nigeria*, 354, 360.

¹⁰ Perham, *Native Administration in Nigeria*, xi og 356–7.

¹¹ Perham, "A Re-Statement of Indirect Rule", 334.

¹² Oliver, "Margery Perham", 410.

En historie om britiske politiske tradisjoner

Bakteppet for Perhams fortelling om det indirekte styre er hvordan britisk kultur og britiske politiske tradisjoner gjør dette til ikke bare den beste mulige styreform for England, men den eneste mulige. Indirekte styre ble ikke til kun som en måte å administrere koloniene effektivt og billig på – selv om dette åpenbart var viktige årsaker til bruken av de eksisterende politiske institusjoner –, skriver Perham. I hennes øyne var derfor ikke valget av styreform i koloniene fullstendig fritt, men avgrenset av britisk så vel som av afrikansk kultur. Hun er således opptatt av hvordan det indirekte styret er åndsbeslektet med britisk nasjonal karakter og i harmoni med britiske politiske tradisjoner: ”Indirect rule is the characteristically British reaction to the political problem of Africa.”¹³ Hun argumenterer således for at indirekte styre er en forlengelse av britiske politiske tradisjoner.¹⁴ (Det kan tilføyes at der hun tydeligst fremlegger styreformens forbindelse med britisk politisk tenkning, er i artikler hvor det er et eksplisitt mål å forsvare indirekte styre mot kritikk.)¹⁵ Med et slikt perspektiv fremstår det indirekte styret som genuint britisk, og ikke som en ny og fremmed institusjon.

Hun skriver at det indirekte styret dro på to hovedstrømninger i britisk politisk tenkning: Det springer for det første ut av den konservative aristokratiske tradisjon som vektla nødvendigheten av en organisk samfunnsutvikling og historisk kontinuitet. Men for det andre kommer også den britiske liberale tradisjon, som innebærer stor respekt for andre menneskers frihet og rettigheter, til uttrykk gjennom det indirekte styret. Slik er indirekte styre en bevisst reaksjon mot ”the old selfish type of imperialism”¹⁶, og representerer en ny og bedre form for imperialisme.

Det indirekte styret er på denne måten en kombinasjon av det beste fra de britiske politiske tradisjoner. Samtidig er det en naturlig forlengelse av strømninger i landets politiske historie, og slik ser Perham en kontinuitet mellom Englands historie og det britiske kolonistynet i Afrika. Det indirekte styret rettferdiggjøres således gjennom at det er den best mulige koloniale styreform England kan skape i lys av sin egen nasjonale historie. I hennes presentasjon av indirekte styre ligger det altså innbakt en sterk tro på de britiske politiske former og den tradisjon disse har vokst ut av. Slik er Perhams tro på styreformen delvis basert på et verdisyn hvor britisk kultur og britiske politiske tradisjoner opphøyes, og som således er

¹³ Perham, “A Re-Statement of Indirect Rule”, 332.

¹⁴ Perham, “A Re-Statement of Indirect Rule”; Margery Perham, “Education for Self-Government” (1945), i *Colonial Sequence 1930 to 1949*.

¹⁵ Perham, “A Re-Statement of Indirect Rule”, 332–333; Perham, “Education for Self-Government”, 268.

¹⁶ Perham, “A Re-Statement of Indirect Rule”, 332–333. Se også Perham, “Our Task in Africa”, 145 og Perham, “Education for Self-Government”, 267–268.

sterkt patriotisk: "The vitality of British democracy not only guarantees the destination but also safeguards the course of this native policy".¹⁷

Men Perham argumenterer også for at løftet om selvstyre lå implisitt i den britiske imperialismen allerede fra de første oversjøiske territorier ble annektert. Målet om uavhengighet og selvstyre lå allerede innbakt i de britiske politiske tradisjoner, og var derfor ikke noe spesielt for det indirekte styret som politisk idé, men en helt sentral del av britisk imperialisme. Imidlertid poengterer hun at det først var gjennom det indirekte styret at dette løftet ble gjort til et eksplisitt mål for britisk imperialisme.¹⁸ Slik ser Perham for seg at resultatet av møtet mellom britiske politiske tradisjoner og afrikanske samfunnsstrukturer, gjennom det indirekte styret, skal ende opp i suverene afrikanske stater, stater som er en syntese av europeisk og afrikansk kultur:

We cannot, even if we would, leave our political traditions behind us when we go to Africa; still less can we prevent Africans from learning them. What is evolved will, if the principles of indirect rule are followed, be African in spirit and detail, but its general form, as in other parts of the Empire, will be determined mainly by the political example of Great Britain.¹⁹

Fage påpeker at det ved århundreskiftet var få som tenkte særlig mye på utviklingen av koloniene, man var mer opptatt av å etablere europeisk kontroll med minst mulig ressurser.²⁰ Når Perham så på 1930-tallet skriver at løftet om selvstyre var innvevd i den britiske imperialismen helt fra erobringene, må hennes fremstilling ses på bakgrunn av den mer filantropiske ideologien som ble lagt til grunn for kolonistyre etter første verdenskrig. Perham tok del i debattene om kolonistyre i en periode hvor det ble vanlig å tale om respekten for de ulike kulturers egenart og at folk måtte få "develop along their own lines". I forlengelsen av dette kan det argumenteres for at når Perham på denne måten knytter indirekte styre opp mot britisk politisk filosofi og britisk historie, bidrar hun til å ideologisere grunnlaget for styreformen. Ved å henvise til at det indirekte styret har vokst ut av britiske politiske tradisjoner, oppnår hun samtidig å distansere seg fra den franske kolonimodellen. (Det kan her nevnes at man også på fransk side knyttet sin kolonipolitikk opp mot opplysningstidens fornuftsidealer og ideen om alle menneskers likhet. Slik ble hele debatten om britisk kontra fransk kolonistyre sterkt ideologisert.)²¹ Perham inntar således en rolle som

¹⁷ Perham, "Our Task in Africa", 146.

¹⁸ Perham, "Studies in Colonial Legislatures", i *Colonial Sequence 1930 to 1949*, 297–298.

¹⁹ Perham, *Native Administration in Nigeria*, 356.

²⁰ Fage, *A History of Africa*, 396.

²¹ Betts, *Assimilation and Association*, 108–109; Robert O. Collins, "Assimilation and Association and French Colonial Rule in Africa", i *Problems in the History of Colonial Africa 1860–1960*, 83–87, red. av Robert O. Collins (New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1970), 161–163.

en nasjonalistisk ideolog, som (særlig da disse artiklene har til hensikt å forsvare kolonistyret mot kritikk) både forsvarer britisk koloniherrredømme og legitimerer indirekte styre som det eneste mulige alternativ for Storbritannia, gitt Storbritannias historiske forutsetninger. Slik er hennes fremstilling av grunnlaget for det britiske kolonistyret svært essensialistisk, og hun bidrar til å gi det britiske imperiet en ”usable past”^{22 23}.

Fordelene ved det indirekte styrets metode

Perham fremhever flere steder at syntesen mellom europeisk og afrikansk kultur er en av styreformens store fordeler, da den gir afrikanerne muligheten til å bevare mye av sin kulturelle identitet.²⁴ Hun minner ofte om at den koloniale situasjon er svært unormal, og at kolonimaktenes innflytelse har utsatt de afrikanske samfunn for et sterkt press som har ført til at innholdet i disse samfunnene har blitt radikalt endret.²⁵ Gjennom det rom det indirekte styret gir for å bevare deler av de tradisjonelle kulturer, ser Perham en mykere overgang til den virkelighet hvor europeiske samfunnsidealene okkuperer stadig mer territorium. Slik fremstår ikke kolonistyret som et revolusjonerende brudd med de etablerte samfunnssystemer, men heller som en styreform som vil respektere og verne om de afrikanske samfunn, og samtidig utvikle disse til å møte en ny virkelighet.

[Indirect rule] attempts to make possible a development by which Africans keep the stability and pride of their community-life and extend their existing social forms to meet new needs and serve wider unities. My survey of different systems of administration has convinced me that the desired progress is actually more rapid where Africans advance in social groups and from a familiar starting-point than where, as so often happens in the more

²² Begrep lånt av Fuglestad, Finn: *The Ambiguities of History – The Problem of Ethnocentrism in Historical Writing*, (Oslo: Unipub forlag, 2005), 33: ”History’s original function was therefore to ”glorify” and legitimize the nation-state. However, once more the problem is that the kind of history the nation-state requires, a ‘usable past’, often implies a distorted view of that past.”

²³ Det er interessant at Perham aldri refererer til de indiske fyrstestatene når hun omtaler grunnlaget for å benytte det indirekte styret (noe både Lord Lugard og senere Lord Hailey gjør), men heller argumenterer for styreformens på grunnlag av britiske politiske tradisjoner. Dette kan ha sitt grunnlag i at hun ser store forskjeller mellom kolonistyret i India og Afrika: I Afrika var ikke indirekte styre bare et instrument for styring, men også for utvikling. Men det er også mulig å se dette på bakgrunn av hvordan hun ofte fremstår som en nasjonalistisk orientert ideolog, hvor det er britiske verdier som utgjør grunnlaget for det indirekte styret i Afrika. Se Perham, ”Our Task in Africa”, 145-146.

²⁴ Se for eksempel Perham, ”Our Task in Africa”, 143 og Perham, ”Some Problems of Indirect Rule in Africa”, 106.

²⁵ Perham, *Native Administration in Nigeria*, 353; Perham, ”Native Administration in Tanganyika” (1931), i *Colonial Sequence 1930 to 1949*, 31; Perham ”Protectorates in Transition” (1933), i *Colonial Sequence 1930 to 1949*, 80.

direct methods, they are turned adrift in strange country as a crowd of individuals.²⁶

Intensjonen om å ivareta noe av de afrikanske samfunnenes karakter muliggjør en utvikling som delvis kan foregå på afrikanernes egne premisser. I Perhams øyne fører denne fremgangsmåten til mindre grad av fremmedgjøring mellom folk og kolonimakt enn direkte styre, fordi man unngår å skape noe revolusjonerende brudd med de eksisterende institusjoner og tradisjoner. Ønsket om å ta vare på noe av essensen i de gamle samfunnene kan på denne måten ses som den grunnleggende bestanddel av det indirekte styrets administrative metode, hvor hensikten er å danne en mindre tornete vei gjennom den koloniale situasjon: “[...] the preservation of native law and custom is not an end in itself, but a transitional stage by means of which Africans may in their own right become members of the civilized world, not as individuals, but as communities.”²⁷

At Perham på den ene side ønsker at styreformen skal anerkjenne og bevare tradisjonelle institusjoner og på den annen side vil at den skal omforme og utvikle de afrikanske samfunn, er for Gjestland et argument for at det i styreformen ligger prinsipielt motstridende intensjoner som Perham selv ikke innrømmer.²⁸ Min oppfatning er derimot at det i forholdet mellom styreformens konserverende og progressive fremgangsmåter ikke er snakk om motstridende intensjoner, men at Perham ser disse tilnærmingene som avhengige av hverandre for styreformens suksess. Det virker ikke som Gjestland ser hele grunnlaget til hvorfor Perham vil bevare eksisterende institusjoner og tradisjoner. Hun hevder således at det indirekte styret for Perham ”egentlig uttrykte et ønske om generell kulturbevaring” eller ”et ønske om å bevare det vesentligste i de afrikanske samfunnene”.²⁹ Men Perham er kritisk til ”the constant tendency of indirect rule to deteriorate into a policy of mere preservation.”³⁰ Slik jeg leser Perham, må det være en nøye avpasset balanse mellom det indirekte styrets evne til å bevare det som er verdifullt i de afrikanske samfunnene, og den politiske utdanningen som skal fremme utviklingen av disse samfunnene i retning av mer moderne former for politisk organisering - ikke bare det ene uten det andre. Gjestland ser ikke hvordan Perham mener samspillet mellom styreformens konserverende og progressive metoder er helt essensielt for styreformens suksess. Det er selve det komplementære forholdet mellom

²⁶ Perham, “Some Problems of Indirect Rule in Africa”, 104.

²⁷ Margery Perham, “Nigeria Today” (1933), i *Colonial Sequence 1930 to 1949*, 65.

²⁸ Gjestland, ”Historie og ideologi”, 48.

²⁹ Gjestland, ”Historie og ideologi”, 46–47.

³⁰ Perham, “Some Problems of Indirect Rule in Africa”, 104–105.

konserverende og progressive fremgangsmåter som, i Perhams øyne, gjør det mulig å oppnå en form for utvikling hvor afrikanerne kan ta del i den siviliserte verden på sin egen måte.³¹

Perham ser et Afrika hvor alle områder under britisk kontroll består av svært ulike samfunn, og hun omfavner derfor en empirisk tilnærming som den eneste måte å administrere koloniene på. (Tidvis skriver hun om styreformen som et eneste stort eksperiment i seg selv, og kaller den "the widest, most variegated and most conscious experiment in political education that the world has known."³²) Da det ikke finnes noen presedens å rette seg etter i styringen av koloniene, og fordi man skal ta vare på noe essensielt i de enkelte afrikanske samfunnene, må den konkrete anvendelsen av styreordningen avpasses til de samfunnsstrukturer man møter i hvert enkelt område: "[Indirect rule] is a highly flexible, illogical and empirical method, and it takes a hundred shapes according to the heterogeneous realities of tribal life to which it adapts itself."³³ Det er nærliggende å lese Perham som at hun forstår denne fleksibiliteten eller elastisiteten – som hun selv kaller det – som et administrativt grep for å nå styreformens konserverende målsettinger. Slik skulle man bidra til å skape et minst mulig brudd med fortiden, og samtidig gjøre det lettere å akseptere kolonistyre. Eller som jeg formulerte det tidligere: Målet med denne fremgangsmåten var å bidra til mindre grad av fremmedgjøring mellom folk og kolonimakt.³⁴

At det indirekte styret kan formes til å passe inn i ulike afrikanske sosiale og politiske systemer, gjør det til en modell for kolonialt styre som med fordel kan benyttes i svært ulike kontekster. Perham ser altså det indirekte styret som en universell modell for kolonialt styre; den kan benyttes på og tilpasses nesten alle typer samfunn. Hun fremhever stadig hvordan man bevisst har unngått å lage et standardisert mønster for hvordan styringen av stammene skal foregå, som deretter skal tres nedover afrikanske samfunnsstrukturer: "The chiefs were not to be fitted into any rigid system: rather was the system to be moulded upon the existing situation."³⁵ Derimot presiserer hun hvordan man har satt inn store ressurser på å finne ut hvordan de ulike grupperingene er sammensatt, og hva slags institusjoner som eksisterer i de ulike samfunn, for slik å finne frem til de rette autoriteter. Dette gjøres selv der hvor en må følge opp med konfliktfylte justeringer av hvordan kolonien styres:

³¹ Men Gjestland har delvis rett i at det er forholdet mellom styreformens konserverende og progressive målsettinger som skaper mange av de problemer Perham ser i det indirekte styret. Det er ønsket om å bevare noe av det tradisjonelle afrikanske som skaper problemer i anvendelsen av styreformen: Uten en slik intensjon kunne man bare utviklet koloniene etter eget forgodtbefinnende. Jeg kommer tilbake til dette poenget i redegjørelsen for Perhams problembehandling i kapittel 6.

³² Perham, "Education for Self-Government", 267.

³³ Perham, "African Facts and American Criticisms" (1944), 256.

³⁴ Se for eksempel Perham, *Native Administration in Nigeria*, 349.

³⁵ Perham, *Native Administration in Nigeria*, 48.

The first point to notice about a system thus developed is that it is based with elaborate care upon the tribal institutions. At headquarters as well as in the field the temptation towards a convenient uniformity was resisted and the plastic legal forms were moulded round the jumble of realities left by tribal history. Thus, a unit of native authority might be a chief with 2,000 or 200,000 subjects. The chief might stand alone or be a paramount chief with sub-chiefs under him.³⁶

Perhams syn på direkte styre

Når Perham omtaler det direkte styret, er det alltid for å belyse noen sider ved det indirekte styret. Således beskriver hun ofte fordelene med indirekte styre ved, i tidvis ganske subtile hint, å kontrastere det mot metoden benyttet i de mer direkte styreformer. Et eksempel finnes i et av sitatene om det indirekte styrets målsettinger ovenfor: “Its object is to allow change by growth rather than by mere *substitution* [...]”³⁷ Da hun noen linjer før har skrevet om det franske kolonistyre – det er gjerne denne kolonimakten hun benytter som sammenlikningsgrunnlag – er det nærliggende å forstå denne formuleringen som at hun sikter til den franske kolonipolitikken, som i prinsippet bytter ut eksisterende tradisjoner og institusjoner til fordel for en modell som bygger på europeiske samfunnsidealer.³⁸ Forskjellen mellom den britiske og franske forståelsen av de oppgaver rollen som kolonimakt medfører, beskriver hun slik:

If the English attitude is that of a trustee, scrupulously respecting his ward's property and training him to be worthy of independence at his majority, the French attitude is that of a father who means to share among his children an inheritance long ago bequeathed to him by Rome ...³⁹

Perham mener således at direkte styre, slik det praktiseres av Frankrike, ikke har til hensikt å bevare afrikansk kultur:

The Frenchman does not preserve native culture because he does not share our respect for it. To him it is barbarism ... He will not now deliberately kill indigenous authority but why should he seek to keep alive what offends equally his conceptions of humanity, efficiency and centralization?⁴⁰

³⁶ Margery Perham, “Native Administration in Tanganyika” (1931), 26.

³⁷ Margery Perham, “Future Relations of Black and White in Africa” (1934), i *Colonial Sequence 1930 to 1949*, 86. Min kursivering.

³⁸ Hun beskriver den franske kolonipolitikken i Afrika: “[...] they are handing on to Africa the torch that Rome gave long ago to Gaul.” Perham, Margery: “Future Relations of Black and White in Africa”, 87

³⁹ Margery Perham, “France in the Cameroons” (1933), i *Colonial Sequence 1930 to 1949*, 76.

⁴⁰ Perham, “France in the Cameroons”, 74

Selv om hun aldri kommer med noen detaljert utlegning av den utviklingen som Frankrike forespeilte sine kolonier, er det tydelig at Perham forstår det franske kolonistyret som sterkt progressivt – i eurosentrisk forstand – i sine målsettinger. Det er snakk om en utvikling basert på en mye mer sentralisert modell og det forekommer en del spredte bemerkninger om at det franske kolonistyret tar sikte på å skape en utvikling med utgangspunkt i den utdannede elite og afrikanere som er tilknyttet koloniadministrasjonen. Slik ser hun et system som ikke forfekter en utvikling nedenfra, slik den britiske modellen gjør, men som heller forsøker å integrere sine områder i ett sentralisert imperium hvori alle borgere er sosialt likestilt.⁴¹

Også når det gjelder tidsperspektivet på utviklingen, ser hun store forskjeller i de to styreformene. Der det indirekte styret er preget av en langstrakt prosess hvor utviklingen nødvendigvis må foregå sakte, mener hun det direkte jobber med for stort tempo: en utålmodighet som vil føre til en styreform som setter administrativ effektivitet høyere på agendaen enn en sunn utvikling; og hun er ikke nådig i sin kritikk:

Almost everywhere in Africa 'chiefs' can be found. Under the most conscientious system of indirect rule the anthropologist will detect certain corruptions of the old status, but where a 'direct', or the pretence of an indirect, rule obtains he will find much more. Impatience, even when benevolent, combined with ignorance, finds it is much more expeditious and 'efficient' to dictate than to teach.⁴²

For Perham innebærer direkte styre å innføre et standardisert system; og denne fremgangsmåten har ugunstige konsekvenser både for afrikanerne og for utviklingen av de afrikanske samfunn: "[...] the alternative of direct rule is to impose our standards ready-made, to treat natives like marionettes, to make a good show by manipulating them so that they appear to act like their masters while they remain inert and uncomprehending."⁴³ Med Perhams blikk er direkte styre altså et mer rigid og eurosentrisk system; det tar utgangspunkt i definerte retningslinjer fremfor å ta utgangspunkt i de afrikanske samfunn. Direkte styre medfører således at man tar full kontroll og overstyrer de tradisjonelle institusjoner. Det franske kolonistyret benytter med andre ord den samme klart definerte administrative metode uansett hva slags samfunn de står overfor, mens det britiske tar utgangspunkt i og tilpasses til hvert enkelt område.

Et sentralt punkt hva angår forskjellene mellom fransk og britisk kolonistyre er høvdingens posisjon i administrasjonsstrukturen, skriver Perham. I en artikkel om forskjellene

⁴¹ Perham, "France in the Cameroons", 75; Perham, "Our Task in Africa", 148; Perham, "A Re-Statement of Indirect Rule", 333.

⁴² Perham, "Our task in Africa", 142.

⁴³ Perham, Margery: "Tribal Rule in Africa" (1930), i *Colonial Sequence 1930 to 1949*, 16.

mellom kolonistyret i Nigeria og fransk Kamerun skriver hun at den faktisk utøvende makten i Nigeria ligger hos emirene eller i de såkalte Native Administrations. Men kanskje viktigere i hennes øyne er hvordan høvdingenes posisjon under direkte styre i større grad er et resultat av deres utnevnelse av kolonimakten enn en anerkjennelse av deres tradisjonelle myndighet. Etter hvert som en kolonimakt som benytter direkte styre får stadig større områder under kontroll, er ikke lenger høvdingen uunnværlig for kolonimakten. Andre personer i samfunnet får tildelt samme myndighetsområde som de tradisjonelle høvdingene og blir representanter som er ansvarlige overfor det fremmede styret. Slik utvannes makten til de tradisjonelle høvdingene.⁴⁴ Her mener hun den britiske, indirekte modellen har en stor fordel: Fordi den forener konserverende og progressive metoder, oppnår man en utvikling som kan ivareta tradisjonelle samfunnsstrukturer.

Det kan synes som om Perham er av den oppfatning at direkte styre har en sterkere detaljstyring i sine områder. Det kreves altså en større grad av kontroll og dermed også flere tjenestemenn i hvert enkelt område i fransk Afrika. Uten at poenget skal overdrives, må det påpekes at Perhams fremstilling av indirekte (kontra direkte) styre – og særlig hennes vektlegging av det konserverende element av styreformen – kan leses som en advarsel om for mye intervensjon i de afrikanske samfunn: For sterk tilstedeværelse av kolonimaktene vil på sikt ødelegge de afrikanske samfunn. Gjennom å benytte de eksisterende høvdingene som kontaktpunkt med de afrikanske samfunn holder man en viss avstand mellom kolonimakt og befolkning, og reduserer dermed den potensielle skade man som kolonimakt kan påføre disse samfunnene.

Som jeg nevnte innledningsvis, skriver hun om det indirekte styret både som en politisk idé og som en spesifikk historisk institusjon. Og hun fremhever ofte at anvendelsen av prinsippene bak styreformen fører til at den forekommer i et utall forskjellige varianter. Men når hun omtaler det direkte styret, er det oftere som en modell for koloniale styre enn som en eksisterende institusjon.⁴⁵ Slik får hun ikke frem at også direkte styre varierer sterkt fra område til område. Det var således mer variasjon i Fransk Afrika enn hva Perham forutsetter: Som Raymond Betts påpeker, benyttet de til og med en form for indirekte styring i noen områder.⁴⁶ Men til tross for at hun har hatt anledning til å studere også fransk kolonistyre på nært hold og slik fått mulighet til å se hvordan også direkte styre varierer i sin praktiske utforming, fremhever hun allikevel sjelden forskjeller i styringen innad i de franske

⁴⁴ Perham, Margery: "France in the Cameroons", 72-73. (Men Perham ser for øvrig liknende problemer ved høvdingeinstitusjonen innenfor det indirekte styret, noe jeg redegjør for i kapittel 6.)

⁴⁵ Det er et hederlig unntak i Perham "France in the Cameroons".

⁴⁶ Betts, *Assimilation and Association*, 119.

områdene.⁴⁷ At hun unnlater å skrive om dette, kan ha sitt grunnlag i at hun trekker frem det direkte styret kun i passasjer hvor hun forsøker å belyse sider ved det indirekte styret eller å argumentere for styreformen på prinsipielt grunnlag. Hun bruker direkte styre som et slags retorisk kontrastmiddel for å understreke at den britiske modellen i de aller fleste tilfeller er best egnet til både styringen og utviklingen av de afrikanske samfunn. Særlig er denne argumentasjonsformen fremtredende i passasjer hvor hun forsvaret det indirekte styret mot kritikk.⁴⁸

Patrioten Perham

Perham ender altså opp med å støtte imperiet, og dermed implisitt forsvare Storbritannias egeninteresse. Hun befant seg således i en posisjon hvor hun ofte fremtrådte som både faghistoriker og ideolog for det britiske imperiet – gjerne i en og samme tekst. Når man så ser på Perhams språkbruk, fremstiller hun ofte kolonimakten og dens oppgaver i vendinger som vitner om en tilhørighet til kolonimakten, mer enn at hun står som en utenforstående, objektiv betrakter som beskriver hva som foregår. Eksempelvis har hun kalt en artikkelserie i *The Times* "Our Task in Africa" (en ordlyd hun for øvrig henter fra Lugard)⁴⁹, og ofte benytter hun ordene "we, us, our" i omtalen av kolonimaktens oppgaver. Denne ordbruken bidrar til at hun fremstår som en som støtter opp om, identifiserer seg med og forsvaret det britiske kolonistyre, og slik sett er svært patriotisk. Hun henviser således til kolonimaktens oppgaver som et nasjonalt ansvar: Kolonimaktens rolle som formynder – som den som sitter med kontroll over og ansvar for mange lands skjebner – er noe som angår hele den britiske befolkning. Storbritannia er del av den siviliserte verden, og har derfor *plikt* til å utvikle afrikanerne slik at de kan innlemmes i denne verdensordenen. Det er det moralske ansvar man har som kolonimakt. Det er "Our Task in Africa".

Gjennom denne type ordvalg aktiviserer hun altså alle fortolkningsskjemaene rundt dikotomiene vi og dem, hvit og svart, Vesten og Resten, Orienten og Oksidenten. Slik utgjør denne språkbruken ett av flere aspekter hvori det er mulig å spore rester etter viktariatidens siviliseringsmentalitet i Perhams begrepsapparat.

⁴⁷ Se spesielt Perham, "France in the Cameroons".

⁴⁸ Se spesielt Perham, "Some Problems of Indirect Rule in Africa", 104; Perham, "Tribal Rule in Africa", 16.

⁴⁹ Lugard, *Dual Mandate*, 7.

Kapittel 5: En ideologisk kameleon?

Til tross for at tilhengerne av indirekte styre ønsket å skape en utvikling hvor afrikanerne skulle kunne utvikle sine institusjoner i en retning som var i tråd med deres egne ønsker og behov, måtte dette allikevel foregå innenfor en kontekst hvor viktorianske verdier sto høyt i kurs, skriver Low og Pratt. Hovdingene kunne således velge å være autokratiske, å ignorere vestlige institusjoner som valg, og å forkaste ideen om at de var direkte ansvarlig overfor sitt folk, men de kunne ikke velge å være uinteressert i fremskritt og utvikling, de kunne ikke velge åpenbar nepotisme eller et korrump styresett. De ble med andre ord oppmuntret til å fremme viktorianske verdier. Low og Pratt mener at slike holdninger var utbredt blant tilhengerne av indirekte styre.¹

Perham var ikke noe unntak. Den utviklingen Perham så for seg skulle ta utgangspunkt i de tradisjonelle institusjoner og dermed foregå delvis på afrikanernes egne premisser. Kolonimaktens rolle skulle i dette scenariet være av mer veiledende art. Men når man ser nærmere på Perhams språkbruk, er det også mulig å hevde at hun tidvis fremstiller kolonimakten som en formynder som har til hensikt å "sivilisere" afrikanerne. Dette uttrykkes i kildeutvalget mest som små spredte bemerkninger. Men når disse bemerkningene ses i sammenheng med hennes syn på det førkoloniale Afrika, skimter vi en forståelseshorisont som er i slekt med den mentaliteten som lå til grunn for imperialismen: En av grunnsteinene her var en dikotomi mellom primitive og siviliserte samfunn.

Perhams fremstilling av afrikanerne, og spesielt når det gjelder det førkoloniale Afrika, er ofte svært generaliserende og skjematisk. I et foredrag på BBC som begynner med en beskrivelse av et lite afrikansk landsbysamfunn hun har besøkt, nevner hun ikke hvilket område hun snakker om utover at det ligger i en svært avsidesliggende og isolert del av Afrika; det kan med andre ord være hvor som helst, og hun bruker dette eksempelet som *representativt* for alle afrikanere i mindre sentraliserte samfunn. De er fattige mennesker som lever i en statisk tilværelse som ikke har forandret seg nevneverdig på hundrevis av år:

I had been seeing this sort of thing for years, but somehow that day it just hit me: the utter poverty of these people, their miserable tools for tackling life. Their productive capacity, their minds, their spiritual powers, all were half asleep. They had been like this, I suppose, for hundreds, perhaps thousands of years.²

¹ Low og Pratt, *Buganda and British Overrule*, 170–171.

² Perham, "From Power to Service" (1943), i *Colonial Sequence 1930 to 1949*, 243.

Det implisitte skillet mellom europeere og afrikanere, som Perham her trekker opp, svarer på mange måter til Edward Saids grunnleggende motsetning mellom Oksidenten og Orienten, mellom ”oss” europeere og ”de” ikke-europeerne, eller mer relevant i denne sammenheng: mellom sivilisert og primitiv. Dette var med andre ord en innarbeidet måte å tenke på, og del av en europeisk verdensanskuelse, som ifølge Said var et helt sentralt element av, eller til og med definerende for, europeisk selvforståelse. Men Said trekker dette lenger og hevder at ”... hovedkomponenten i europeisk kultur nettopp er det som gjorde denne kulturen hegemonisk i og utenfor Europa: europeisk identitet som overlegen i sammenligning med alle ikke-europeiske folk og kulturer”³. Det er dette poenget fra Said som er mest sentralt å huske i den følgende fremstillingen.

Said skriver om en omfattende diskurs hvor forestillingen om Orienten ble sett i forhold til europeisk selvforståelse.⁴ Denne forestillingen skapte et paradigme i europeisk utviklingstenkning som i en lang periode vanskelig kunne overskrides i studier av ikke-europeiske samfunn. I det følgende vil jeg redegjøre for noen trekk ved dette paradigmet, med vekt på hvordan det kommer til uttrykk hos Perham. Poenget er å vise hvordan dette tankegodset kommer til syne i Perhams tenkning, og dermed gir hennes syn på afrikanerne noe som fra vårt historiske ståsted ser ut som en slags dobbelthet. På den ene side var hun grunnleggende kulturel relativistisk og preget av en antropologisk tilnærming. På den annen side sto hun med begge føtter plantet i en eurosentrisk verdensanskuelse og historieforståelse, hvor afrikanerne ble ansett å befinne seg på et lavere utviklingsnivå enn europeerne. Derfor var også en utvikling av de afrikanske samfunn nødvendig. Det må påpekes at en slik todeling av hennes syn på afrikanerne er et analytisk grep for å kunne avdekke hva slags tradisjoner Perham står i.

Da jeg i dette kapittelet foretar en mer problematiserende lesning av Perham enn i det foregående kapittelet, vil jeg til slutt her si litt om hvordan hun inntar ulike roller i sine tekster. Hun veksler mellom prinsipielle og mer pragmatiske argumenter for koloniherrdømmet i ulike ordskifter; det er derfor mulig å se hvordan hennes argumentasjon i noen tilfeller er avhengig av bestemte ytringssituasjoner.

³ Edward Said, *Orientalismen: Vestlige oppfatninger av Orienten*. Oversatt av Anne Aabakken (Oslo: J. W. Cappelens forlag og De norske Bokklubbene, 2001), 10.

⁴ Said, *Orientalismen*, 3–5, 10 og 26–28.

Perham og antropologien

Perham etterlyser ofte flere inngående studier av de afrikanske samfunnene, da det kun er gjennom mer kunnskap om og en nærere kontakt med de afrikanske samfunn at det indirekte styrets målsettinger kan gjennomføres med suksess.⁵ I en artikkel fra 1931 poengteres dette gjennom noen betraktninger som nær sagt kunne tjent som hennes egen programerklæring for det indirekte styret:

The aim of our administration, if we are to succeed in developing native self-government, must be to find the true foundations of native society and build upwards and outwards from them. It might seem that this is today a commonplace, but in practice much of our administration ... appears to escape the guidance of this general principle and to halt between the old system of direct, and the new system of indirect, rule. Perhaps we are so convinced of our beneficence as an imperial power that it takes rude shocks to remind us that we are, in many quarters of the world, an alien government which has imposed itself upon subject peoples, and that we cannot move those peoples or reach their hearts and wills by endowing them from above with new and large ideals and loyalties, but only by stooping to discover the positive impulses that animate the smallest cells of their corporate life, and enlisting these in our work of civilization.⁶

Da målet er å oppnå en *utvikling* av eksisterende institusjoner og tradisjoner, og samtidig *bevare* sentrale aspekter ved disse, må man først finne frem til disse samfunnenes sanne fundament og genuine kulturuttrykk. Metoden for å gjøre dette er gjennom grundige studier av deres samfunn.

I forlengelsen av dette har hun særlig tiltro til antropologiens metoder for å komme under overflaten på de afrikanske samfunn: "The anthropologist alone has the time, the detachment, and the technique to penetrate below the surface which African society presents and reveal some at least of its underlying truth."⁷ Antropologene kunne avdekke sosiale sammenhenger og vise hvorledes de afrikanske samfunnene var tett integrerte systemer med en egenverdi.⁸ "The young anthropologists ... have done much and will do much more in the next few years to reveal tribal society as an intelligible working whole, rather than as a field for the collection of strange customs or quaint handiwork."⁹ Om viktigheten av den type kunnskap som kommer gjennom slike samfunnsstudier, skriver hun: "No government is equipped to legislate for Africa, nor any politician to generalize about it, without at least some

⁵ Perham, "Our Task in Africa", 148; Perham, *Native Administration in Nigeria*, 361.

⁶ Margery Perham, "The Future of East Africa" (1931), i *Colonial Sequence 1930 to 1949*, 42.

⁷ Perham, *Native Administration in Nigeria*, xiii.

⁸ Perham, "Introduction to Ten Africans", 157; Perham, *Native Administration in Nigeria*, 311.

⁹ Margery Perham, "Introduction to Ten Africans", 157; Perham, *Native Administration in Nigeria*, 311.

of this knowledge.”¹⁰ Koloniadministrasjonen i noen afrikanske områder hadde da også ansatt antropologer i den hensikt å øke forståelsen av de fremmede samfunn. Ettersom hun anser antropologene som autoriteter hva angår tolkningen av afrikansk kultur, er det viktig for henne å påpeke at også disse bifaller det indirekte styrets metoder.¹¹ Slik gir hun styreformens vitenskapelig legitimitet, og styrker på denne måten sine argumenter for at det indirekte styret er den mest gunstige styreform.

Det er særlig den funksjonalistiske skolen i antropologi Perham er opptatt av, noe som kan ses i lys av at denne skolen oppsto i Storbritannia rundt 1920 og ble toneangivende innen britisk antropologi de neste 30 årene. Hun fikk et stipend fra International Institute of African Languages and Cultures for å studere antropologi ved London School of Economics,¹² og studerte der en kort periode under Bronislaw Malinowski, en av funksjonalismens grunnleggere. Hun skriver om tiden hun studerte under ham: ”Under his brilliant guidance I was able, if not to enter the territory of anthropology which lies next to my own, at least to spy out its boundaries.”¹³ Malinowski selv skrev også at Perham var en av hans mest lovende studenter.¹⁴ I noen passasjer er hun helt eksplisitt på hva hun har plukket opp fra Malinowski og funksjonalismen,¹⁵ men også når man ser nærmere på hennes språkbruk og betraktninger omkring antropologiske temaer, finner man at funksjonalismens begreper og holistiske perspektiv er gjennomgående i hennes omtale av de afrikanske samfunn. Hun skriver flere steder om afrikanske samfunn som organiske enheter hvori alle kulturelle elementer har sin funksjon som gjensidig bidrar til opprettholdelsen av samfunnet. Både forståelsen av samfunn som tett integrerte systemer hvor alt henger sammen, den metaforiske forståelsen av samfunnet som en levende organisme eller ”social body”, og vektleggingen av samfunnets normaltilstand som en tilstand hvori samfunnets elementer er i likevekt eller balanse (‘equilibrium’), er viktige kjennetegn ved funksjonalismen, som alle kan gjenfinnes hos Perham.¹⁶

¹⁰ Perham, “Our Task in Africa”, 143.

¹¹ Perham, “Our Task in Africa”, 141.

¹² Pugh, Perham, *Dame Margery Freda (1895–1982)*; Perham, *Native Administration in Nigeria*, xv.

¹³ Perham, *Native Administration in Nigeria*, xv.

¹⁴ Jack Goody, *The Expansive Moment: The rise of social anthropology in Britain and Africa 1918–1970* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), 26.

¹⁵ Perham, ”Some Problems of Indirect Rule in Africa”, 100, 104.

¹⁶ Om funksjonalismen se James Peoples og Garrick Bailey, *Humanity. An Introduction to Cultural Anthropology*, 5. utg (Belmont, California: Wadsworth, 2000), 56–58. Da Perham verken har noen lang eller formell utdannelse i antropologi, er det i alle tilfelle mer snakk om en inspirasjon fra antropologiske teorier, enn at hun anvender disse på noen faglig måte i sin forståelse av de afrikanske samfunn – et poeng hun også redegjør for i introduksjonen til *Native Administration in Nigeria*; hun påpeker her også at funksjonalismen er en viktig innfallsvinkel til å forstå de afrikanske samfunn (Perham, *Native Administration in Nigeria*, xiv). I forlengelsen av dette er det mulig å hevde at hun trekker på biopsykologisk funksjonalisme som gjerne assosieres med

Perhams førkoloniale Afrika – kolonihistorikeren Perham

Når det gjelder det Afrika som fantes før europeernes inntog, ser Perham, med sitt antropologiske blikk, mange samfunn som har en sunn innbyrdes balanse og vitalitet. Men med sitt eurosentrisk blikk ser hun også et kontinent uten noen indre historisk utvikling, og samfunn som er preget av bunnløs fattigdom og stagnasjon; derfor var det ikke bare legitimt, men også ønskelig å kolonisere. Bare slik kunne man bringe utvikling til afrikanerne.¹⁷

Men det som i Perhams øyne gjorde det helt nødvendig å kolonisere, var de kaotiske tilstander som var et resultat av slavehandel og den uregulerte kontakten med europeiske handelsmenn og oppdagelsesreisende. Kun gjennom inngripen av de europeiske stormakter kunne man bringe orden og enhet til et tiltagende lovløst Afrika; ingen andre instanser hadde mulighet til å gjøre dette. Alternativet var kaos og anarki:

Once modern means of transport had brought Europeans armed with modern weapons to the fringes of primitive lands, annexation by European governments became an urgent necessity. Up to that moment primitive society, however static and simple, had been fitted through centuries to its environment, and had its own equilibrium and vitality. But now, with drink and rifles at their command, and new, dangerous ideas and ambitions, foreign and native adventurers had acquired terrible power. They could corrupt or destroy tribes which were unable to defend themselves or even to understand what was happening and what could happen to them. The worst of European governments – and the worst was very bad – was better than the alternative chaos.¹⁸

Koloniseringen legitimeres altså som en ikke bare ønskelig, men også helt nødvendig hendelse som ville bringe ro og orden til det afrikanske kontinent, noe som også var i afrikanernes egen interesse. Perham føyer seg her inn i et svært vanlig syn på koloniseringen i mellomkrigstiden, hvor filantropiske argumenter for kolonitiden fikk større vekt enn for eksempel økonomiske.¹⁹ Men i tillegg var europeisk kontroll, med Perhams blikk, nær sagt en forutsetning for økonomisk og politisk utvikling på det afrikanske kontinent:

I suggest that it was only the intrusion of Europe which caused the full awakening of the latent potentialities of Africa, the dark sleeping beauty, even though the intrusion was a rape rather than a kiss. How otherwise could

Malinowski; men det er særlig likheten til strukturfunksjonalismen, slik den ble uttrykt hos Radcliffe-Brown, jeg synes er slående. Et eksempel på det første finnes i "Some Problems of Indirect Rule in Africa", 100; mens en mer strukturfunksjonalistisk begrepsbruk kan ses for eksempel i "Tribal rule in Africa", 17; "Native Administration in Tanganyika", 30; "Protectorates in Transition", 80; "African Facts and American Criticisms", 255.

¹⁷ Perham, "From Power to Service", 243–244.

¹⁸ Perham, "African Facts and American Criticisms", 255.

¹⁹ Bush, *Imperialism, Race and Resistance*, 30–31. Perham ser også politiske og økonomiske årsaker til den britiske kolonialiseringen av Afrika, men dette berøres ikke i så stor grad av hennes eurosentrisk orientering, og blir derfor ikke gjennomgått her.

our former dependencies have been brought so quickly, so peacefully, into constructive contact with the world? There was then no international machinery for the task. The alternative was uncontrolled, haphazard exploitation – already begun here and there – by any masterless men, white, brown or black, possessed of some of the new instruments of power, above all the rifle.²⁰

Den fundamentale forskjellen Perham ser mellom Europa og Afrika lar seg forklare ut fra et historiesyn som hadde vært utbredt i lang tid: Den rådende oppfatning blant europeere i Perhams samtid var at det førkoloniale Afrika ”ikke hadde noen historie”. Leopold von Ranke skrev om ”Völker des ewigen Stillstandes”, og Hugh Trevor-Ropers berømte utsagn ”Black Africa has no history” poengterer det samme.²¹ Slike utsagn bærer vitnesbyrd om et historiesyn som hadde rådet lenge: Siden slutten av 1600-tallet hadde man i Europa gradvis begynt å forlate tanken om at antikken var en gullalder menneskene aldri kunne gjenskape; derimot brakte historien menneskene mot stadig høyere nivåer av kultur og sivilisasjon. Gullalderen lå ikke lenger i fortiden, men i fremtiden. Ideen om en utvikling i historien forstått som *fremskritt* ble sentral, og i lang tid forble vestlig historiesyn gjennomgående optimistisk på menneskenes vegne; men gyldighetsområdet for dette historiesynet har vel å merke vært Europa og Nord-Amerika. Dermed ble de ikke-utviklede samfunn ble sett på som stillestående og uten noen egen historisk utvikling, og derfor også uten interesse for historiefaget. Finn Fuglestad skriver det som skjedde var at ”the people in the West ... came to look upon change as an eminently positive notion, together with such notions as progress and advancement. Hence the branding of the non-changing societies as inferior or barbarian, and thus unworthy of the attention of the historians ...”²².

I sitt syn på det førkoloniale Afrika føyer Perham seg godt inn i en slik oppfatning. Det er ikke fullt ut belegg for å si at hun ser det førkoloniale Afrikas historie som uvesentlig, men hun befinner seg allikevel ikke særlig langt unna et slikt syn. Og selv om hun aldri direkte skriver at den afrikanske historiske utvikling begynner med europeernes inntog – et syn som for øvrig var typisk for kolonihistorikerne –, finnes det klare antydninger henimot et slikt syn: ”Until the very recent penetration by Europe the greater part of the continent was without the wheel, the plough or the transport-animal; almost without stone houses or clothes, except for skins; without writing and so without recorded history.”²³ Hun synes å anta, for det

²⁰ Margery Perham, *African Outline* (London: Oxford University Press, 1966), 35.

²¹ Leopold von Ranke sitert i Jarle Simensen, ”Value-Oriented in Historical Research and Writing”, 268; For Trevor-Ropers utsagn, se for eksempel Finn Fuglestad, ”The Trevor-Roper Trap or the Imperialism of History. An Essay”, *History in Africa* 19 (1992), 310. Uttalelsen er opprinnelig fra en forelesningsrekke som ble kringkastet av BBC, publisert i *The Listener* i 1963.

²² Finn Fuglestad, *The Ambiguities of History*, 55.

²³ Margery Perham, ”The British Problem in Africa” (1951), i *Colonial Sequence 1949 to 1969*, 27-28.

første, at når de afrikanske stammesamfunnene fortsatt er så primitive, så er det fordi de ikke *endrer seg*; i den forstand er de ”uten historie” i moderne europeisk mening. Og for det andre mangler de historie i den forstand at de ikke har skriftlige historiske overleveringer om fortiden. Denne type omtale gjelder de samfunnene som er minst sentralisert. Hun er klar over at det fantes en del statsdannelser i Afrika også før europeernes inntreden, men det er tydelig at hun er av den oppfatning at de aller fleste afrikanere levde i stammesamfunn av varierende størrelser. Hun er ofte svært selektiv i sin omtale av det førkoloniale Afrika, og når hun omtaler de områdene som fra et europeisk ståsted virker minst utviklet, er det gjerne i svært generaliserende ordelag, noe som skaper inntrykk av at disse samfunnene var representative for det førkoloniale Afrika. Som Gjestland påpeker trekker Perham frem hva hun ut fra en europeisk tankegang og samfunnsforståelse anser som mangler ved de afrikanske samfunnene (fraværet av sentral teknologi som hjulet og gode jordbruksredskaper; mangelen på klær og permanente bygninger; utbredt analfabetisme; samt at de var små samfunn uten noen form for sentralstyring) og tolker dette som mangel på utvikling og langvarig isolasjon fra vestlig sivilisasjon.²⁴ Afrikanernes samfunn blir altså ofte beskrevet med begreper som, med Saids ord, kan sies å betegne motstykket til europeisk sivilisasjon og kultur.²⁵

Litt av poenget her er at det språket hun benytter i sine utsagn om det førkoloniale Afrika, innebærer begreper som har vært definerende for europeisk historieforståelse siden opplysningstiden. Særlig begreper som ”fremskritt”, ”utvikling” og ”sivilisasjon” var sentrale her – begreper som er mye brukt, med positivt fortegn, i Perhams forfatterskap. Hun bruker således formuleringer som ”our work of civilization”, ”leadership towards civilization” og ”civilizing mission”.²⁶ Et sted skriver hun: ”The barriers between the civilized and the less civilized are there, and they are solid.”²⁷ Gjennom en slik språkbruk kontrasterer hun de afrikanske samfunnene mot de europeiske staters politiske systemer; om administrasjonen av emiratene i det nordlige Nigeria skriver hun for eksempel at: ”... an advanced European and Christian government works through native rulers of a very different, and in many ways lower, civilization ...”²⁸. Til tross for at Perham ser for seg en utvikling som tar utgangspunkt i de eksisterende institusjoner og tradisjoner, benytter hun, i sine beskrivelser av afrikanske forhold, et begrepsapparat som har vokst ut av en europeisk tradisjon og dermed bærer med seg et eurosentrisk historiesyn med iboende verdivurderinger. Derfor bærer også noen av de

²⁴ Gjestland, ”Historie og Ideologi”, 24; Se eksempelvis Perham, ”The British Problem in Africa”, 27-28; Perham, *African Outline*, 33-34.

²⁵ Said, *Orientalismen*, 3-4.

²⁶ Perham, *Native Administration in Nigeria*, 288, 356.

²⁷ Perham, ”Introduction to Ten Africans”, 157.

²⁸ Perham, *Native Administration in Nigeria*, 328.

begrepene hun benytter for å beskrive de afrikanske samfunn før kontakten med europeerne ("stagnasjon", "statisk", "primitiv", "usivilisert", "tilbakeliggende samfunn") med seg negative konnotasjoner.

Imidlertid fikk Perham oppleve at sin forståelse av det førkoloniale Afrika ble avvist av ny forskning. Hun vier det førkoloniale Afrika mye plass i to foredragsserier i BBC fra 1960-årene; disse ble utgitt i bokform som henholdsvis *Colonial Reckoning* (1961) og *African Outline* (1966). I disse tekstene er hun oppmerksom på den forskningen som kom til på 1960-tallet, gjerne kalt den *afrikanistiske* eller *nasjonalistiske* skolen i historieskrivning om Afrika. Disse historikerne tok tak i tiden før den europeiske ekspansjon og kunne fortelle om en afrikansk fortid før kolonitiden, gjerne ved å henvise til store folkevandringer og førkoloniale statsdannelser. Men til tross for at hun er oppmerksom på denne forskningen, holder hun fast ved synet på størsteparten av det førkoloniale Afrika som fattig og statisk, og fortsetter å benytte situasjonen i det førkoloniale Afrika som et legitimt grunnlag for koloniseringen av kontinentet:

I know, too, that through archæology and anthropology and the piecing together of old records by a young and able group of British scholars, a new picture is being built up to-day of the Africa of the past. But African human nature was the prisoner of its conditions which, for me, can be re-created from the records of the first travellers in many – not all – parts of the continents, from the stories of my old pioneer friends, even from my own first contacts some thirty years ago. All those combine into a picture. Alongside the joys of the dance, the drum, the hunt, the beer-drink, the picture is dark with poverty, ignorance, hunger, disease, isolation, cruelty, human sacrifice, even cannibalism. These evils are not yet wholly conquered. In the context of the old Africa it could be argued that they were not evils, at least not moral evils. But there is no educated African to-day who does not want to see them ended and, if possible, forgotten. Could the changes he so much welcomes have been achieved so quickly, in a period when there was no international agency to attempt the task, except by the more humane European nations?²⁹

Det er interessant at det hun i disse radioforedragene sier om det Afrika som fantes før den europeiske ekspansjon, er lite endret fra de betraktninger hun gjorde seg omkring dette temaet i 30-, 40- og 50-årene. Gjennom hele sin karriere bruker hun altså sine presentasjoner av det førkoloniale Afrika til å legitimere de europeiske stormakters ekspansjonspolitik og vedvarende koloniale dominans. Men da hun på 1960-tallet åpenbart er klar over den afrikanistiske skoles nye perspektiver på den afrikanske fortid, og allikevel velger å avfeie denne forskningen til fordel for sine egne oppfatninger, fremstår hun ikke bare som svært eurosentrisk, men også som svært tendensiøs. Gjestland skriver at fordi mange av disse

²⁹ Perham, *The Colonial Reckoning*, 133-4. Se også Perham, *African Outline*, 33-34, for et liknende synspunkt.

synspunktene er presentert i et så innflytelsesrikt medium som BBC og Perham ”later til å tale mot bedre vitende, ligger det nær å hevde at hennes framstilling er bevisst formulert med tanke på den offentlige opinionen i en tid da avkoloniseringen var i full gang og gode argumenter for det kapitulerende britiske kolonistyre var sjelden å høre.”³⁰

Man kan si at når hun på 1960-tallet benytter de samme argumenter som tidligere, i en situasjon hvor både den politiske virkeligheten er radikalt forandret og ny forskning har forandret bildet av det førkoloniale Afrika, endres også disse argumentenes betydning. Det var ikke lenger mulig å forstå Perhams argumenter for koloniseringen på helt den samme måten som drøyt tjue år tidligere. Med andre ord er hva hun gjør med denne argumentasjonsrekken på 1960-tallet, noe annet enn hva hun gjorde i mellomkrigstiden. I den endrede konteksten fremstår Perham, gjennom sine argumenter for koloniseringen av Afrika, i større grad enn tidligere som en britisk ideologiprodusent: Ved å rettferdiggjøre kolonimaktens eksistens gir hun legitimitet til sin egen nasjons historie, og bidrar også på denne måten til å gi Storbritannia en ”usable past”³¹. På denne måten endres Perhams rolle i britisk offentlighet: fra på 1930-tallet å være i spissen for en kolonimakt som fortsatt var på frammarsj, havner hun på 1960-tallet i forsvarslinjene til en kolonimakt på retrett.

Idealist og pragmatiker

Som nevnt i inngangen til dette kapittelet forsvarer ikke Perham alltid imperiet på prinsipielt grunnlag, og hennes argumentasjon beror i en del tilfeller på den politiske konteksten hun kommenterer. Når det gjelder hennes argumenter for å beholde imperiet, pendler hun i ulike ordskifter mellom relativt konservative og mer liberale holdninger. Hvordan hun forholder seg til stormaktenes tautrekning om imperialismen før og under den andre verdenskrig eksemplifiserer dette godt. Peter Cain og Antony Hopkins argumenterer for at det i denne perioden særlig var to problemer britiske imperialister sto overfor når det gjaldt de afrikanske koloniene. For det første, hvordan skulle man reagere på kravene som Tyskland og Italia fremsatte midt på 1930-tallet om å få tildelt koloniområder, og for det andre, hvordan skulle man forholde seg til den økende innblanding fra et anti-imperialistisk USA, uten å svekke imperiet.³² Perham forholder seg til begge disse spørsmålene, og veksler mellom former for

³⁰ Gjestland, ”Historie og ideologi”, 30.

³¹ Fra Fuglestad, *The Ambiguities of History*, 33.

³² Peter J. Cain og Antony G. Hopkins, *British Imperialism: Crisis and Deconstruction 1914–1990* (London og New York: Longman, 1993), 227–228.

argumentasjon som får helt ulike ideologiske implikasjoner avhengig av hva slags ordskifte det er hun tar del i. Dette fører også til at hun inntar forskjellige roller i de ulike debattene.

Den første av disse debattene satte i gang da Italia annekterte Etiopia i 1935, og Tyskland på samme tid krevde å få tilbake de koloniene de hadde mistet etter første verdenskrig – hendelser som bar bud om at maktbalansen i Europa var i ferd med å bli forrykket. (Disse hendelsene førte også til at Afrika nå fikk en større plass i imperiale diskurser – selv om India forble den viktigste britiske kolonien. Dette var særlig fordi rasespørsmål og ideer om europeisk overlegenhet nå ble svært relevante i forhold til Afrika.) Debatten utviklet seg til hovedsakelig å dreie seg om redistribusjon av koloniene og internasjonalisering av imperialismen (gjennom å opprette en internasjonal kolonitjeneste i regi av Folkeforbundet), argumenter som fikk stor oppslutning i Storbritannia. Blant annet ble det argumentert for at en omfordeling av koloniene kunne være hensiktsmessig med hensyn til å beholde freden i Europa, og i tillegg ble Hitlers Tyskland av mange betraktet som et bolverk mot kommunisme. Det var altså mange som argumenterte for en forsoningspolitikk. Men på den annen side, ettersom både Tyskland og Italia også hadde legitime krav om tilgang til råmaterialer og markeder, men ble nektet denne retten, ble en del britiske imperialister nær sagt tvunget til å legitimere hvorfor akkurat Storbritannia skulle kunne få beholde sine koloniområder. Mange imperialister var således redde for oppløsningen av imperiet og søkte ikke bare å forsvare dets videre eksistens, men argumenterte også for å styrke det.³³ Det er her Perham står i debatten, og hennes standpunkter om disse temaene er utvetydige:

... the situation in our African territories as a whole supports the conclusion that their inhabitants would have nothing to gain, and possibly much to lose, by being handed over to another power ... It is difficult to see how even the most liberal and experienced nation could take over from us that fruitful experiment in local self-government in which African and English constitutional ideas are now so closely fused.³⁴

Videre sier hun at en internasjonalisering av imperialismen vil frata imperialismen dens fordeler, og at den politiske utviklingen som man skaper under indirekte styre bør gjennomføres under britisk oppsyn.³⁵ Samtidig kan Storbritannia kun møte Tysklands og Italias krav med en blank avvisning:

Trusteeship, which for Britain means, in large part the training of subject peoples in self-government, does not easily lend itself to international regulation, but it should be the mainspring of our policy in all other aspects

³³ Bush, *Imperialism, Race and Resistance*, 256–262; Cain og Hopkins, *British Imperialism*, 227–228.

³⁴ Perham, “Our Task in Africa”, 149–150.

³⁵ Perham, “Our Task in Africa”, 151.

of government. It would impel us to associate African opinion so far as possible in all these international proceedings. In this matter of the part to be played by the coloured races we have no choice but to combat in deed and word the very different ideas apparently held in Italy and Germany. Only the other day Herr Hitler, as reported, proclaimed the indefinite indulgence of the white race's 'urge to rule' as necessary to the basis of the European economic structure, while he derided our policy of trusteeship as a 'weak conception' and a 'pacifist idea'. Britain's answer must be to pursue that policy, as it has been defined here, even more openly and deliberately. It is the only policy which can justify her to herself, to most of the world, and to her own subjects in retaining present control of such large areas. And it is the only policy that promises in the end to remove one of the causes of world conflict by enabling Africans to take charge of their own destiny.³⁶

I polemikken mot fascismen og nazismen fremstår Perham som en humanist, og fremstiller samtidig den britiske imperialismen som moralsk høyverdig. Tanken om at Storbritannia må beholde kontrollen med sine kolonier blir nå enda viktigere i lys av utviklingen på internasjonalt hold. Dette er forøvrig representativt for Perhams tenkning omkring koloniherrdømme i perioden frem mot krigen. Helt frem til andre verdenskrig fremstår hun således som svært konservativt orientert hva angår å beholde koloniherrdømmet i sin nåværende form.

Men i en debatt mellom USA og Storbritannia om imperialismens fremtid får argumentasjonen hennes en annen dreining. Denne debatten startet like etter amerikanernes inntreden i andre verdenskrig i 1941 og pågikk til etter krigens avslutning. Perham skrev i denne perioden en rekke artikler både som tilsvar til amerikanske kritikere av britisk imperialisme og for å forklare britiske avislesere hvorfor amerikanerne viste så sterk interesse for imperiet. For å skissere en bakgrunn for Perhams argumentasjon i disse artiklene vil jeg gi en kort redegjørelse for den kritikken mot kolonistyret som kom fra amerikansk hold i to ulike kontekster, og samtidig si noe om hvordan Perham forholder seg til denne kritikken.

Alliansen med Storbritannia innebar for mange amerikanere den uakseptable følgen at man også bidro til å opprettholde det britiske imperiet. Det var således en sterk amerikansk opinion som mente at USAs inntreden i krigen måtte føre til store forandringer i det britiske koloniherrdømmet – blant annet gjennom raskere avkolonisering og at koloniområdene måtte komme under formynderstyre under internasjonalt oppsyn. Også Roosevelt sto for et helt typisk amerikansk standpunkt i sin anti-imperialisme: et standpunkt som var mer preget av en generell imperialismekritikk, enn av noen spesifikk kritikk av britisk kolonipolitikk. I august 1941 skrev Churchill og Roosevelt under Atlanterhavsavtalen, som kort kan sies å være en erklæring av USAs og Storbritannias felles idealer i krigssituasjonen. Den inneholdt

³⁶ Perham, "Our Task in Africa", 151.

et punkt om at alle folk skulle kunne velge hva slags styre de selv ville leve under: ” ... they [USA og Storbritannia] respect the right of all peoples to choose the form of government under which they will live; and they wish to see sovereign rights and self government restored to those who have been forcibly deprived of them.”³⁷ Dette var sannsynligvis skrevet med henvisning til de europeiske land som var invadert av Tyskland, men britiske myndigheter forsto snart at formuleringen kunne ha mye videre implikasjoner og utvides til også å gjelde koloniene; mange amerikanere brukte således formuleringen til å opponere mot kolonistyret og hevdet at retten til selvbestemmelse var universell.³⁸

I løpet av krigen ble Storbritannia stadig mer økonomisk avhengig av USA, og man fryktet at amerikanske styresmakter ville kreve endringer i koloniherrdømmet som en betingelse for videre økonomisk assistanse. Og på grunn av amerikanernes militære overlegenhet i Stillehavskrigen var man redd for hva som ville skje med koloniene i Asia når krigen var over. Av disse årsakene ble forsvaret av imperiet – i britiske myndigheters øyne – nesten like mye en diplomatisk kamp mot sin allierte som en militær kamp mot sine fiender, skriver John Darwin. Debatten var kanskje på sitt aller heteste i tiden rett etter at amerikanerne ble med i krigen, og i 1942 sa en av Roosevelts utenrikspolitiske rådgivere: ”The age of imperialism is dead”, hvorpå den britiske koloniministeren svarte: ”The British Empire is not dead, it is not dying, it is not even going into decline.” Stemningen i både britisk opinion og blant alle partier i Churchills koalisjonsregjering var således preget av sterk patriotisme overfor det britiske imperiet og en overbevisning om at Storbritannia måtte forbli en stormakt også etter krigens avslutning.³⁹

I to artikler i *The Times* fra november 1942 tar Perham utgangspunkt i denne debatten mellom amerikanske og britiske myndighetspersoner og redegjør for den amerikanske kritikken av kolonistyret. Artikkelen er publisert noen få dager etter at det hadde foregått en kontrovers mellom Wendell Willkie, den republikanske presidentkandidaten fra 1940, og Winston Churchill. Willkie sa i en tale at Storbritannia ikke bare måtte gi et løfte om å frigi koloniene, men at man også måtte sette opp en tidsplan for avkolonisering; med andre ord mente han at imperialism ikke hørte hjemme i det moderne verdenssamfunnet: ”We believe

³⁷ Atlanterhavserklæringen. <http://avalon.law.yale.edu/wwii/atlantic.asp> (oppsøkt 19. mai 2010)

³⁸ Anne Orde, *The Eclipse of Great Britain: The United States and British Imperial Decline, 1895–1956*, (New York: St. Martin's Press, 1996), 142; John Darwin, *Britain and Decolonisation: The retreat from empire in the post-war world* (Basingstoke: Macmillan, 1988), 38; Trevor Owen Lloyd, *The British Empire 1558–1995*, 2. utg. (Oxford: Oxford University Press, 1996), 294, 316.

³⁹ Darwin, *Britain and Decolonisation*, 38–39. Sitatene er også herfra.

that this war must mean an end to the empire of nations over other nations”⁴⁰, proklamerte Willkie. Og Churchill svarte: ”Let me make this clear in case there should be any mistake about it in any quarter. We mean to hold our own. I have not become the King’s First Minister in order to preside over the liquidation of the British Empire.”⁴¹ Selv om hun ikke sier det rett ut, mener Perham åpenbart at Churchills utsagn blir for konservativt; hun etterlyser derfor politisk mot til å kunngjøre en utviklingsplan med kortere tidshorisont – avkolonisering kan ikke lenger være et fjernt mål. Hun mener dette er et språk som vil forstås blant amerikanere, og sier det er nødvendig å sikre amerikanernes samarbeid i en situasjon hvor Storbritannias makt på verdensscenen – relativt sett – er fallende.⁴²

Hennes standpunkt i disse artiklene må ses i lys av at hun skriver til et britisk publikum med tanke på å forklare hvorfor amerikanerne har så sterke meninger om det britiske imperiet, samtidig som hun ytrer noen utsagn (om at hun ønsker en raskere avkolonisering) med klar adresse til samfunnets beslutningstakere: Målet med artiklene er med andre ord ikke å forsvare kolonistytet, slik det er i mange av hennes andre artikler; derfor fremstår hun også som betraktelig mindre konservativ enn i de debattene hvor hun primært tilbakeviser kritikk mot kolonistytet. Da disse artiklene er skrevet i en periode hvor Perhams syn på utvikling har endret seg i mer progressiv retning (jeg gjennomgår endringen i hennes utviklingssyn i kapittel 7), er argumentasjonen her også i tråd med de større linjene i hennes forfatterskap. Hun ender opp i et relativt liberalt standpunkt og avslutter med å si at ”the American challenge to us to hasten the work of de-imperializing the empire can lead only to good.”⁴³ Ved å etterlyse klarere planer for avkolonisering for å kunne bevare et godt forhold til USA, fremstår Perham i denne konteksten ikke lenger som en utpreget imperialistisk ideolog, men mer som en nasjonalistisk orientert pragmatiker som mener at å beholde imperiet ikke er viktigere enn å sikre et godt samarbeid med ”the strongest Power in the world”⁴⁴. Kun gjennom et godt forhold til USA kan Storbritannia unngå å miste sin posisjon på den internasjonale arenaen, noe som for Perham er viktigere enn å beholde imperiet.

Mot slutten av andre verdenskrig var Storbritannias makt svært svekket. I tillegg til de påkjenninger som krigen førte med seg, vokste USA som stormakt, og mot slutten av krigen tok også Sovjetunionen en stadig større del i de alliertes seier; britene befant seg snart i en

⁴⁰ “Colonial Peoples and Self-Government: Mr. Willkie’s Views”, *The Times* 7. oktober 1942, 3. The Times Digital Archive 1785–1985:

http://infotrac.galegroup.com/itw/infomark/560/277/89629457w16/purl=rc1_TTDA_0_CS51592007&dyn=26!xrn_62_0_CS51592007&hst_1?sw_aep=oslo (oppsøkt 21. oktober 2010).

⁴¹ Sitert i Darwin, *Britain and Decolonisation*, 42 og Anne Orde, *The Eclipse of Great Britain*, 142.

⁴² Margery Perham, ”America and the Empire” (1942), i *Colonial Sequence 1930 to 1949*, 234–239.

⁴³ Perham, ”America and the Empire”, 239.

⁴⁴ Perham, ”America and the Empire”, 236.

posisjon hvor de to blivende supermaktene ofte gjorde forhandlinger over deres hoder. Og det ble tydelig at etterkrigstidens verden skulle organiseres på en måte hvor de europeiske imperienes makt måtte reduseres: Krigen var i all hovedsak utkjempet for å stoppe et imperium som var mer ubarmhjertig og mer bevisst på raseforskjeller enn noe man hadde sett på 1800-tallet, noe som lett kunne uttrykkes i et språk om selvbestemmelsesrett og nasjoners rett til å motsette seg imperialt overherredømme – alle folk skulle kunne forvente å være borgere i uavhengige, suverene stater. Sommeren 1945 ble Churchill valgt bort til fordel for en Labour-regjering, hovedsakelig på grunn av innenrikspolitiske anliggender; kolonipolitikk var med andre ord ikke et viktig tema i valgkampen, selv om det var tydelig at etterkrigstiden ville by på mange problemer knyttet til imperiet. Så selv om det britiske imperiet i praksis besto etter krigen, var forutsetningene for kolonistyre sterkt svekket. Krigen var således begynnelsen på slutten for det britiske imperiet: Britene vant krigen, men begynte å innse at de hadde mistet imperiet.⁴⁵

Det er på bakgrunn av denne konteksten man må lese to artikler Perham skrev i amerikanske *Foreign Affairs* i 1944 og 1945. Perham forfektet i dette tidsrommet en mer progressiv utviklingspolitikk med klarere planer for avkolonisering enn tidligere; men til tross for at hun også i disse artiklene argumenterer for at et samarbeid med USA om den videre kolonipolitikken er nødvendig, forklarer hun også hvorfor det er nødvendig å bevare koloniherrdømmet. Som nevnt hadde mange amerikanske kritikere av britisk kolonistyre en grunnleggende anti-imperialistisk holdning, og etterlyste en betydelig raskere avkolonisering enn hva britiske myndigheter så for seg. Perham svarer med at kolonimaktens tilstedeværelse er helt nødvendig for å bidra med den politiske utdanningen, som er helt essensiell for en gunstig utvikling av de afrikanske samfunn. Da Perham i denne konteksten i hovedsak forsvaret kolonistyret mot antiimperialistisk kritikk, og slik legitimerer det bestående systemet, fremstår også hennes argumentasjon i disse artiklene som betraktelig mer konservativt orientert enn i de øvrige tekstene om styreformen fra dette tidsrommet. Så selv om hun også her fremhever nødvendigheten av å finne løsninger som Storbritannia og USA på sikt kan enes om, gjendriver hun også amerikanernes argumenter for å avvikle kolonistyret, og fremstår igjen som en imperialistisk ideolog.⁴⁶

Poenget med å gjengi disse debattene er at Perhams argumenter får ulike ideologiske implikasjoner avhengig av konteksten hun skriver innenfor. Det skjer en vridning av hennes

⁴⁵ Lloyd, *The British Empire*, 294, 319-320, 322; Darwin, *Britain and Decolonisation*, 41.

⁴⁶ Margery Perham, "African Facts and American Criticisms" og "Education for Self-Government", i *Colonial Sequence 1930 to 1949*, 250-275.

ideologiske posisjonering avhengig både av hva slags publikum hun skriver for, og hva det er hun primært sier og gjør med sine artikler. Men når man tar i betraktning de større linjene i hennes forfatterskap, gir ikke kildene grunnlag for å lese vesentlige endringer i Perhams argumentasjons- og fremstillingsform som grunnleggende endringer i historiesyn, verdensanskuelse eller verdisyn. Det handler mer om hvordan hun innenfor ulike ordskifter veksler mellom rent prinsipiell og mer pragmatisk argumentasjon, og dermed fremlegger ulike argumenter for det britiske imperiets videre eksistens.

En imperialistisk ideolog?

Roland Oliver påpeker at mye av Perhams historiske betydning ligger i at hun argumenterte for sine syn på imperialismen på en måte som gav innpass både hos de fleste i Labour Party og hos de venstreorienterte i det konservative parti.⁴⁷ Perhams brede nedslagsfelt i britisk opinion kan forklares ved hjelp av en betraktning fra en av Perhams samtidige historikere, William Macmillan, som mener at de ideologiske skillelinjene mellom de grupperingene som hadde interesser i de britiske koloniene i Afrika ikke var så polarisert som ettertiden gjerne ville ha det til. I sin selvbiografi skriver han således at interessen for de mest tilbakeliggende områdene i Afrika hovedsakelig kom fra to steder i mellomkrigstiden:

... there were few at that time who knew or cared much for the apparently backward and weak African countries of the Commonwealth. Such interest as there was came from two sources: the missionary bodies and their philanthropical allies, the heirs of Exeter Hall [Antislaveribevegelsen holdt sine møter her, og møtene ble så betydningsfulle at "Exeter Hall" ble synonymt med denne bevegelsen.]; and what one might call the 'ideological imperialists' whose main concern was to spread British ideas and influence through a world-wide Commonwealth of Nations ... Although latter-day students of history are inclined to class the missionary pressure-groups (who did indeed get some support from agnostic socialists) as left-wing and the ideological imperialists as right-wing, there seemed to be no such clear-cut division of emphasis when one was dealing with the glimmerings of light which came from either of their fires. The missionaries, mainly concerned to protect the weak against exploitation, could be reactionary, over-paternalistic and downright old-fashioned; the imperialists made some practical contribution towards progress through the introduction of technology and the Colonial Service.⁴⁸

Det ville være naturlig å plassere Perham til høyre på den politiske skalaen, blant de "ideologiske imperialistene", men denne – slik det ser ut fra vårt historiske ståsted –

⁴⁷ Oliver, "Prologue: the two Miss Perhams", 25–26.

⁴⁸ William Miller Macmillan, *My South African Years: An Autobiography*, (Cape Town: David Philip, Publisher, 1975), 196.

overlappingen av ideologiske posisjoner som Macmillan påpeker, gjelder i høyeste grad også Perham. Hun er solid plassert i et miljø med en imperialistisk verdensanskuelse, men er også sterkt filantropisk motivert, et faktum som kan bidra til å forklare hennes brede nedslagsfelt i britisk opinion.

Kapittel 6: Perhams indirekte styre: Problemer og løsninger

The present Reth [sakralkonge hos Shillukene] is a man of great composure. He wore, like all his subjects, no more than a kilt of cotton, the ends looped over one shoulder. On his head was a navy blue beret, worn like a crown. My reception was in a round native hut, far superior to the careless improvisations of the Arabs. We squatted on the floor. An attendant offered the Reth a calabash of cool native beer, and then, as with another divine king I had seen 1,500 miles west in Nigeria, he turned away his head, for gods do not thirst. Next came my turn, and not knowing whether I, too, partook of the divine nature, he compromised by turning half away. I wondered whether the most sympathetic foreign government could transform a divine king into a local government authority, and that in a single generation.¹

Til tross for sin tiltro til den britiske administrasjonsmodellen, preges Perham av en tvilende holdning til om det i det hele tatt er mulig å gå inn i de afrikanske samfunn og endre dem i tråd med egne intensjoner. Jeg har vært inne på hvordan hun mener de afrikanske samfunn fungerte godt før europeernes innblanding, og hvordan kontakten med europeiske handelsmenn og oppdagelsesreisende delvis ødela de samfunnsstrukturene som fantes i det førkoloniale Afrika. Men i Perhams øyne har også selve kolonitiden har hatt en ødeleggende effekt på disse samfunnene:

Under natural conditions tribal institutions were strong and supple, like the muscles of an athlete in training, because the hard necessities of war, of migration, and of self-preservation were using them to the utmost. We have come and have imposed our power above the chief's power, our peace for their conflict and danger, our crystallization for the fluidity of tribal movement. The change in the tribal body has been immediate and deep-seated; the muscles have gone slack, some organs are all but atrophied, and it is of this changed and weakened frame that we are asking heavy and strange tasks.²

Hun mener kolonitiden har brakt disse samfunnene ut av sin innbyrdes balanse og svekket velfungerende sosiale strukturer. Og innføringen av det indirekte styret på et allerede vaklende fundament kan utsette disse samfunnene for enda større påkjenninger. Slik påpeker Perham at det er mange problemer forbundet med innføringen av det indirekte styret – problemer som går på tvers av styreordningens hovedmålsettinger: Istedenfor kun å bevare og utvikle de tradisjonelle institusjoner bidrar man samtidig til å bryte dem ned. Med andre ord ser Perham et sterkt misforhold mellom idé og praksis i utøvelsen av styreordningen.

¹ Margery Perham, "The Sudan" (1939) i *Colonial Sequence 1930 to 1949*, 181.

² Perham, "Native Administration in Tanganyika", 31.

Som nevnt innledningsvis så Perham som oftest idéinnholdet i det indirekte styret i sammenheng med den praktiske gjennomføringen av styreformen. Særlig hennes problembehandling var et resultat av at hun så idé-komplekset bak styreformen i sammenheng med anvendelsen av systemet. Perhams problemdrøfting er i stor grad bygd opp rundt empiriske eksempler, eller oftere en sammenfattende fremstilling av empiriske eksempler; her kommer hun inn på sentrale aspekter av hvordan styreformen faktisk fungerer som administrativt apparat, og spesielt hva slags innvirkning styreformen har på de afrikanske lokalsamfunn. Jeg skrev i innledningen at Perhams omtale av indirekte styre kan leses som en utforskning av spenningsforholdet mellom styreformens idéinnhold og den sosiale og politiske virkeligheten som disse ideene ble benyttet på. Spesielt når det gjelder hennes problembehandling er en slik lesning relevant.

Effekten av indirekte styre på de afrikanske samfunn

Å benytte en styreform som skulle ta utgangspunkt i og bygge på eksisterende samfunnsformer, krevde inngående kunnskap både om hvordan disse samfunnene hang sammen, og om hvordan deres institusjoner fungerte i praksis. I den tidlige perioden av kolonitiden var imidlertid forståelsen av de afrikanske samfunnene ofte feilaktig og ufullstendig. Arbeidet med å samle inn informasjon om de afrikanske samfunnene ble gjort av kolonitjenestemenn som i tillegg til å ha begrenset med tid arbeidet under vanskelige forhold: De skulle administrere enorme fremmede områder med en stor, heterogen befolkning. Og det uten å ha kjennskap til deres språk. I denne sammenhengen skriver Perham i en tidlig artikkel:

We have, indeed, no standard by which to measure our own ignorance, or to guess at the proportion of the unknown to the known. ... It is tragic to think how many of our expensive administrative officers, and still more, perhaps, of our technical officers, through no fault of their own, are at this moment merely fingering the surface of their material, and in some cases actually rubbing it the wrong way.³

Forholdene lå med andre ord ikke til rette for å gjøre gode undersøkelser av afrikanernes institusjoner. Og kolonitjenestemennene var ikke kvalifisert til å utføre den type feltarbeid som strengt tatt krevde antropologiske forskningsmetoder. ”They had to make rough-and-ready arrangements with the groups as they annexed them.”⁴ Hun legger ikke skjul på at det indirekte styret, på grunn av disse svakhetene, i begynnelsen ikke fungerte helt i tråd med

³ Perham, “Native Administration in Tanganyika”, 31.

⁴ Perham, Margery “Some Problems of Indirect Rule in Africa”, 95–96.

intensjonene om å bygge på de afrikanske institusjoner. I visse tilfeller førte det til at man trakk gale slutninger angående hvem som var autoritetene i samfunnet.

Som eksempel på dette nevner hun at en del samfunn i det før-koloniale Afrika kun hadde religiøse overhoder. Dette var en slags høvdinger ("priest-chiefs") som fikk sin autoritet gjennom at de var den personen i samfunnet som hadde kontakt med åndene. Mange steder ble disse stammene invadert av et folk som etablerte et overherredømme av mer politisk art. Men istedenfor å avsette preste-høvdingen, ble det opprettet en sammenslutning hvor den invaderende tok politisk styring over samfunnet, mens preste-høvdingen beholdt sin posisjon *ved siden av* det politiske overhodet.⁵ Denne type politiske sammenslutninger er et eksempel på en styreform kolonimakten rett og slett ikke forsto. Perham skriver at britene kun anerkjente de politiske overhodenes autoritet, som var en institusjon man var kjent med fra Europa, mens man overså preste-høvdingens posisjon i samfunnet. I andre tilfeller, der disse preste-høvdingene ikke var underlagt en politisk overmakt "... they feared for the effects of contact with these impatient, revolutionary white men, and sent unimportant agents to face the music. These became 'chiefs'."⁶ Slik førte uvitenhet om hva som var de lokale tradisjoner, ofte til at man utpekte lederskikkelser som ikke hadde noe tradisjonelt grunnlag for sin posisjon, skriver Perham.⁷ De feilgrepene man gjorde i arbeidet med å finne frem til de innfødte autoriteter, resulterte altså i en radikal forandring av den politiske strukturen i de afrikanske samfunnene, og bidro til at det indirekte styret ikke fungerte i tråd med intensjonene om å bygge på afrikanernes institusjoner og tradisjoner: Man bygget isteden kolonistynet på samfunn som ble endret ved kolonimaktens inngripen.⁸

Et annet eksempel hun fremlegger for å illustrere effekten av at kolonitjenesten i de tidlige år misforsto afrikanske samfunnsformer, er hvordan man taklet de samfunn hvor man verken fant en godt utviklet sosial organisering eller noen form for øvrighet. Kolonitjenesten kom fra England fullastet med fordommer om hvordan de afrikanske samfunnene fungerte.

⁵ Det er åpenbart her snakk om den form for politisk sammenslutning som i dag kalles kontrapunktisk øvrighet. Perham skriver her at preste-høvdingene fikk beholde "the spiritual guardianship of the earth, with all the duties that guardianship involves." Disse preste-høvdingene er sannsynligvis det samme som hva Fuglestad kaller *jord-prester*, et slags religiøst overhode som var i sin posisjon gjennom at de hadde den rituelle kontrollen med jorda. Min oversettelse *preste-høvding* er valgt da den er mer i tråd med hva Perham skriver.

Det bør også kommenteres at begrepene 'religiøs' og 'politisk' i utgangspunktet ikke bør brukes om denne type samfunn da denne distinksjonen ikke fantes der, men i denne sammenhengen fungerer de allikevel godt som forklaring. Jeg støtter meg her til Fuglestad: "In this set-up it might be argued that the king is the political head and the earth-priest the religious one. Or at least this is how it looks from a modern Western point of view." Se Finn Fuglestad, "Precolonial Sub-saharan Africa and the Ancient Norse World: Looking for Similarities", *History in Africa* 33, (2006), 191–194.

⁶ Perham, "Some Problems of Indirect Rule in Africa", 96.

⁷ Perham, "Some Problems of Indirect Rule in Africa", 99.

⁸ Perham, *Native Administration in Nigeria*, 238–239.

Dette innebar at man så etter høvdinger med utøvende makt. Men utøvende makt, slik det ble forstått innenfor en europeisk tankegang, fantes ofte ikke. Hun skriver om små slektssamfunn, små atomiserte grupper, hvor det ikke fantes noen konsentrasjon av autoritet av den type som kan gjenkjennes som en utøvende makt. Samfunnets kontrollmekanismer var bygd opp etter helt andre prinsipper, og myndigheten i samfunnet var distribuert utover flere ledd. I tråd med dette skriver hun at det administrative problemet de står overfor i det sørlige Nigeria, ikke bare bunner i at området har en uvanlig høy befolkningstetthet, men også i en total mangel på sosial og politisk organisering:

... the political problem ... in all its seriousness arises from a complete lack of natural organization beyond that of the groups of extended families. Just as the district officer, travelling this country, can never see a vista of more than 200 yards through the smothering palm-forest, so are the people in their massive numbers and their lack of leaders politically impenetrable.⁹

Hun påpeker at kolonitjenesten rett og slett ikke var rustet til å forstå denne type samfunn. Så der man ikke fant høvdinger som kunne leve opp til britiske forventninger om hva en høvding skulle være, oppmuntret man til å innsette slike høvdinger. Man forsøkte å velge ut innflytelsesrike personer som var akseptert blant folket. Men forfremmelse av ett individ i samfunn hvor alle avgjørelser ble tatt i råd, fungerte automatisk diskvalifiserende for den personen det gjaldt, og svekket dermed hans mulighet til å få gjennomført koloniadministrasjonens ønsker.¹⁰ Denne personens posisjon ble videre forverret av at britene noen ganger delte samfunnene inn i større enheter enn de sosiale grensene afrikanerne selv anerkjente og dermed ga høvdingen ansvar for en befolkning som gikk utover grensene for hans opprinnelige gruppe: "From these conditions arose the significantly named 'warrant-chiefs', men whose chieftainship depended solely upon the warrant they received from the foreign government and the cap of office they wore upon their heads."¹¹ Hun skriver at fordi

⁹ Perham, "Nigeria Today", 62. Tilsvarende formulering kan også finnes i Perham, *Native Administration in Nigeria*, 237. Det er her snakk om det man i dag kaller akefale samfunn. Dette er kort fortalt samfunn hvor det ikke finnes noen form for øvrighet med tvangsmyndighet – det er altså samfunn uten noen formell myndighet.

Ut fra hennes ordvalg får man her også inntrykk av at hun mener at disse samfunnene mangler noe de burde hatt i tråd med en europeisk samfunnsforståelse: De *mangler* en bredere sosial organisering utover familie- og klannivå, og de *mangler* politiske ledere. Nok en gang handler ikke dette om en manglende forståelse fra Perham sin side om hvordan disse samfunnene fungerer, det virker derimot som om hun forstår hvordan disse samfunnene er bygd opp. Men i sammenhengen snakker hun fra et administrativt synspunkt, og med et eurosentrisk blikk fremstår dette som klare mangler ved samfunnene – for hvor skal man begynne om man ikke finner verken lederskikkelser eller noen tydelig sosial organisasjon?

¹⁰ Perham, "Some Problems of Indirect Rule in Africa", 96–97, 101. Perham, *Native Administration in Nigeria*, 234–235.

¹¹ Perham, Margery "Some Problems of Indirect Rule in Africa", 97.

disse "warrant-chiefs" mistet respekt fra de øvrige medlemmer av samfunnet, lente de seg mer på kolonimaktens autoritet og ble derfor til en viss grad isolert fra resten av samfunnet. Slik endte disse høvdingene, som i kolonimaktens øyne skulle være representanter for folket, opp med – fra afrikanernes synspunkt – å bli kolonimaktens afrikanske stråmenn:

If individual autocratic authority was unknown within the small recognized group, how much less could an individual exercise any legitimate authority outside it! The bench of half a dozen or more men, picked from a wide area and judging intimate affairs between families and kindreds, was thus a monstrosity by native standards. The patient efforts of officers to select men more representative or more acceptable to the people were doomed to failure. It is not surprising that men, automatically disqualified for their task by the act of selection, and therefore unable to summon any traditional obedience or wield any of the accepted sanctions, should have drawn entirely upon the strong alien authority of the Government and become corrupt and overbearing in their isolation. While Administrative Officers were regarding the Warrant Chiefs as to some extent the leaders and representatives of the people, the latter were looking upon them as the African agents of their white rulers.¹²

Gjennom å oppnevne enkeltpersoner til høvdinger i denne type samfunn, mener Perham at kolonimakten innførte en form for autokratisk styresett – som for afrikanerne var noe helt nytt – og dermed skapte et klasseskille i de afrikanske samfunnene. Resultatet av denne fremgangsmåten var en fremmedgjøring i alle ledd av administrasjonsstrukturen: "As it is, the almost inevitable attempt to make artificial groupings round selected representatives has led automatically to the corruption of the selected and the alienation of the people both from them and, to some extent, from us."¹³ Perham mener altså at inndelingen av disse folkene i mer eller mindre vilkårlige administrative enheter, med ledere utpekt av koloniadministrasjonen, ikke bare førte til at folket ble fremmedgjort i forhold til sine høvdinger, men også i forhold til koloniadministrasjonen. En kan si at Perham her påpeker en konflikt mellom målsettingene til det indirekte styret og virkningen av styreformen på de afrikanske samfunn: Nettopp et av de problemer styreformen er utviklet for å unngå, oppstår i den praktiske gjennomføringen av styreformen; som resultat av at man ikke har tatt hensyn til de eksisterende institusjoner legger man grunnlag for at kolonistyret kan virke fremmedgjørende.

Noen av de samme problemene oppsto også i mer sentraliserte samfunn, hvor det fantes klart definerte høvdinger. Perham skriver at høvdingens posisjon i mange tilfeller var avhengig av en viss oppslutning blant befolkningen, at avgjørelser gjerne foregikk i samråd med et råd, og at autoritet kunne være spredt videre til de slektsbaserte byggesteiner

¹² Perham, *Native Administration in Nigeria*, 234.

¹³ Perham, "Nigeria Today", 62–63.

samfunnet besto av.¹⁴ Men ofte misforsto britiske myndigheter både høvdingens posisjon i samfunnet, hvordan han tilegnet seg denne, og hvordan beslutningsprosesser foregikk. Kolonitjenesten var, som nevnt, ute etter å finne høvdinge med utøvende makt, og ved å behandle høvdinge som om de hadde autokratisk myndighet, satte man dem i virkelighetene utenfor stammesamfunnets tradisjonelle sosiale struktur. Der høvdingen fikk tildelt autoritet ovenfra, mistet han ofte tilegnet autoritet nedenfra, skriver Perham. Gjennom det samarbeidet man ba om fra de afrikanske høvdinge, endret man altså deres posisjon i samfunnet:

In order to induce him to use his authority we tend to rely, more or less consciously, upon the hold we have over him through his dependence upon us for his position and salary. He, on his part, must endeavour not to strain an authority which at that very moment is being undermined as a result of our influence. The old authority of the chieftainship, in fact, tends to drain away from below while we pour in our new authority from above.¹⁵

Høvdingenes autoritet innenfor kolonisystemet skyldtes altså mer deres posisjon i forhold til koloniadministrasjonen enn i forhold til sitt eget folk. Slik viser Perham hvordan koloniadministrasjonens bruk av høvdingene både svekket deres tillit i lokalsamfunnet og delvis undergravde deres posisjon som lokale autoriteter. I tråd med dette skriver Perham at den sivilisasjonen hun selv er representant for, er i ferd med å ødelegge en ordening hvor høvdingens posisjon er basert på en blanding av arvemessig berettigelse, religiøs godkjenning, popularitet i folket og en form for sosial kontrakt mellom folk og høvding; isteden bytter man ut dette med en topptung struktur bestående i altfor stor grad av utøvende funksjoner av en ny og ukjent art.¹⁶ Om koloniadministrasjonens forventninger til høvdingen skriver hun:

It wishes him to act, and to act quickly, in collecting tax, producing labour and clearing roads. It wants him to be constantly accessible, and not to keep disappearing in order to make rain, to visit ancestral graves, or to consult diviners. In the native administration ordinances we can read a list of the duties which native authorities have to perform. If you run your eye down the list you will see mention of sanitation, noxious weeds, the regulation of gambling, prohibiting the cutting of trees, restricting the carrying of arms, exterminating tsetse fly, with many other duties which the chief at first either does not understand or of which he cannot approve.¹⁷

Perham gjør altså oppmerksom på en fremmedgjøringsprosess som har utgangspunkt i høvdingens rolle som bindeledd mellom folket og kolonimakten. Problemet oppstår fra "the common African dilemma, how to reconcile our view of the qualifications and functions of

¹⁴ Perham, "Some Problems of Indirect Rule in Africa", 102-103.

¹⁵ Perham, "Some Problems of Indirect Rule in Africa", 101.

¹⁶ Perham, "Native Administration in Tanganyika", 31-32.

¹⁷ Perham, "Some Problems of Indirect Rule in Africa", 101.

leadership with those of the people.”¹⁸ Forholdet mellom høvdingens roller som både utvalgt politisk og åndelig leder for folket og som representant oppnevnt av kolonimakten (som kun er et politisk verv) skaper en situasjon hvor han til en viss grad blir distansert fra begge. Han fremmedgjøres overfor sitt eget folk gjennom de nye oppgaver kolonimakten pålegger ham, og overfor kolonimakten da denne ikke forstår alle aspekter av høvdingens posisjon. Slik ender han opp med å bli stående i en lojalitetsspagat mellom stammen og kolonimakten. Også her kan man si at høvdingen på en og samme tid blir representant både for sin egen stamme og for kolonimakten – avhengig av øyet som ser. Resultatet blir at selve høvdingeinstitusjonen blir omformet av hensyn til den koloniale administrering, og bryter således med det indirekte styrets prinsipp om å bevare de tradisjonelle institusjoner.

Selv i samfunn hvor høvdingens posisjon ikke ble feiltolket fra begynnelsen, var kolonitjenestens daglige behov for rask og effektiv respons et vedvarende incentiv til å opphøye og isolere høvdingen. Og dette, sier Perham, er et alvorlig feilgrep.¹⁹ Istedenfor å ivareta og fremdyrke, hva hun kaller, den gamle fellesskapsfølelsen og demokratiske ånd i de afrikanske samfunn – slik at disse kan tilpasses endrede samfunnsforhold – oppstår det både et klasseskille og en interessemotsetning mellom høvdingene (som var avhengige av å utføre koloniadministrasjonens ønsker for å beholde sin autoritet innenfor kolonisystemet) og befolkningen:

The pressure of our administrative conditions in Africa is towards a superficially competent Government acting through African subordinates who, whether or not they are the natural leaders, become by our use of them a class whose interests and standards separate them from the mass of the people.²⁰

En slik fremgangsmåte, som lar administrativ effektivitet gå på bekostning av langsiktige utviklingsmålsettinger, fører til at man bryter med styreformens intensjon om en demokratisk utvikling, og isteden oppstår et klasseskille og autokrati.

Strukturelle problemer

Perham tar også for seg et par problemer som knytter seg mer konkret til idéinnholdet i det indirekte styret. Disse kan sies å være strukturelle problemer i det intellektuelle fundamentet som styreformen hviler på.

¹⁸ Perham, *Native Administration in Nigeria*, 158–159.

¹⁹ Perham, “Some Problems of Indirect Rule in Africa”, 102–103.

²⁰ Perham, *Native Administration in Nigeria*, 352.

Da en av hovedintensjonene ved styreformen var at den skulle tilpasses hvert enkelt samfunn ved å ta hensyn til og bygge på eksisterende institusjoner og tradisjoner, utarbeidet heller ikke Kolonidepartementet standardiserte retningslinjer for hvordan styringen av koloniene skulle foregå. Ansvar for den praktiske utformingen av styreformen i hvert enkelt område ble altså lagt i kolonitjenestens hender, som med andre ord fikk svært frie tøyler til å utøve skjønn.²¹ Noe annet ville hindre intensjonene bak styreformen. Spørsmål som angikk de lokale styringsorganer, måtte derfor avgjøres av kolonitjenesten, som på denne måten fikk et i overkant stort ansvar for driften av koloniene, ifølge Perham.²²

Slik mener hun at kolonitjenesten havnet i en posisjon som et uavhengig byråkrati, som vanskelig kunne kontrolleres verken ovenfra eller nedenfra. Kolonitjenestens virke var både for langt unna og for spesialisert til at regjeringen i hjemlandet kunne få noen adekvat forståelse av hva som foregikk i koloniene, samtidig som det var for uutgrunnelig og fremmed for de folkene det var ment å styre, skriver Perham.²³ Hun påpeker hvordan afrikanerne ikke hadde noen institusjonaliserte kanaler for å uttrykke sine syn på styret; og ettersom Kolonidepartementet ikke ville blande seg for mye inn i utformingen av styreformen i enkeltområder, ble også kritikk og kontroll ovenfra vanskeliggjort. I problemdrøftelsen i *Native Administration in Nigeria* fremstår dette som et sentralt problem: "Most of the faults of our administration arise from the conditions in which the Colonial Service works. If irresponsibility is the danger of all bureaucracies, this Service is in an especially vulnerable position. It is almost impossible to call it to account from any quarter."²⁴

Perham behandler også et annet problem som står i direkte tilknytning styreformens idéinnhold. Det er et dobbelt problem. *For det første*: Hvordan kunne det indirekte styret gi rom for den stadig voksende urbane delen av befolkningen med utdannelse fra europeiske og amerikanske universiteter? Da styreformen tok utgangspunkt i å bygge et politisk system ut fra det tradisjonelle maktapparatet, fantes det få muligheter for folk med høyere utdannelse til å øve politisk innflytelse:

... there are several large problems that we have still to solve. One of these is to find a place in a system designed for the backward masses for those groups of educated Africans who have progressed far beyond them and who are already claiming an immediate advance towards British parliamentary forms.²⁵

²¹ Perham, "Some Problems of Indirect Rule in Africa", 91–92.

²² Perham, *Native Administration in Nigeria*, 350.

²³ Perham, "Some Problems of Indirect Rule in Africa", 95.

²⁴ Perham, *Native Administration in Nigeria*, 350.

²⁵ Perham, "Our Task in Africa", 148.

For det andre, og i forlengelsen av dette, er Perham eksplisitt på at utdanningseliten står i veien for det hun kaller en sunn, gradvis utvikling av koloniene.²⁶ Det var ikke rom for de utdannedes ambisjoner om en sterk sentralstyrt regjering innenfor det indirekte styret – hvor de lokale styringsorganer var den sentrale enhet. Da de ikke så noen oppgaver for seg selv i de lokale styringsorganene, siktet mange seg inn mot stillinger i sentralregjeringen, og da særlig det lovgivende organ, som sto helt sentralt i de britiske koloniernes regjeringer. Perham skriver således om hvordan den utdannede minoriteten så det lovgivende organ som svangert med et løfte om en politisk utvikling i retning av modellen for det britiske parlamentariske demokratiet. Med andre ord så utdanningseliten for seg en annen politisk utvikling enn den britene i årevis hadde lagt opp til gjennom implementeringen av det indirekte styret. Samtidig var de mistroiske til britisk kolonipolitikk og betraktet denne som et hinder for utvikling, med mål om å forlenge kolonial kontroll.²⁷ Det ble derfor en stor utfordring å skape troverdighet bak styreformens ultimate intensjon om å skape selvstyre i de afrikanske landene:

While the French, with their conception of a more assimilative and centralized empire, can endeavour to satisfy their *intelligentsia* with civic privileges, we have to attempt the harder task of helping them to identify themselves with their own communities in an inevitably slow advance. We shall fail unless we can convince them that the present system leads towards, not away from, their ideal of national self-government.²⁸

Perhams løsninger

Da alle de problemene Perham tar opp, på den ene eller andre måten hindrer oppfyllingen av styreformens målsettinger, kan en si at hennes kritikk stiller spørsmålstegn ved om det overhodet er mulig å kontrollere og utvikle de afrikanske samfunn i tråd med styreformens intensjoner; er det mulig å kontrollere de afrikanske samfunn uten samtidig å ødelegge dem? Allikevel er det hennes tiltro til og forsvar for det indirekte styret som gjennomsyrrer hennes behandling av emnet. For ikke å levne leseren noen tvil om sitt standpunkt følger hun nesten alltid opp sin kritikk med argumentasjon som i siste instans taler til styreformens fordel:

The question may reasonably be asked as to whether this dwelling upon difficulties, some of which seem unsurmountable, can do more than daunt and weaken us in our work in Africa. There are moments, indeed, when I think that we are like a man who in striding through a wood puts his foot through a beautiful cobweb, and, turning in regret, tries to reconstruct it. The

²⁶ Perham, *Native Administration in Nigeria*, 357.

²⁷ Perham, *Native Administration in Nigeria*, 358–360; Perham, ”Studies in colonial Legislatures” i *Colonial Sequence 1930 to 1949*, 297.

²⁸ Perham, ”Our Task in Africa”, 148.

next moment I throw the metaphor indignantly aside, for the stuff with which we are dealing is not gossamer, and it is living, and living vigorously enough to stand a great deal of injury and misuse.²⁹

I disse linjene skinner en svært ambivalent holdning gjennom. Det er altså ofte vanskelig for henne å finne absolutte svar på de problemer koloniherrredømme representerer. Hennes grunnleggende empirisk-pragmatiske tilnærming gjør at hun anser det å prøve og feile som en gangbar metode, fordi man rett og slett ikke har noe annet valg: Det finnes ingen presedens for den koloniale situasjon, og eneste løsning på problemene blir å fortsette å forsøke, til tross for de skader man måtte påføre de afrikanske samfunn i prosessen med å fullbyrde det indirekte styrets endelige målsettinger. Allikevel konkluderer hun med at de afrikanske samfunn tåler de feilsteg man måtte begå, og hun ender gjerne opp i en argumentasjonsform som ufarliggjør koloniherrdømmet. Dette er et gjennomgående trekk for hvordan hun forsøker å løse de problemene hun påpeker ved styreformen.

Man kan slik skjelne mellom et par ulike måter Perham imøtegår egen kritikk på: I enkelte tilfeller kommer hun med konkrete løsningsforslag, men som oftest tar hun til orde for de positive sider ved styreformen eller følger opp de kritiske avsnittene med argumentasjon og informasjon som står i direkte motsetning til den kritikken hun fremsetter. Jeg vil her gå gjennom Perhams tilsvar på de problemene hun skisserer, og forsøke å si noe om hva hun oppnår ved å løse problemene på denne måten.

De fleste av de problemene Perham ser i det indirekte styret, springer ut av forholdet mellom intensjonen om å bevare noe essensielt av de tradisjonelle samfunnene, og samtidig skulle utvikle disse til å passe inn i en moderne verden.³⁰ Eller som Gjestland formulerer det: ”Uten ønsket om å bevare noe vesentlig i de afrikanske samfunnene hadde de problemer hun tar opp ikke eksistert som reelle problemer.”³¹ Slik sett er det nettopp den siden ved styreformen som Perham anser for å være dens store fordel, som skaper de problemer hun tar for seg. Selv om det virker som Perham er klar over at det til dels er motstridende prinsipper bak styreformen som legger grunnlaget for de problemene hun behandler, velger hun tidvis å argumentere for at de problemer man møter innen det *direkte* styret, er *mer* alvorlige.³² Hun skriver således om en type fremmedgjøringsproblemer i det direkte styret som går på tvers av de afrikanske tradisjoner, hvor afrikanerne blir fremmedgjort i forhold til en ny virkelighet. Jeg tillater meg å sitere en tidligere gjengitt passasje:

²⁹ Perham, “Our Task in Africa”, 32.

³⁰ Perham, “A Re-Statement of Indirect Rule”, 327; Perham, “Some Problems of Indirect Rule in Africa”, 103–104.

³¹ Gjestland, ”Historie og ideologi”, 52.

³² Se for eksempel Perham, “Our Task in Africa”, 142.

It may be that in criticizing the defects and pondering over the difficulties of indirect rule we sometimes forget its main objective. It attempts to make possible a development by which Africans keep the stability and pride of their community-life and extend their existing social forms to meet new needs and serve wider unities. My survey of different systems of administration has convinced me that the desired progress is actually more rapid where Africans advance in social groups and from a familiar starting-point than where, as so often happens in the more direct methods, they are turned adrift in strange country as a crowd of individuals.³³

Dette tjener altså som et eksempel på hvordan hun – istedenfor å komme med konkrete løsningsforslag på de problemene hun behandler – benytter en retorikk som fremhever de positive sidene av styreformen og samtidig argumenterer for at det indirekte styret uansett er et bedre alternativ enn de direkte styringsformene.

Et annet eksempel på hvordan hun unnlater å ta opp de bakenforliggende årsakene til de problemene hun skisserer, er når hun spør seg hvorvidt man har nok kunnskap om hvor godt afrikanerne tilpasser seg det indirekte styret, for så å hevde at det i det minste er ”encouraging evidence of the racial capacity of most African peoples for adaptation.”³⁴ Også den kritikk som rettes gjennom å påpeke fremmedgjøringen og classeskillet hun mente oppsto i de afrikanske samfunnene, avvæpner hun i neste åndedrag både ved å antyde at høvdingene evner å tilpasse seg den nye situasjonen, og ved å vise til at folkenes lojalitet overfor høvdingene er minst like sterk som før – selv der hvor høvdingenes posisjon har endret seg som følge av kontakten med kolonimakten:

We cannot speak of proof in these matters, but there is certainly circumstantial evidence to show us that African chieftainship can adapt itself to the responsibilities we have put upon it. Chiefs whose main function was to maintain fertility, who symbolized to the tribe, as the ba-Thonga said, what the bull is to the herd, or whose title and greeting was ‘Rain’, have adapted themselves to very different duties without, apparently, losing the allegiance of their peoples.³⁵

Denne type henvisninger til afrikanernes evne til tilpasning til den nye situasjonen er en tilnærming som er typisk for hvordan hun svarer på den kritikken hun selv fremsetter. Hun oppnår slik å flytte fokus vekk fra de noe dystre utsiktene hennes problembehandling peker mot. Tilsvarende kommenterer hun den konservative kraften som finnes i de afrikanske samfunn, og skriver at afrikanerne klarer å ta vare på gamle tradisjoner og institusjoner selv om de har vært utsatt for sterk europeisk innflytelse over mange tiår:

³³ Perham, “Some Problems of Indirect Rule in Africa”, 104.

³⁴ Perham, “A Re-Statement of Indirect Rule”, 329.

³⁵ Perham, “Some Problems of Indirect Rule in Africa”, 102; Perham, “A Re-Statement of Indirect Rule”, 330–331.

Another sign of conservatism is surely the fidelity with which Africans seem to cling to their chiefs, even where the position of these has undoubtedly been changed by their association with the foreign power. Many examples could be given from tropical Africa of this fidelity and its very practical results under indirect rule. Even in Southern Africa where chieftainship has been deliberately allowed to crumble into disuse and poverty, the people continue to proffer their barren allegiance.³⁶

Til tross for at hun er eksplisitt på at dette er motstridende tendenser som finnes i de afrikanske samfunn,³⁷ er det vanskelig å se hvordan dette er noe annet enn en helgardering som underbygger et argument om at de afrikanske samfunn ikke tar stor skade av å være under britisk herredømme. Perham har selvfølgelig rett i at noen samfunn tilpasset sine institusjoner til kolonialt styre, samtidig som andre i stor grad klarte å ta vare på sin kulturelle egenart og politiske organisering. Hun opererer med et stort geografisk perspektiv, og benytter empiri fra ulike samfunn med vidt forskjellige skjebner. Dette gjør at hun ser det indirekte styrets virkemåte i forskjellige deler av Afrika. Sett slik kan hennes observasjoner være korrekte: Som Fage påpeker, fungerte styreordningen bedre i noen områder enn i andre.³⁸ Men hun fremstiller mange aspekter ved styreformen som om de var generelt gjeldende. Hun presenterer ofte sine synspunkter i et språk som impliserer at dette dreier seg om afrikanere generelt, og benytter begreper som henviser til afrikaneren, afrikanerne, eller de afrikanske samfunn, og som slik fungerer som en samlende kategori. Hun ser altså variasjonen i de afrikanske samfunn, men når disse samfunnene presenteres i fortellinger om det indirekte styret, presses all variasjonen inn i den samme støpeformen og blir til generaliseringer som uvilkårlig underbygger det indirekte styrets fortreffelighet. Hun argumenterer således for hvordan disse samfunnene beholder sin vitalitet i den koloniale situasjon gjennom enten å vise til samfunnenes tilpasningsdyktighet eller til deres konservatisme og standhaftighet.

Når det gjelder problemene knyttet til anerkjennelsen av de afrikanske autoriteter og institusjoner, påpeker hun stadig hvordan dette er en svært tidkrevende oppgave, som kun kan fullbyrdes med flere og bedre antropologiske studier. Men å ansette en horde av antropologer i kolonitjenesten ville uansett være utenfor det britiske kolonistyrets kapasitet. Hun skriver derfor at ved å gi kolonitjenestemennene opplæring i antropologiske metoder muliggjør man en nærhet til de afrikanske samfunn som er uoppnåelig i andre styreformer.³⁹ Dette gjorde det mulig å vinne folkets tillit, noe Perham betrakter som en nødvendig forutsetning for å få

³⁶ Perham, "A Re-Statement of Indirect Rule", 330.

³⁷ Perham, "A Re-Statement of Indirect Rule", 329.

³⁸ Fage, *A History of Africa*, 417.

³⁹ Perham, "Native Administration in Tanganyika", 32–33; Perham, *Native Administration in Nigeria*, 353.

kunnskap om de afrikanske samfunn. I arbeidet med å skaffe denne kunnskapen etterlyser hun således mer *tålmodighet* og en grunnleggende *sympatisk tilnærming* i omgangen med de afrikanske samfunn.⁴⁰ Dette er kvaliteter hun mener kolonitjenesten bør besitte, og fremstår i Perhams tekster som helt vitale for styreformens suksess.

På liknende måter kommenterer hun problemet med kolonitjenesten som et uavhengig byråkrati i en posisjon unndratt kritikk og kontroll fra både folk og regjering. Som nevnt førte denne situasjonen til at kolonitjenesten fikk urimelig mye ansvar i saker som angikk de lokale styringsorganer. Perham forsøker å løse denne floken ved å lene seg til hvordan kolonitjenestemennenes karakter og personlige kvaliteter – som forutsettes formet av deres utmerkede opplæring og utdanning – måtte kunne garantere for en sunn administrering av koloniene:

In the intervals between those constructive periods which only an able governor can initiate, the best hope is that the Administration will be maintained in a reasonably healthy condition. The only guarantee for this lies in the character of the men in the Colonial Service ... The best, therefore, that the country can produce would not be too good for the Colonial Service.⁴¹

Men spesielt overfor ett av de problemene hun var opptatt av – de utdannedes plass i kolonistyret –, står hun mer opprødd. Som nevnt finner ikke Perham rom for utdanningseliten innenfor det indirekte styret; det er et system ”designed for the backward masses”.⁴² Og hun har da heller ingen fullgod løsning på hva man skal gjøre med dem: ”what scope ... can the rudimentary Ibo groups offer to one of the tribe who has spent ten years at American universities accumulating academic qualifications?”⁴³ Der Lugard hadde forsøkt å holde utdanningseliten på avstand ved å samarbeide med det gamle ledersjiktet, så Perham på 1930-tallet en stadig voksende utdanningselite som truet den videre anvendelsen av det indirekte styret. Hun påpeker at samarbeidet med de utdannede er helt essensielt for styreformens suksess, og følgelig bør man finne en plass til dem innenfor det indirekte styrets struktur. Men hun er usikker på hvor de passer inn. Hun gjør det klart at å ansette afrikanere i sentraladministrasjonen ikke er å foretrekke da denne etter hvert skal forsvinne. Hennes forslag er snarere at koloniadministrasjonen må anstrenge seg for å finne plass til de utdannede i de lokale styreingsenhetene; det er jo disse enhetene som er fundamentet for nasjonene som på sikt skal reise seg. Men hvordan dette skal gjøres rent praktisk, sier hun

⁴⁰ Perham, “Some Problems of Indirect Rule in Africa”, 99; Perham, “Our Task in Africa”, 143.

⁴¹ Perham, *Native Administration in Nigeria*, 350–351; Se også Perham, “Our Task in Africa”, 144.

⁴² Perham, “Our Task in Africa”, 148.

⁴³ Perham, *Native Administration in Nigeria*, 361.

ingenting om. Hun kommer derimot med flere vage bemerkninger som ”they should be given a proper sphere in which to develop”.⁴⁴

Den utfordringen utdanningseliten representerer for det indirekte styret, blir av Perham presentert som et nærmest uløselig problem. Om man ikke finner arbeid for dem innenfor administreringen av koloniene, skaper man en enorm frustrasjon i et lag av befolkningen som vil finne sitt utløp i skarp kritikk av kolonipolitikken. Man må med andre ord forsøke å demme opp for den misnøyen en stadig større del av befolkningen føler på grunn av et politisk system hvor det ikke er plass til dem. Perhams frykt for hva slags resultat som kan komme ut av denne situasjonen, er smurt i tykke lag mellom linjene i hennes behandling av disse spørsmålene.⁴⁵

Det er illustrerende hva Perham sier på møtet *Future Policy in Africa* i oktober 1939. Møtet ble sammenkalt av daværende koloniminister Malcolm MacDonald for å finne ut av hvordan det indirekte styret bidro til utviklingen av parlamentariske flertallsregjeringer i de afrikanske områder. Her argumenterte Perham for at det politiske liv i Afrika nå beveget seg på to nivåer: I bunnen lå stammesamfunnene, som samsvarte med en afrikansk virkelighet, og ovenfor var det et statssystem, som var blitt kunstig påtvunget de afrikanske samfunn. Hun mente at utdanningseliten sto i en posisjon hvor de snart kunne overta det statssystem som britene hadde bygd opp. For å unngå de fatale konsekvenser hun så som resultat av dette, foreslo hun at man burde øke tempoet i den politiske utdanningen av de lokale autoriteter for slik å avspore de utdannede fra muligheten til å overta statssystemet; bare slik kunne disse to nivåene bindes sammen. Flere av de som deltok på møtet var uenige med Perham, men, som Kenneth Robinson argumenterer for, ble disse synspunktene delt av mange i kolonidepartementet utover 1940-tallet. På grunn av utdanningselitens fremvekst og deres krav om uavhengighet begynte man å bli klar over at den politiske utviklingen måtte foregå mye fortere enn hva man tidligere hadde forestilt seg. Man begynte rett og slett å innse at man hadde dårlig tid.⁴⁶

Det er interessant at problemene knyttet til de utdannedes posisjon innenfor det indirekte styret var det Perham hadde vanskeligst for å finne en adekvat løsning på, da utdanningseliten også skulle vise seg å bli en av de viktigste drivkreftene i løsrivelsen fra kolonistyret. I samfunnsutviklingen under kolonistyret kom utdanningseliten i en posisjon

⁴⁴ Perham, *Native Administration in Nigeria*, 360-361.

⁴⁵ Se særlig Perham, *Native Administration in Nigeria*, 358-362.

⁴⁶ Robinson, ”Margery Perham and the Colonial Office”, 188; Lavin, ”Margery Perham’s Initiation into African Affairs”, 59; Robert David Pearce, *The Turning Point in Africa: British Colonial Policy 1938–1948*, (London: Frank Cass and Company Limited, 1982), 46–47.

hvor de fjernet seg fra sine egne røtter, uten å oppnå likestilling med europeerne. Der det franske kolonistyre assimilerte utdannede afrikanere inn i sentraladministrasjonen og dermed til en viss grad beholdt deres samarbeid, ble de utdannede under britisk styre ekskludert fra styringen av koloniene i påvente av at de tradisjonelle samfunnene skulle utvikles. Slik ble utdanningseliten gjennom det indirekte styret fremmedgjort fra den politiske utviklingen, og dermed mistet også britene samarbeidet og kontrollen med dem, skriver Deborah Lavin.⁴⁷ Perhams problemer med å finne en plass til utdanningseliten innenfor det indirekte styret blir således spesielt interessante i lys av Lavins oppfatning at "... the outcome of the indirect rule doctrine was the British West African nationalists who had been alienated by it."⁴⁸

Også etter avviklingen av kolonistyre betrakter Perham utdanningselitens rolle i avkoloniseringen som en av de viktigste årsakene til kolonistyrets endelikt. Hun spør seg i forordet til andre utgave av *Native Administration in Nigeria* (fra 1962) om det indirekte styret var et godt nok fundament å bygge en ny nasjon på, og mener spørsmålet om utdanningselitens plass i det indirekte styret er sentralt for å vurdere styreordningens vellykkethet:

Did the system of rule make sufficient allowance for the growth in experience and influence of the urban western-educated élite who were to play the chief part in creating the nationalist movement which was to take over the reins of government from Britain?⁴⁹

At hun fortsatt i 1962 så dette spørsmålet som helt sentralt i bedømmelsen av det indirekte styrets suksess, kan ses i lys av at dette var midt i perioden da de fleste afrikanske områder ble avkolonisert: Det ble viktig å komme med forklaringer til hvorfor kolonistyre kollapset. Problemene knyttet til utdanningseliten hjemsøkte henne fortsatt, 15 år etter at styreformen var forlatt, og hun hevder at det indirekte styrets manglende evne til å inkorporere de utdannede var en medvirkende årsak til at styreordningen var feilslått. Hun innrømmer således at hun frem til slutten av 1930-tallet (førsteutgaven av boken ble utgitt i 1937) ikke hadde forestilt seg at kravet om selvstyre skulle komme fra de nye nasjonalistiske bevegelsene:

... I must confess that I proposed that unity should be built up gradually from below by federating the Native Administrations. I never imagined that it would come as shock treatment imposed from above by the new party organizations.⁵⁰

⁴⁷ Lavin, "Margery Perham's Initiation into African Affairs", 59; Se også Simensen, *Afrikas historie*, 229, 288.

⁴⁸ Lavin, "Margery Perham's Initiation into African Affairs", 59.

⁴⁹ Perham, *Native Administration in Nigeria*, x.

⁵⁰ Perham, *Native Administration in Nigeria*, xi.

Men om hun på 1930-tallet ikke fant noen god løsning på de utdannedes posisjon innenfor indirekte styre, så ble hun i årene etter krigen stadig mer profetisk i sine uttalelser om hvordan fremtiden skulle bli. I et BBC-foredrag fra 1947 sier hun at man kan se tegn til en tiltagende nasjonalisme i flere afrikanske territorier, og fortsetter: "The spell of our absolute authority is broken. Quite small groups can challenge our right to govern, and by their political leadership and journalism and the outside support they get, they can undermine the confidence of the people in our government."⁵¹ Organiseringen av de nye politiske partiene, pekte i Perhams øyne frem mot kolonistyrets oppløsning; i en artikkel med den betegnende tittelen "A Changing Continent" fra 1952 skriver hun således:

British Africa, divided and malleable until a few years ago, is now over large areas quickly hardening into self-realization. Its new and scattered leaders may very soon draw together in the hope, which may not stop at British frontiers, that Africa, so long the slave, servant or beneficiary of other continents, shall, like them, become a continent in its own right, its peoples free to choose for themselves to which side of the world they will belong.⁵²

Det blir stadig mer tydelig at hun ser hva som er i ferd med å skje, og i en artikkel i *The Listener* fra 1954 er hun svært klarsynt hva angår koloniherrdømmets fremtid:

... independence is something that cannot be given but must be taken. And first it has to be demanded, and demanded by more than the first half-dozen lawyers and journalists who have learned to direct against us the civil liberties we wrested from the Stuarts: by more than the first handful of 'nationalists' who have created a miniature copy of the Indian Congress.⁵³

Til tross for at Perham ser flere av problemene som direkte resultat av målsettingene bak styreformene slår ikke problembehandlingen, fra hennes synspunkt, ben under styreformens intensjoner. Hun må nødvendigvis se disse problemene som til en viss grad overstigelige ettersom hun foreslår løsninger på dem. Men hennes løsningsforslag står sjelden i samsvar med de problemene hun tar opp, og derfor utfordrer hun heller aldri styreformens prinsipielle bærebjelker. Selv når hun trekker inn enkeltpersoner og deres kvaliteter som garanti for styreformens suksess – selve symbolet på at prinsippene bak systemet i seg selv ikke er nok –, later hun allikevel til å beholde en urokkelig tro på styreformens prinsipper.

Denne holdningen må ses på bakgrunn av den rådende mentalitet blant britiske imperialister i hennes samtid. Man så ikke noe sannsynlig alternativ til koloniherrdømme. Eventuelt selvstyre var ansett å ligge så langt frem i tid at det ikke hadde noen praktisk effekt

⁵¹ Margery Perham, "Christian Missions in Africa" (1947), i *Colonial Sequence 1930 to 1949*, 304.

⁵² Margery Perham, "A Changing Continent" (1952), i *Colonial Sequence 1949 to 1969*, 71-72.

⁵³ Margery Perham, "Britain's Response to the End of Colonialism", i *Colonial Sequence 1949 to 1969*, 94.

på den administrative planleggingen – og i Perhams øyne var indirekte styre uansett et bedre alternativ enn direkte styre: Derfor var reformer av det eksisterende systemet eneste relevante løsning for Perham.

Kapittel 7: Nye ideer om utviklingen av Afrika

Britisk kolonipolitikk gjennomgikk avgjørende endringer fra slutten av 1930-tallet. Parallelt med dette endret Perhams syn på *utvikling* seg radikalt; fra å være relativt konservativt i begynnelsen av 1930-årene til å bli mer liberalt orientert i løpet av andre verdenskrig.

Gjennom 1920-tallet og mesteparten av 1930-tallet var stemningen i kolonitjenesten, Kolonidepartementet og blant flere av koloniministrene preget av en sterk selvtilfredshet med kolonipolitikken, skriver Flint: "... the British colonies were regarded as enormously successful examples of the prudent practice of the art of the possible."¹ Men det hadde siden John A. Hobsons *Imperialism* (1902) eksistert en sterk antikolonial tradisjon i England; det ble derfor også rettet massiv kritikk mot britisk kolonipolitikk. På 1920-tallet besto kritikerne primært av tidligere ansatte i kolonitjenesten, misjonærer og en gruppe medlemmer av Labour Party som hadde spesialisert seg på koloniale anliggender.² Fellesnevneren for disse kritikerne var at de ville ha en raskere utvikling og snarere avkolonisering enn hva britiske myndigheter la opp til, blant annet gjennom å tillate større innblanding fra kolonimakten i utviklingsarbeidet. De var med andre ord kritiske til både det indirekte styrets metoder og det tempo for utvikling man forestilte seg. Men deres største svakhet var at de ikke hadde noe helhetlig og langsiktig program for kolonial reform som tok utgangspunkt i den eksisterende strukturen til imperiet. De var enten for radikale i sin utviklingspolitikk, eller så hadde de ikke gode nok løsninger på hvilken retning den videre kolonipolitikken skulle ta, og hvem makten i siste instans skulle overføres til. Dermed fikk de heller ingen særlig innflytelse på kolonipolitikken.

Som jeg var inne på i kapittel 3 fikk personer med akademisk ekspertise også mer innflytelse i Kolonidepartementet i denne perioden. Mot slutten av 1930-årene undergravde de det indirekte styrets sterke posisjon i Kolonidepartementet ved å argumentere mot den type lavbudsjetts kolonistyre man hittil hadde forfektet, og fikk både Conservative og Labour til å innse at man måtte investere mer penger i politisk, økonomisk og velferdsmessig utvikling av koloniene. Samtidig kom Lord William Malcolm Haileys *An African Survey* (1938) som for

¹ Flint, "Macmillan as a Critic of Empire", 213. Den følgende fremstillingen bygger på Flints artikkel. Men se også Bush, *Imperialism, Race and Resistance*, 248–265 for mye av det samme.

² Det fantes også en siste gruppe, marxistene, men de hadde ikke noe program for reform av kolonisystemet, og derfor heller ingen innvirkning på de endringer som skjedde i kolonidepartementet på slutten av 1920-tallet. De så kolonisystemet som ute av stand til å reformere seg. Kolonistyret var i deres øyne bare et høyere stadiet av kapitalisme, hvor formålet var å benytte koloniene for å gavne egen økonomi. Koloniherrdømmet kunne i så måte bare intensivere underutvikling i koloniene, og utvikling kunne bare bringes til koloniområdene gjennom revolusjonens dialektikk, som betød oppløsningen av kolonisystemet.

alvor startet prosessen med å svekke forutsetningene for ideene om indirekte styre. Boken forfektet således en mer aktiv utviklingspolitikk som kolonistyrets ansvar.

Ett år tidligere, i 1937, brøt det ut store streiker og voldelige opptøyer på de vestindiske øyer. For første gang var det britiske koloniherrdømmet alvorlig truet av revolusjonære krefter, noe som førte til at den selvtilfredsheten man tidligere hadde følt overfor den britiske kolonimodellen, knakk sammen. Da Malcolm MacDonald ble koloniminister i 1938, kunngjorde han snart at regjeringen skulle innføre omfattende reformer av kolonistyret. Han mente at opptøyene på de vestindiske øyer skyldtes at Kolonidepartementet manglet framsyn og hadde forsømt sine oppgaver. De reformforslag som ble fremsatt, gikk nå i retning av de krav som kritikerne av britisk kolonipolitikk hadde fremsatt siden 1920-tallet: "Between 1938 and 1940, Malcolm MacDonald quickly stole the clothes of the critics of colonial policy in Africa."³ De nye utviklingsprogrammene skulle ikke bare bruke koloniens egne budsjetter, slik praksisen i stor grad hadde vært tidligere, men den britiske regjeringen måtte bære kostnadene. MacDonald fortsatte i sine to år som koloniminister å endre kolonipolitikken i tråd med hva mange av kritikerne av kolonistyret hadde forfektet. Dette innebar mer progressive planer for utviklingen av selvstyrte afrikanske stater, og i 1940 fikk han vedtatt Colonial Development and Welfare Act i det britiske parlamentet – en plan for utviklingshjelp som besto av både økonomiske og velferdsmessige utviklingsprogrammer.⁴

De endringer som skjedde i kolonipolitikken i årene 1938-40, snudde opp ned på holdningene innad i Kolonidepartementet, og Perhams endrede utviklingssyn forholdt seg i stor grad til den mer aktive utviklingspolitikken som nå ble ført i Kolonidepartementet. Men også begivenheter på den internasjonale politiske arena, historiske hendelser innad i koloniene og grunnleggende endringer i Perhams verdensbilde skapte et skifte av perspektiv i hennes videre artikkelproduksjon.

Perhams videre tenkning om utviklingen i Afrika

De grunnleggende elementer av Perhams utviklingssyn er nesten uforandrede gjennom hennes forfatterskap. Hun vek aldri fra tanken om at utvikling mot selvstyre var selve formålet med

³ Flint, "Macmillan as a Critic of Empire", 213.

⁴ Det kan være verdt å merke seg her at mer kritiske stemmer mener at disse reformene i kolonipolitikken også bidro til å styrke imperial kontroll. Barbara Bush skriver således at "colonial development and welfare" var en eufemisme for "new economic imperialism". Bush, *Imperialism, Race and Resistance*, 262–265.

den britiske kolonipolitikken.⁵ Også tanken om en politisk utvikling som skulle være en syntese av to kulturer og foregå under europeisk overoppsyn, forble helt sentralt i hennes utviklingsbegrep nesten helt frem til avkoloniseringen. I 1951 skriver hun således: "... it remains true that in losing their thousandfold tribal past Africans must grow into the general shape of the civilization which has been brought to them, whatever colour they may in time give it from their own character and physical setting."⁶ Men samtidig kan man her se at den samfunnsfilosofien som fantes i hennes tenkning om indirekte styre, er forlatt: Det er ikke lenger en utvikling av tradisjonelle samfunn som skal foregå på afrikanernes egne premisser, men en utvikling mot en europeisk samfunnsmodell som nå settes i høysetet. Jeg skrev i kapittel 4 at særlig når Perham kontrasterer indirekte styre mot direkte styre, er det mulig å lese henne som at hun advarer mot for mye intervensjon i de afrikanske samfunn; hun mente således at for sterk tilstedeværelse av kolonimaktene ville ødelegge de afrikanske samfunn. Men fra omkring 1940 så hun en sterkere inngripen fra kolonimakten som selve forutsetningen for en gunstig utvikling – både politisk og økonomisk.

Når det gjelder hennes syn på den politiske utviklingen av Afrika, gjorde hun altså en helomvending fra 1930-årenes vektlegging av at det indirekte styre skulle skape en gradvis utvikling med basis i de tradisjonelle samfunn. Denne endringen kan delvis forklares ved at hun responderte på endringer i det politiske klimaet. Særlig fremveksten av utdanningseliten var viktig for hennes endrede syn på det foretrukne tempoet i denne utviklingen. Dette kan ha sitt grunnlag i at hun så utdanningselitens krav om å bli likestilt med europeerne gjennom en større deltakelse i styringen av sine egne land som legitime. Som nevnt ovenfor foreslo hun allerede i 1939, på møtet *Future Policy in Africa*, å øke tempoet i utviklingen av de afrikanske lokalsamfunn. Dette var delvis på grunn av en raskt voksende utdanningselite som hun ikke fant noen plass til innenfor det indirekte styrets struktur, og som derfor utgjorde en trussel mot den eksisterende orden. Perhams syn på koloniadministrasjon lå gjennom hele 1930-tallet nært opptil den politikken som ble forfektet innad i Kolonidepartementet. Når britiske myndigheter mot slutten av tiåret bøyde seg for kravene om en mer progressiv utviklingspolitikk og innså at kolonienes uavhengighet lå nærmere i tid enn hva man tidligere hadde forestilt seg, endret også Perhams utviklingssyn seg. Denne dreiningen i Perhams

⁵ I 1954 åpnet hun således en artikkel i *The Listener*: "There can be no dispute about the general nature of Britain's colonial purpose: to develop self-government in the colonies, and to do it in such a way that their peoples remain voluntarily within the Commonwealth." Perham, "Britain's Response to the End of Colonialism", 93.

⁶ Margery Perham, "The British Problem in Africa", i *Colonial Sequence 1949 to 1969*, 28.

utviklingssyn foregikk således i takt med at Kolonidepartementet på slutten av 1930-tallet la opp til en mer progressiv utviklingspolitikk – senere kalt ”the forward policy”.⁷

Men også tilbakeslag i de første årene av krigen endret Perhams syn på hele det koloniale forholdet. I februar 1942 erobret japanerne Singapore. Singapore hadde stor strategisk betydning og hadde vært regnet som nærmest uangripelig. Erobringen fikk derfor stor symbolverdi: Tapet av Singapore viste Storbritannia at imperiets glansperiode var over, at ideen om *Pax Britannica* var ødelagt.⁸ Som en reaksjon på japanernes erobring skrev Perham to artikler hvor hun argumenterer for at det måtte skje en endring i administreringen av koloniene; denne hendelsen bar i Perhams øyne vitnesbyrd om en endret verdenssituasjon, samtidig som hun mente deres allierte ble stadig mer kritiske til det britiske imperiet som de gjennom krigshandlingene indirekte bidro til å forsvare. I en erkjennelse av at utviklingen mot selvstyre nå måtte gå betydelig raskere enn hva man hadde sett for seg før krigen, beveget hun seg nå enda nærmere den nye utviklingspolitikken som ble ført i Kolonidepartementet. Roland Oliver argumenterer for at disse artiklene representerer et radikalt skille i Perhams syn på hva koloniherrredømme innebar, særlig fordi hun her tar til orde for en betraktelig raskere utvikling av koloniene:⁹

A revision of the time factor is needed for all aspects of our colonial policy ... We regarded empire as part of the order of things, at once beneficent and enduring. We developed towards our backward charges a paternalism that could hardly conceive of their coming of age.¹⁰

Når jeg argumenterer for at denne endringen i Perhams utviklingssyn kom gradvis fra slutten av 1930-årene og ble stadig sterkere utover krigsårene, betyr det også at jeg går imot Roland Olivers oppfatning om at disse to artiklene representerer et abrupt brudd i Perhams forfatterskap. Det kan virke som om Oliver, merkelig nok, foretar en lesning av Perham uten henvisning til all relevant historisk kontekst, og derfor overdriver betydningen av disse artiklene i Perhams forfatterskap. Disse artiklene må leses som en respons på et tilbakeslag i krigen som gjorde det klart at imperiets makt var på vei ned. Med andre ord er det mulig å se hennes argumentasjon i disse artiklene som sterkt situasjonsbetinget. Krigssituasjonen gjorde at hun stilte spørsmål ved om utviklingsplanene fra mellomkrigstiden lenger var løsningen for de multikulturelle samfunnene i Afrika: ”... even to imagine Kenya in the throes of desperate war is to set us wondering whether it is wisdom to encourage separate communities to

⁷ Robinson, “Margery Perham and the Colonial Office”, 194.

⁸ Lloyd, *The British Empire*, 294, 316.

⁹ Oliver, ”Prologue: the two Miss Perhams”.

¹⁰ Margery Perham, ”The colonial Empire” i *Colonial Sequence 1930 to 1949*, 226-227; Perham, ”Christian Missions in Africa”, 303.

develop on 'their own lines' upon parallels that will never meet.”¹¹ Av slike passasjer synes et perspektiv hos Perham som ikke er å finne i hennes tekster fra 1930-tallet. Det skjer altså store endringer i Perhams syn på utviklingen av de afrikanske samfunn, men jeg mener disse endringene foregår gradvis over flere år, og forholder seg til både utdanningselitens fremvekst og en ny retning i kolonipolitikken.

Men også en ny politisk situasjon innad i koloniene bidro til at Perham endret perspektiv og stilte helt andre spørsmål om koloniernes fremtid i sine senere artikler. I 1947 forlot England indirekte styre som offisiell styreform i sine kolonier, og Perham ble i de påfølgende årene mer opptatt av hvordan man skulle avslutte det koloniale forholdet. Etter valget på Gullkysten i 1951, som resulterte i at Kwame Nkrumah seilte frem som den første afrikanske regjeringsleder i det koloniale Afrika, skrev Perham en artikkel i *Foreign Affairs* hvor hun gjorde opp statusen til det britiske kolonistyre i Afrika. Artikkelen, som fikk den betegnende tittelen ”The British Problem in Africa”, tar for seg den videre utviklingen mot selvstyre. Hun er her særlig opptatt av hvordan overføringen av makt til den afrikanske befolkningen burde foregå i lys av kontinentets enorme sosiokulturelle diversitet og svært varierende politiske og økonomiske forhold. Hun påpeker at valget av Nkrumah er en viktig historisk begivenhet som forplikter England til en rask frigjøring av de afrikanske koloniene, og tilføyer: ”... it is not a very bold speculation to believe that they may become fully self-governing nation-states by the end of the century.”¹² I de kommende årene fortsatte hun å skrive mye om hvordan den praktiske frigjøringen av de afrikanske områdene burde gå for seg. Alt dette representerer en voldsom dreining i Perhams syn på hvordan den politiske utviklingen av koloniene burde foregå; den gradvise utviklingen gjennom lokalstyre, som ble forespeilt under indirekte styre, var i historiens løp blitt utdatert.

Også hennes syn på økonomisk utvikling endret seg mye fra begynnelsen av 1940-tallet. Gjennom hele 30-tallet tok hun det for gitt at den ønskede utvikling krevde større integrasjon av de afrikanske økonomier i verdensmarkedet, primært gjennom økt varehandel og salgsjordbruk. De afrikanske samfunn skulle moderniseres gjennom større integrasjon i verdensmarkedet. Dette var i tråd med fremherskende liberale ideer om økonomisk utvikling i mellomkrigstidens Storbritannia, da ideer om økonomisk utvikling, sosial rettferdighet og velferd for massene ble knyttet sammen for første gang. For Storbritannias vedkommende ble dette særlig symbolisert ved Colonial Development and Welfare Act som ble vedtatt av det

¹¹ Perham, ”The Colonial Empire”, 226.

¹² Perham, ”The British Problem in Africa”, 26-39.

britiske parlamentet i 1940.¹³ Nå var velferd for befolkningen i koloniene satt på agendaen fra offisielt hold. Disse ideene om utvikling forble sentrale i hennes oppfatning av hva kolonistyrets ansvar besto i.¹⁴ Men Perham ble etter hvert mer oppmerksom på hvordan det internasjonale markedet påvirket befolkningen i koloniene; i en av de to artiklene som ble trykket i *The Times* etter Japans erobring av Singapore vier hun disse betraktningene en del plass: "... a position has now been reached when great metropolitan organizations, acting at times in combination, and exercising considerable control at once over export and import trade, can take private decisions in Britain which deeply affect the lives of colonial peoples."¹⁵ Hun mente at den tidligere *laissez faire*-økonomien hadde hatt ødeleggende effekter på lokalsamfunnene i koloniene. Kolonimakten hadde hatt for mye fokus på politisk utvikling uten å ta hensyn til hvordan internasjonale økonomiske forhold påvirket tilstanden innad i koloniene:

In considering old principles which time may have turned from merits to defects, we must examine that of economic *laissez-faire*. British colonial administrators ... lavished their attention upon political development, while the more powerful economic forces were allowed their free and devastating impact upon native society. Today, behind the impressive set-up of chiefs, courts and councils, the economic welfare of the people often swings helplessly up and down in the tide of world markets, and may be controlled by strong and remote commercial companies responsible only to themselves.¹⁶

Folkene i koloniene var med andre ord hjelpeløse overfor kraftige økonomiske krefter som de ikke hadde kontroll over. Perham ble altså mer oppmerksom på hvilke utfordringer integrasjon i verdensøkonomien representerte, og mente at økonomisk utvikling måtte bli kolonimaktens ansvar i større grad enn tidligere.¹⁷ Hun forfektet nå en mer direkte inngripen fra kolonimakten enn hva hun hadde sett for seg i det indirekte styret, og beveget seg stadig nærmere de teorier for økonomisk utvikling som vokste frem i etterkrigstiden, og som med et samlebegrep kalles for moderniseringsteorier. Moderniseringsteoriene kan kort forklares ved at man overførte ideer fra forskning på *økonomisk vekst* i de utviklede land til tenkning om *økonomisk utvikling* i de ikke-utviklede land. De fattige landene skulle således moderniseres etter prinsippene for de vestlige samfunns økonomiske vekst, og slik bringes opp på nivå med

¹³ Blant motivene som lå bak dette utviklingsprogrammet var en skyldfølelse for fattigdom i koloniene og et ønske om å gjøre inntrykk på de nøytrale landene – særlig USA –, skriver Fieldhouse. David K. Fieldhouse, *The West and the Third World: Trade, Colonialism, Dependence and Development*, (Malden, Massachusetts: Blackwell Publishing, 1999), 86.

¹⁴ Se Margery Perham, "The Colonial Dilemma" (1949), i *Colonial Sequence 1930 to 1949*, 335–338.

¹⁵ Perham, "The Colonial Empire", 228.

¹⁶ Perham, "The Colonial Empire", 228.

¹⁷ Perham, "The Colonial Empire", 229.

de vestlige landene. Disse teoriene dominerte tenkning om økonomisk utvikling frem til midten av 1960-tallet.¹⁸ Moderniseringsteoriene brakte med seg utviklingsprogrammer som krevde store innskudd av kapital og sterk tilstedeværelse av vestlig ekspertise. Perham skriver at utviklingen av det afrikanske kontinentet krever nettopp dette:

If the primitive poverty of [Africa] is to be raised there has to be massive application of capital accumulated through the energy and restraint of other peoples; managerial skill will be needed on a vast scale, with large numbers of experts discovering the lessons of science and applying them in campaigns for the betterment of life – human, animal and vegetable – and of the earth which carries this life.¹⁹

Men etter krigen, da økonomisk utvikling for alvor kom på dagsordenen, så hun også et stort paradoks i at man arbeidet med økonomisk utvikling på en måte som krevde vedvarende europeisk tilstedeværelse i koloniene, samtidig som stadig flere afrikanske agitatorer krevde større politisk frihet.²⁰ Perham forble opptatt av de problemer som utviklingen av de afrikanske samfunn førte med seg. Særlig ble hun mer opptatt av utdanning av befolkningen i koloniene; dette kan ses i sammenheng med at hun i 1940-årene satt i flere komiteer som arbeidet med høyere utdanning i koloniene. I senere artikler skriver hun at utdanning er viktig med tanke på at afrikanerne selv skal ta over styringen av sine land. Dette ble etter hvert et helt sentralt tema i Perhams tenkning om Afrikas fremtid.²¹

Perham og misjonærene

Et særlig aspekt ved Perhams utviklingssyn i denne perioden var hennes syn på misjonærene og deres virksomhet. Hennes oppfatning av dette spørsmålet tok en ny vending fra midten av andre verdenskrig. Hun hadde vært en dedikert kristen frem til første verdenskrig, da hun, som mange andre, fikk svekket sin tro som resultat av krigens herjinger, og spesielt fordi en av hennes brødre mistet livet på Vestfronten i 1916. I tillegg bidro innflytelse fra akademisk hold til at hun forlot sin tro, skriver Porter.²²

¹⁸ Se Arndt, Heinz Wolfgang, *Economic Development: The History of an Idea*, (Chicago og London: The University of Chicago Press, 1987), 49–60.

¹⁹ Perham, "The British Problem in Africa", 28.

²⁰ Perham, "Christian Missions in Africa" (1947), i *Colonial Sequence 1930 to 1949*, 304.

²¹ Perham, "education for Self-Government", 274; Margery Perham, "Relation of Home Universities to Colonial Universities", i *Colonial Sequence 1930 to 1949*, 287.

²² Denne fremstillingen baserer seg i noen grad på Andrew Porters, "Margery Perham, Christian Missions and Indirect Rule", *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 19, nr. 3 (oktober, 1991), 83–99.

Perham var tidlig i sin karriere opptatt av hvorledes små, skjøre lokalsamfunn under koloniherrredømmet ble overkjørt av vestlig innflytelse, og slik hun så det, var misjonærene en del av problemet: Utdannelsen de ga, var, i Perhams øyne, ikke bare begrenset, men ofte helt upassende. De hadde således en forstyrrende innflytelse på de afrikanske lokalsamfunn.²³ I *Native Administration in Nigeria* nevner hun misjonærene som den faktor som har sterkest nedbrytende virkning på de tradisjonelle samfunnene, særlig fordi deres påvirkning skaper en unaturlig kløft mellom gamle og unge.²⁴ Dette synet på misjonærene var en vanlig oppfatning på 1930-tallet – eller som Porter formulerer det: "There was, it must be said, little that was original in all this. Perham was swimming with the tides and charting the prevailing currents as she went."²⁵

Men misjonærene var for mange til å ignoreres, og i frykt for at de skulle hindre den foretrukne utviklingen av lokalsamfunnene, måtte man definere en plass til dem innenfor det indirekte styrets struktur. I sin søken etter et svar på dette problemet ble Perham fra slutten av 1930-årene svært inspirert av den innflytelsesrike skotske misjonæren Joseph H. Oldham. Oldham gjendrev anklager om at misjonsvirksomhet virket forstyrrende på de tradisjonelle samfunn – tanker som skulle bli viktige for Perhams videre ideer om forholdet mellom misjonærene og utviklingen av de afrikanske samfunn. Han så også for seg et mer konstruktivt samarbeid mellom misjonærene og koloniadministrasjonen, spesielt når det gjaldt utdanning. I dette tidsrommet ble det også større gjensidig forståelse mellom misjonærer og kolonimakt – i stor grad som et resultat av Oldhams engasjement. Perham så denne endringen i forholdet mellom kolonimyndigheter og misjonærer som et lovende tegn: Det var mulig å tette kløften mellom misjonærene og tilhengerne av indirekte styre.²⁶

Men også andre forhold var med på å skape denne endringen i forholdet mellom kolonimyndighetene og misjonærene, og ikke minst i Perhams syn på forholdet mellom de to. Porter påpeker hvor vanskelig det i dag er å forstå med hvilken voldsom lidenskap man på 1930-tallet debatterte de spørsmål som hadde med kolonienes fremtid å gjøre. Ulike grupperinger (f.eks. settlere, misjonærer, kolonitjeneste og ikke minst de ulike europeiske stormakter) hadde til tider diametralt motsatte interesser hva angikk koloniterritoriene; og de mer liberale aktørene, som i prinsippet hadde humanitære motiver, fryktet sterkt at de skulle tape kampen på vegne av afrikanernes interesser. Mange av de debatterte spørsmålene krevde dermed et sterkt politisk press, noe som førte til at det oppsto allianser mellom grupperinger

²³ Perham, "Native Administration in Tanganyika", 31–32.

²⁴ Perham, *Native Administration in Nigeria*, 238–240, 278–280.

²⁵ Porter, "Margery Perham, Christian Missions and Indirect Rule", 89.

²⁶ Porter, "Margery Perham, Christian Missions and Indirect Rule", 90–91.

man tidligere ikke hadde sett for seg som samarbeidspartnere. Som nevnt ovenfor begynte en del praktiske svakheter ved det indirekte styret å utkrystallisere seg mot slutten av 1930-årene, og av den grunn var det for kolonimyndighetene nærliggende å skape et tettere samarbeid med misjonærene. Også Perham oppdaget gradvis at hennes egne meninger om utviklingen av de afrikanske samfunn i større grad enn før var kompatible med mange av misjonærenes oppfatninger.²⁷

Perham ble i denne perioden mer kritisk til indirekte styre, en dreining som gikk hånd i hånd med hennes endrede syn på misjonærene. Nå banet kristne verdier vei for nye forhåpninger om Afrikas fremtid. Perham sa selv at hun fant tilbake til sin tro da hun ved en tilfeldighet hørte Dorothy Sayers hørespill *The Man Born to be King* i påsken 1943.²⁸ Men også den andre verdenskrig var sentral i Perhams religiøse vending. Som jeg har vært inne på, påvirket krigen henne på et intellektuelt plan, men den hadde også sterk innvirkning på henne på et mer personlig nivå. Da en av hennes nevøer døde i krigen, og en annen ble tatt til fange, skrev hun i sin dagbok at dette bidro til å sementere troen hennes, og fortsatte:

It was the full realization of the character of Nazism ... that first made me doubt my own doubts. It stood out as the antithesis of Christianity, quite literally anti-Christ and it was destructive of the entire social and spiritual life of man. It showed the full logic of materialism. And I saw it as created in part from our own failures to follow the Christian values.²⁹

Hennes tro tok gradvis mer plass i hennes liv i de kommende årene, noe som fikk et tydelig uttrykk i radioforedraget "Christian Missions in Africa" (1947). Her skriver hun at de utfordringene kolonimakten står overfor i utviklingen mot selvstyre, ikke kan løses kun ved å bidra med utdannelse og opplæring i administrasjon, det kreves også grunnleggende moralske og menneskelige kvaliteter som bare kristendommen kan bidra med: "... we shall not succeed in all this, or even approach success, unless many more of us who are concerned with this great enterprise find our purpose and our strength in Christ."³⁰ Og hennes betraktninger om misjonærenes rolle i utviklingsarbeidet antok nå en mer positiv tone: "... they may not only help to humanize policy but construct something on a deeper level than policy or even the existing imperial connexion."³¹

²⁷ Porter, "Margery Perham, Christian Missions and Indirect Rule", 92.

²⁸ Pugh, *Perham, Dame Margery Freda (1895–1982)*.

²⁹ Perham sitert i Porter, "Margery Perham, Christian Missions and Indirect Rule", 93. Utdraget er fra november 1943.

³⁰ Perham, "Christian Missions in Africa", 304.

³¹ Perham, "Christian Missions in Africa", 305.

Perhams endrede syn på misjonærene ble også tilskyndet av frykten for kommunistisk propaganda under de første årene av den kalde krigen: “Africa is being offered, or will soon be offered, a ... wholly non-Christian alternative from the other side of the world.”³² Først i nazismen og nå i kommunismen så hun en trussel mot vestlig sivilisasjon. Det ble således viktig å understreke at England tilhørte en historisk utvikling som var sterkt preget av kristendommen. Der hun tidligere hadde argumentert for at det britiske kolonistyre var forankret i britiske politiske tradisjoner, argumenterte hun altså nå for at det britiske statssystemet (og følgelig også kolonistyre), gjennom den europeiske historiske utvikling også var sterkt formet av en kristen tradisjon det ikke burde fri seg fra:

After all, what Britain is trying to offer Africa is the liberal democratic system – call it what you will – which we have developed in our own nation. If, as I think we should agree, our form of government was largely moulded by the Christian elements in our civilization, it will lose much if not all of its confidence, its spirit and purpose, if it becomes far divorced from Christianity.³³

I tråd med at Perhams perspektiver på misjonærene endret seg, kom hun i stadig tettere kontakt med ulike misjonsforeninger. Porter foreslår at dette var til dels både årsak til og virkning av at hun fikk mindre å gjøre med Kolonidepartementet i løpet av 1950-årene. Men i den grad hun tidligere hadde hatt noen innflytelse på Kolonidepartementet, ble den ikke mindre nå: Misjonsforeningene var gode på lobbyvirksomhet, og i 1960 ble hun visepresident, og noen år senere president, i The Universities Mission to Central Africa.³⁴

Fra på 1930-tallet å mene at misjonærene skulle være underordnet kolonistyre, gikk hun mot slutten av 1950-årene over til å mene at misjonærene burde operere løsrevet fra kolonimyndighetene, og at de nettopp derfor ville ha en viktig oppgave i fremtiden: Kolonistyreets glansdager var forbi, og nå var kristendommen sentral for å holde de oppløsende tendenser i Afrika i sjakk: “It is so clear that whatever politics may do in the short-term, it is the work of the Missions alone that could save Africa in the long run from all the dangers and demoralization that threaten so many of her people.”³⁵ I Perhams øyne hadde altså misjonærene gått fra å virke nedbrytende på de afrikanske samfunn til å bli selve garantien for sosial stabilitet i en verden hvor sterke internasjonale krefter øvet sin innflytelse på det afrikanske kontinent.

³² Perham, “Christian Missions in Africa”, 305.

³³ Perham, “Christian Missions in Africa”, 304–305.

³⁴ Porter, “Margery Perham, Christian Missions and Indirect Rule”, 95–96.

³⁵ Perham i brev (fra 1954) til Max Warren, generalsekretær i Church Mission Society. Sitert i Porter, “Margery Perham, Christian Missions and Indirect Rule”, 93–94; Se også Margery Perham, “Christianity and Colonialism” (1959), i *Colonial Sequence 1949 to 1969*, 178.

Fra premissleverandør til folkeopplyser

Det er særlig Perhams betraktninger omkring indirekte styre som dukker opp i litteraturen om britisk imperialisme i Afrika. Dette vitner om at indirekte styre var et felt hvor hun ble regnet som en viktig stemme i sin samtid. Det er heller ikke uten grunn at Oliver har kalt henne *det indirekte styrets yppersteprestinne*. Hennes utstrakte reisevirksomhet i Afrika på 1930-tallet og kontakten med de ansatte i koloniadministrasjonen gjorde at hun i denne perioden var med på å legge premissene for diskusjonene omkring kolonistyret. Og i den grad hun hadde noen innflytelse på britisk kolonipolitikk, er det særlig 1930-årene som var hennes glanstid.

Men som det har blitt antydnet i dette kapittelet, blir Perham på et tidspunkt liggende bak den rådende tenkning om utvikling blant de britiske imperialister, og hennes rolle som en av de nytenkende afrikanister i Storbritannia er fallende i de neste tiårene. Jeg våger meg på å kaste ut en hypotese om at Perhams rolle som foregangsfigur i tenkningen om Afrika fikk sitt første skudd for baugen da Lord Haileys kolossale verk *An African Survey* kom ut i 1938. I de påfølgende tiårene ble hun akterutseilt når det gjaldt hva slags utviklingstenkning som kom på den politiske dagsorden, samtidig som utviklingen i historiefaget førte til nye perspektiver på Afrikas fortid, noe hun valgte å ikke følge opp.

An African Survey ble skrevet på oppdrag fra Royal Institute of International Affairs, bedre kjent som Chatham House – en institusjon som i dagens terminologi enklest kan beskrives som en uavhengig tenketank. Det var et stort forskningsprosjekt som var ment å gi en oversikt over afrikanske forhold, og det ble ettertrykkelig poengtert at boken skulle behandle sine temaer ”in as objective a spirit as possible”, og ”that its weight should lie in the full statement of fact rather than in the expressions of opinions.”³⁶ En armada av forskere supplerte Hailey med informasjon, råd og upubliserte manuskripter; i tillegg leste de hans utkast og korrigererte hans perspektiver. Verket vant raskt anerkjennelse, og Hailey ble i de påfølgende årene en av de mest sentrale personer i britisk tenkning om kolonistyret. Selv før dens utgivelse ble deler av boken benyttet av ansatte i Kolonidepartementet til å utforme den fremtidige kolonipolitikken. Boken ble raskt sidestilt med Lugards *Dual Mandate* som en av de viktigste bøkene om afrikanske forhold, og en ansatt i koloniadministrasjonen skrev i 1939 at ”The Bible ... on practically everything relating to our administration in tropical Africa, is now Lord Hailey’s African Survey.”³⁷

³⁶ Hailey, *An African Survey*, v.

³⁷ Sitert i Pearce, *The Turning Point in Africa*, 43.

I utgangspunktet var Perham en av de rundt 30 som var påtenkt til å føre verket i pennen, men da arbeidet til slutt falt på Hailey, ble Perham allikevel invitert med som del av en rådgivende komité. Det ble vedtatt at Hailey skulle innkalle forskningsassistenter for å skrive komplementære bøker om enkelte problemstillinger som hadde oppstått som resultat av kontakten mellom europeere og afrikanere. Perham var en av disse, og hun skulle skrive om de siste årenes utvikling av administrasjonsapparatene i koloniene – primært i de britiske områdene. Hun skrev et utkast til boken, men prosjektet ble aldri fullført slik det var planlagt, og kapittelet om Nigeria ble snart ekspandert til hennes *Native Administration in Nigeria*.³⁸

Valget av Hailey som forfatter til prosjektet var etter alt å dømme en sterkt politisert avgjørelse. Hailey hadde hatt en lang karriere i den indiske koloniadministrasjonen, men hadde ingen erfaring med afrikanske forhold. Han ble allikevel valgt til fordel for faghistorikere, antropologer og kolonitjenestemenn som hadde direkte erfaring med Afrika. Mye av årsaken til dette lå i at pådriverne bak prosjektet ville ha en som hadde lang erfaring med kolonistyre, og som i tillegg var akseptert i konservative politiske kretser. Man trengte med andre ord en som ville skrive ut fra en bestemt ideologi. Slik kunne man lettere få tilgang til forskningsmidler og samtidig få større innflytelse på kolonipolitikken enn hva noen akademiker kunne håpe på. Dette fikk de da også til: Flint skriver at "The book carried 'authority' which no purely academic work could have hoped to attain ..."³⁹

Hailey ble i denne perioden Kolonidepartementets viktigste rådgiver i afrikanske anliggender, og *An African Survey* fikk stor innflytelse på kolonipolitikken: Den ga regjeringen inngående informasjon om forholdene i koloniene, og bidro blant annet til planleggingen av Colonial Development and Welfare Act.⁴⁰ Hailey kritiserte at man hadde hatt et altfor stort fokus på politisk utvikling, noe som hadde gått på bekostning av den økonomiske utviklingen. Han etterlyste derfor mer penger til utviklingsarbeid:

I sometimes wish that we could place our hands on our hearts a little less, and set them to explore our pockets a little more. It is all very well for Great Britain to hold out to the African the priceless boon of self-government. We had to fight for our liberties ourselves, and perhaps we find it difficult to believe that the path to health, happiness, or perhaps even heaven, does not lie in the possession of a vote. But political advance is not enough. Africa needs a great deal of money spent on it before its inhabitants can attain reasonably satisfactory standards of nutrition, of health and of social life.⁴¹

³⁸ Lavin, "Margery Perham's Initiation into African Affairs", 53-54; Kirk-Greene, "Forging a Relationship with the Colonial Administrative Service, 1921-1939", 72.

³⁹ Flint, "Macmillan as a Critic of Empire", 222.

⁴⁰ Pearce, *The Turning Point in Africa*, 43; Flint, "Macmillan as a Critic of Empire", 220-222.

⁴¹ Hailey, "Some Problems Dealt with in the 'African Survey'", 201.

Med denne type argumentasjon stimulerte Hailey til de reformer som kritikerne av britisk kolonipolitikk hadde etterlyst i lang tid. Verkets store anerkjennelse må derfor ses i sammenheng med en større reformvennlighet i offisielle kretser. Slik bidro også Haileys sterke fokus på økonomisk utvikling i stor grad til å parkere Lugards ideer om indirekte styre; John Flint sier det slik:

Though highly conservative in tone and language, the *African Survey* began the process which would undermine the assumptions of minimal government. Its main themes were that 'development' was a British governmental responsibility requiring planning (and therefore research) and expenditure, that the colonies must be regarded as eventually self-governing territories, and that Lugardian concepts of indirect rule no longer had much to offer.⁴²

Lord Hailey ble nå innsatt på Lugards gamle trone som Kolonidepartementets hovedideolog og autoritet på afrikanske spørsmål. Og som nevnt i innledningen til kapittelet, argumenterte akademikerne som arbeidet for Kolonidepartementet for at man nå måtte investere mer penger i utviklingen av koloniene, og undergravde dermed premissene for den type lavbudsjetts kolonistyre som indirekte styre i utgangspunktet var.

Den politiske utviklingen man hadde sett for seg gjennom indirekte styre, mistet nå sin aktualitet, og som vi har sett, mente også Perham på 1940-tallet at økonomisk utvikling måtte settes på den politiske agendaen og bli kolonimaktens ansvar i større grad enn tidligere; også hun innrømmet at fokuset til nå hadde ligget for sterkt på politisk utvikling. Men selv om Perham forlot en del av sine gamle forestillinger om utvikling til fordel for de endringer som skjedde på politisk hold, og slik sett var ærlig overfor den historiske virkeligheten, fulgte hun nå de nye holdningene i Kolonidepartementet, som Lord Hailey og Malcolm MacDonald hadde bidratt til å skape. Ettersom Perham på mange måter var en epigon etter Lugard og Cameron, må kombinasjonen av Haileys nye rolle som en av de fremste afrikaekspertene i sin samtid og Kolonidepartementets mer progressive utviklingsplaner ha bidratt til at Perhams betydning som en ledende tenker omkring britisk kolonipolitikk sank gradvis utover 1940-årene. Med andre ord var hun ikke lenger med på å sette politisk dagsorden i samme grad som tidligere; fra å ligge i forkant av og være med på å forme tenkningen om koloniherrdømmet, ble Perham i de påfølgende tiårene en stadig mindre viktig stemme blant de som utformet kolonipolitikken.

At Perham i etterkrigstiden kom stadig mer i utakt med både den politiske utviklingen i Afrika og den akademiske utviklingen i Afrikaforskningen, kan ha sitt grunnlag i hennes arbeidsmetoder: Hun baserte mye av sin forskning på egne erfaringer, samt sitt store nettverk

⁴² Flint, "Macmillan as a Critic of Empire", 222.

av bekjenskaper både i koloniadministrasjonen og blant afrikanske politikere. Fra 1940-årene arbeidet hun mest fra Oxford, og reiste ikke lenger på lange opphold i Afrika, slik hun hadde gjort på 1930-tallet. På grunn av sin nære kontakt med flere administratorer som gjerne utvekslet synspunkter med henne om reformarbeid i koloniene, fortsatte hun allikevel å henge med på utviklingen i tenkningen om kolonistyret i en lang periode. Men fordi nye folk etter hvert kom til makten i de afrikanske områdene, og de som hadde arbeidet i koloniadministrasjonen, forlot sine stillinger, er det også rimelig å anta at hennes bekjenskaper ble stadig mindre egnet som kilder til kunnskap om det politiske liv i Afrika. Derfor må hun også ha mistet mye av sin innflytelse som autoritet på afrikaspørsmål utover 1950- og -60-tallet.

Den politiske utviklingen i Afrika førte til at det ikke lenger var hvordan man skulle administrere koloniene som var det viktigste temaet i debattene om koloniherrdømmet, det var derimot de politiske forhandlinger i forbindelse med avviklingen av kolonistyret som nå sto i sentrum. I tråd med dette er det også en annen årsak til at Perham ikke evnet å følge med på både den akademiske og politiske utviklingen på 1950- og -60-tallet: Arbeidet med biografien om Lugard førte til at hun måtte fokusere mer på det førkoloniale Afrika og den tidlige kolonitiden, noe som gjorde det vanskelig for henne å tilpasse seg et nytt politisk klima hvor afrikansk nasjonalisme dominerte bildet. I tillegg til de verv hun hadde påtatt seg, var arbeidet med biografien så krevende at hun heller ikke fikk skrevet andre planlagte bøker i denne perioden. Og da avviklingen av kolonistyret var et faktum, var bokhyllene på Perhams kontor fylt med forskningsmateriale til bokprosjekter som måtte skrinlegges fordi historiens gang hadde gjort dem irrelevante.⁴³

Men jeg skal ikke fullstendig svartmale Perhams karriere i etterkrigstiden. Det ville dessuten være en ukorrekt gjengivelse av hennes videre karriere. Om Perhams betydning i afrikanske studier og innflytelse på britiske myndigheter ble noe mindre i etterkrigstiden, ble hennes rolle som kunnskapsformidler stadig viktigere utover 1950- og -60-tallet. Særlig gjaldt dette radioforedragene hun holdt i BBC. I løpet av sitt liv holdt hun 110 ulike sendinger på radio – hvorav kun to ikke handlet om Afrika –, og særlig på 1950- og -60-tallet var hennes stemme hyppig å høre på eteren.⁴⁴ Dessuten skrev hun artikler både for *The Times* og ulike tidsskrifter helt frem til slutten av sitt arbeidende liv. Derfor er det også rimelig å hevde at om hun tapte innflytelse innad i koloniadministrasjonen, beholdt hun sitt grep på den britiske

⁴³ Smith og Bull, "Introduction", 14, 18.

⁴⁴ Prudence Smith, "Margery Perham and Broadcasting: a personal reminiscence", *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 19, nr. 3 (oktober, 1991), 197–200.

opinionen. Slik beholdt Perham sin fremtredende posisjon som afrikaekspert til lenge etter at hun gikk av med pensjon. I tillegg satt hun i en rekke komiteer som arbeidet med høyere utdanning i koloniene, og ble slik en viktig figur i grunnleggelsen av afrikanske universiteter. Så om hennes autoritet overfor myndighetene ble mindre i denne perioden, var det også et resultat av at karrieren hennes skiftet retning.

Perham fortsatte i mange henseender å se Afrika fra et perspektiv som kolonihistoriker til enden av sin karriere. Som nevnt var hun også klar over at hennes syn på det førkoloniale Afrika ikke var i tråd med ny forskning, noe radioforedragene *Colonial Reckoning* og *African Outline* fra 1960-årene eksemplifiserer godt. Mer generelt kan man si at de spørsmålene britiske historikere stilte seg angående den afrikanske fortid på 1930-tallet, som regel var preget av at man var der som kolonimakt; Perham frigjorde seg aldri helt fra et slikt perspektiv, og i et radioforedrag på BBC så sent som i 1972 sa hun:

I went through all the colonialist's attitudes – the belief that we had almost unlimited time in which to develop our administrative methods – the growing realization of the need to prepare our wards – not *too* urgently – for *eventual* self-government – then helter-skelter rush over the edge and into independence when our African friends and pupils became ministers, top secretaries and even Heads of State overnight. But this abrupt conclusion has not changed my unfashionable view that, by any balanced historical judgement of the history of imperialism and the character of the Africa we annexed, our colonial rule was, on balance, an immense and essential service to Africa.⁴⁵

⁴⁵ Margery Perham, foredraget er trykket som prolog i *African Apprenticeship: An Autobiographical Journey in Southern Africa 1929*, av Margery Perham (London: Faber and Faber, 1974), 27–28.

Avslutning

Indirekte styre ble avvirket som styreform i 1947. Utover 1940-årene hadde det blitt stadig mer tydelig at de lokale styringsorganene under indirekte styre ikke lenger kunne imøtekomme de økende kravene etter tjenester som utdanning, et fungerende helsevesen og økonomisk utvikling. Styreformen var dessuten uegnet for de raskt voksende byene, og man måtte ta hensyn til de utdannedes krav om å bli inkludert i styringen av sine land. Indirekte styre var ikke lenger egnet til effektiv styring i samfunn hvor de sosiale og politiske endringene skjedde raskt.

Da Arthur Creech Jones ble koloniminister i Labour-regjeringen i 1946, ble det forventet at det ville komme endringer i kolonipolitikken. I 1947 sendte han ut en skriftlig meddelelse til guvernørene i alle de afrikanske områdene om at man skulle avvike det indirekte styret, og innføre en ny type lokalstyre, hvor kolonimakten skulle ha mer *direkte* kontroll over den lokale administreringen. Dette var en innrømmelse fra britiske myndigheter om at indirekte styre og utvikling mot demokratisk selvstyre hadde vist seg å være inkompatibelt. Jeg vil ikke gå inn på detaljene i det nye systemet – som ble kalt ”local government” –, men Creech Jones’ formuleringer rundt den nye styreformen kan fungere som en innfallsport til å komme med noen avsluttende bemerkninger om hvilke ideer som lå til grunn for det britiske kolonistyre, slik de har blitt presentert i denne oppgaven gjennom min tolkning av Margery Perham og andre sentrale skikkelser i mellomkrigstidens diskurser omkring koloniherrdømmet.¹

Creech Jones mente ikke at den nye administrasjonsmodellen representerte noe radikalt nytt, men fremhevet derimot kontinuiteten med indirekte styre. Allikevel mente han at indirekte styre var altfor konservativt orientert. Man hadde vært for opptatt av å ivareta de tradisjonelle samfunn, og det ble derfor et statisk system for kolonistyre: ”The essence of the system was the continuance of the old way of life ... it was, broadly speaking, a *static* policy, or one which moved only at the speed of the societies for which it was designed.”² Han mener derimot at den nye kolonipolitikken i større grad anerkjenner den sosiale og politiske endring

¹ Kirk-Greene, ”Introduction”, 28–30.

² Arthur Creech Jones, ”The Local Government Despatch”, i *The Principles of Native Administration in Nigeria: Selected Documents 1900–1947*, 1–42, red. av Anthony Kirk-Greene (London: Oxford University Press, 1965), 246. Min kursivering.

som foregår i de afrikanske samfunn som resultat av ”the play of *modern* influences and forces”³. Derfor er den også bedre egnet til å utvikle de afrikanske samfunn:

We are now called to apply a new yard stick to an *awakening* African society. We use the word *development* to describe the new process. Development or progress, planned and inter-related *change* and *improvement* in all fields, economic, social and political, are the keynotes of our present policy.⁴

Det er interessant at de argumenter han her bruker, er mye av den samme argumentasjon som apologetene for det indirekte styret benyttet på 1930-tallet; *utvikling* var også da et av nøkkelordene for å beskrive formålet med den britiske kolonipolitikken. Creech Jones ser tydelig for seg en *modernisering* av de afrikanske samfunn; ord som ”moderne” benyttes om de vestlige samfunns påvirkning og om målet for utviklingen, og ”fremskritt” betegner det foretrukne utviklingsforløp. Slik kan man se en mentalitet i ideen bak den nye kolonipolitikken som minner om den tidlige koloniperiodens siviliseringsoppdrag:

African societies require some guidance in their adjustment to sweeping social and economic changes. Their customs in regard to marriage and inheritance, for example, must be carefully adapted to values and circumstances vastly different from those in which they originated ... Land-tenure customs must be modified to allow better land use, soil conservation and more productive farming methods.⁵

Det er tydelig at en utvikling mot moderne europeiske samfunnsformer fortsatt er målet med den nye kolonipolitikken:

The essential and permanent objective of British policy is to bring forward the African territories to self-governing responsibility within the Commonwealth. To that end, an evolutionary process towards more liberal, representative and responsible political institutions is going on.⁶

Man kan i Creech Jones’ formuleringer omkring utviklingsplanene i ”local government” se mye av det samme eurosentriske verdensbildet som jeg påpekte i forbindelse med Perhams syn på det førkoloniale Afrika. Som jeg har vært inne på, lå det et grunnleggende eurosentrisk historiesyn bak det siviliseringsoppdraget som kolonimaktene lenge mente de hadde – og kanskje aldri helt forlot: Det er således interessant at dette verdensbildet og historiesynet, som lå til grunn for hele koloniseringsprosjektet, også gjorde seg gjeldende i etterkrigstidens kolonipolitikk.

³ Arthur Creech Jones, “The Local Government Despatch”, 247.

⁴ Arthur Creech Jones, “The Local Government Despatch”, 246. Mine kursiveringer.

⁵ Arthur Creech Jones, “The Local Government Despatch”, 247.

⁶ Arthur Creech Jones, “The Local Government Despatch”, 245.

Som nevnt tidligere hadde dette historiesynet sitt grunnlag i arven fra opplysningstiden, hvor en tro på en utvikling i historien, *fremskrittet*, brakte menneskene mot stadig høyere nivåer av sivilisasjon. Denne troen på fremskrittet og på de europeiske samfunn som menneskehetens sivilisatoriske apeks, var helt grunnleggende for mentaliteten som muliggjorde imperialismen i første instans: Det var viktige trekk ved europeernes selvforståelse. Siden opplysningstiden hadde europeiske mennesker ment at deres samtid representerte noe annerledes, og kvalitativt bedre, enn fortidens samfunn. Og på samme måte som de moderne europeerne mente å vite at de var annerledes enn tidligere tiders europeere, var også europeerne annerledes enn afrikanerne. Ifølge en logikk om at alle samfunn utvikles etter evolusjonsmessige prinsipper, at samfunnsutviklingen oppfører seg likt overalt, ble de ikke-utviklede menneskene sammenliknet med de europeiske menneskene slik de hadde vært for tusenvis av år siden – de befant seg nemlig på samme sivilisasjonsnivå. De opplevde ingen grunnleggende endring, og levde derfor i *statiske* samfunn: "They had been like this, I suppose, for hundreds, perhaps thousands of years", skrev Perham, og uttrykte en oppfatning som hang igjen i europeisk mentalitet til langt over midten av 1900-tallet. På samme måte som det var europeerne som "hadde" historie, var det også europeerne som "hadde" sivilisasjon.

I Europa hadde det de siste århundrene oppstått en sterk tro på at man kunne styre historiens gang, at man kunne styre utviklingen og dermed forandre fremtiden. Men dette gjaldt ikke bare for Europa, man kunne styre utviklingen også i andre deler av verden. Europeerne mente således at de var i besittelse av midlene for å kunne dele på sivilisasjonens goder: Fordi man hadde vært gjennom det samme selv, hadde man mulighet til å trekke de mindre utviklede oppover sivilisasjonstigen. Til tross for at man gjennom indirekte styre søkte en utvikling som skulle ta utgangspunkt i de tradisjonelle institusjoner, mener jeg en slik evolusjonistisk forståelse av samfunnsutvikling lå til grunn for mye av tenkningen om koloniherrdømme og utvikling av de afrikanske samfunn også i mellomkrigstiden. Det var i mellomkrigstiden ikke mulig å tenke fullstendig utenfor en slik logikk. Den utgjorde noen av de historiske betingelser man måtte forstå verden ut fra. Som jeg nevnte ved inngangen til kapittel 5, påpeker Low og Pratt at selv om tilhengerne av indirekte styre mente at afrikanerne måtte utvikle sine institusjoner i tråd med sine egne ønsker og tradisjoner, var det allikevel visse vestlige verdier de måtte godta. Hovdingene sto eksempelvis fritt til å avvise vestlige ideer om en demokratisk styring av sine samfunn, men de kunne ikke velge å være uinteressert i fremskritt og utvikling. Og selv om det i hovedsak var snakk om en utvikling "langs deres egne linjer", var allikevel målet – i alle fall slik styreformen ble argumentert for

på 1930- og -40-tallet – å utvikle koloniene mot nasjonalstater. Med andre ord var det i mellomkrigstiden ikke mulig å tenke omkring koloniherrdømme uavhengig av den troen på fremskrittet og sivilisasjonen som siden opplysningstiden hadde vært en sentral del av europeisk mentalitet.

I oppgavens innledning skrev jeg at den ideologiske legitimeringen for imperialismen var sammensatt, og varierte med de historiske omstendigheter. I begynnelsen var koloniseringen primært motivert ut fra ønsket om økonomisk vinning. Men fra slutten av 1800-tallet ble det fremsatt ulike teorier som fremhevet europeernes overlegenhet, før det etter første verdenskrig var mer humanitære begrunnelser for koloniherrdømme som kom i forgrunnen. Disse begrunnelsene for kolonistyre eksisterte også side om side, og jeg mener det er mulig å se hvordan både ideologier som aksentuerte europeisk overlegenhet og mer humanitære begrunnelser for koloniherrdømmet ble benyttet også gjennom mellomkrigstiden: Selv om disse to begrunnelsene for koloniherrdømmet på mange måter står i sterk opposisjon til hverandre, er de – i henhold til tanken om at en utvikling av koloniene er nødvendig – ikke gjensidig utelukkende; de glir over i hverandre og overlapper på ulike måter. Med det mener jeg at det også lå humanitære motiver til grunn for siviliseringsmentaliteten – selv om den i bunn og grunn bygget på ideer om rasemessige forskjeller. Hele tanken om at man skulle utvikle koloniene bunnet således i en oppfatning om at befolkningen i koloniene på den ene eller andre måten måtte hjelpes: enten fordi de var underlegne, og europeerne dermed hadde en rett til formynderstyre; eller fordi den europeiske inngripen i deres samfunn hadde ført til så store forandringer i de afrikanske lokalsamfunn at de måtte ha hjelp inntil de kunne ”stand by themselves under the strenuous conditions of the modern world”. Slik kan man si at to, i utgangspunktet inkompatible, samfunnsfilosofier smelter sammen i de britiske imperialisters legitimering av det indirekte styret.

Perham er bærer av begge disse idékompleksene. Hennes åpenbare budskap er at en samfunnsorganisering og utvikling som tar utgangspunkt i de afrikanske kulturer har størst sjanse for å lykkes. Men selv om Perham har en grunnleggende filantropisk begrunnelse for kolonistyret, mener jeg at også denne innstillingen er fundert i et eurosentrisk verdensbilde: Hennes filantropiske innstilling hviler således på en oppfatning om at afrikanerne ikke bare er annerledes, men også at de lever i statiske samfunn; deres samfunn er ikke gode nok i seg selv (i den nye verdensordenen), og derfor må de hjelpes. Dessuten ville europeerne ha sviktet sin egen humanitære tradisjon dersom de hadde unnlatt å hjelpe afrikanerne til en positiv historisk utvikling. Det ansvaret europeiske stormakter påtok seg for å utvikle disse samfunnene, og som ofte uttrykkes med henvisning til Rudyard Kiplings ”White Man’s Burden”, var i så måte

selve den moralske rettferdiggjørelsen av koloniherrdømmet. Det er dette tankeinnhold Perham uttrykker med tittelen "Our Task in Africa".

Imperiet forgår, eurosentrismen består?

Jeg har gjennom denne oppgaven vist hvordan Margery Perham gjennom hele sin skribentvirksomhet hadde et "dobbelblikk" på det koloniale Afrika, og at dette har sitt grunnlag i visse historiske betingelser i Perhams samtid. Hun forfekter på en og samme tid en antropologisk eksotisme og det man kan kalle en eurosentisk (om ikke en spesifikt britisk) selvbeundring. Hennes optimistiske syn på det indirekte styret var således dels begrunnet i en genuin fascinasjon for det afrikanske – med en oppriktig vilje til å bevare noe av dette inn i fremtiden. Og dels har det stått klart for henne at Afrika ikke kan etterlates i status quo – altså "uten utvikling". Det er ikke et *enten-eller*, men et *både-og*. Hun ser to virkeligheter på en gang.

I hennes samtid var dette kanskje en fornuftig måte å gripe an de problemer som koloniherrdømmet bød på. For en som hadde sterke bånd både til kolonistyret og sine egne nasjonale tradisjoner, var utvikling mot en sterkere integrasjon i verdenssamfunnet den eneste mulige langvarige løsningen for de afrikanske landene. Jeg mener allikevel det er grunn til å spørre seg om vi fortsatt helt har forlatt et slikt *dobbelblikk*. Og spesielt er det grunn til å spørre seg om eurosentrismen er helt forlatt: Til tross for at mange fortsetter å fremsette vektige argumenter for den undertrykkelse, utbytting og underutvikling som foregikk i kolonitiden, og slik avviser imperialistenes begrunnelser for koloniherrdømmets siviliseringsoppdrag, er det fortsatt mange som mener at Vesten har noe å tilføre Resten. Det er fortsatt mange som mener at en overføring av visse kjerneelementer i vestlig kultur – så som demokrati, utdanning, rettsstyre, kapital og teknologi –, er løsningen for landene i den tredje verden.

Akkurat som høvdingene under indirekte styre ikke kunne velge å være uinteressert i utvikling, kan ikke lederne av de land som i dag mottar bistand være uinteressert i demokrati og menneskerettigheter. Det må selvfølgelig påpekes at våre dagers utviklingshjelp hviler på et idékompleks som er relativt ulikt det Perham og hennes samtidige opererte med. Men kanskje er det allikevel slik at de ideer som lå til grunn for utviklingspolitikken i det indirekte styret, det som fra vårt historiske ståsted kan se ut som en balansegang mellom kulturrelativisme og eurosentrisme – eller det jeg har kalt Perhams doble blikk –, står i et

nærmere slektskap med våre egne ideer om utvikling og demokratisering enn hva vi selv, i vår avvisning av imperialistisk mentalitet og ideologi, finner det komfortabelt å avfinne oss med?

Litteraturliste

I de tilfeller jeg har benyttet meg av artikler fra det digitale arkivet JSTOR, www.jstor.org, er det markert med [JSTOR] til slutt i referansen. Elektroniske kilder er markert med stabil URL og avlesningstidspunkt.

Akpan, Ntieyong U. *Epitaph to Indirect Rule: A Discourse on Local Government in Africa*. 2. utg. London: Frank Cass & Co. Ltd., 1967.

Arndt, Heinz Wolfgang. *Economic Development: The History of an Idea*. Chicago og London: The University of Chicago Press, 1987.

Atlanterhavserklæringen. <http://avalon.law.yale.edu/wwii/atlantic.asp> (oppsøkt 19. mai 2010)

Austen, Ralph A. "Reviewed work: 'My Tanganyika Service and Some Nigeria' by Donald Cameron". *The International Journal of African Historical Studies* 16, nr. 4 (1983): 777–779. [JSTOR]

Betts, Raymond. *Assimilation and Association in French Colonial Theory 1890–1914*. New York og London: Columbia University Press, 1961.

Bush, Barbara. *Imperialism, Race and Resistance: Africa and Britain, 1919–1945*. London og New York: Routledge, 1999.

Cain, Peter J. og Antony G. Hopkins. *British Imperialism: Crisis and Deconstruction 1914–1990*. London og New York: Longman, 1993.

Cameron, Donald. "Indirect Administration". I Collins, *Problems in the History of Colonial Africa 1860–1960*, 124–141.

_____. *My Tanganyika Service and some Nigeria*. London: George Allen and Unwin Ltd, 1939.

_____. *Principles of Native Administration and Their Application*. 2. utg. Dar es Salaam: Government Printer, 1930.

Collins, Robert O. "Assimilation and Association and French Colonial Rule in Africa", I Collins, *Problems in the History of Colonial Africa 1860–1960*, 161–165.

_____. "Indirect Rule in Theory and Practice". I Collins, *Problems in the History of Colonial Africa 1860–1960*, 83–87.

Collins, Robert O. red. *Problems in the History of Colonial Africa 1860–1960*. New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1970.

Creech Jones, Arthur. "The Local Government Despatch". I Kirk-Greene *The Principles of Native Administration in Nigeria*, 245–248. Opprinnelig tittel: "The Place of African

- Local Administration in Colonial Policy”, *Journal of African Administration* 1, nr. 1, (juni, 1949): 3–5.
- The Covenant of the League of Nations, artikkel 22.
<http://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/15/15-02/league-nations-perf.xml> (oppsøkt 7. september 2010).
- Crocker, Walter R. *Nigeria: A Critique of British Colonial Administration*. London: George Allen & Unwin Ltd., 1936.
- Crowder, Michael. “Indirect Rule: French and British Style”. *Africa: Journal of the International African Institute* 34, nr.3 (juli, 1964): 197–205.
- Darwin, John. *Britain and Decolonisation: The retreat from empire in the post-war world*. Basingstoke: Macmillan, 1988.
- Fage, John D. *A History of Africa*. 3. utg. London og New York: Routledge, 1995.
- Fitzpatrick, Joseph F. J. “Nigeria’s Curse: Indirect Rule”. I Collins, *Problems in the History of Colonial Africa 1860–1960*, 118–124. Opprinnelig trykt i *The National Review* 84, nr. 502 (1924): 617–624, under tittelen “Nigeria’s Curse: The Native Administration”.
- Fieldhouse, David K. *The West and the Third World: Trade, Colonialism, Dependence and Development*. Malden, Massachusetts: Blackwell Publishing, 1999.
- Flint, John E. ”Macmillan as a Critic of Empire: The Impact of an Historian on Colonial Policy”. I Macmillan og Marks, *Africa and Empire*, 212–231.
- Fuglestad, Finn. ”Precolonial Sub-saharan Africa and the Ancient Norse World: Looking for Similarities”. *History in Africa* 33, (2006): 179–203. [JSTOR]
- _____. *The Ambiguities of History: The Problem of Ethnocentrism in Historical Writing*. Oslo: Unipub forlag, 2005.
- _____. ”The Trevor-Roper Trap or the Imperialism of History. An Essay”. *History in Africa* 19 (1992): 309–326. [JSTOR]
- Gertzel, Cherry. ”Margery Perham’s Image of Africa”. I Smith og Bull, *Margery Perham and British Rule in Africa*, 27–44.
- Gjestland, Anne Margrete. ”Historie og ideologi: Kolonihistorikeren Margery Perhams syn på sentrale emner i afrikansk historie”. Hovedoppgave i historie, Trondheim, 1974.
- Goldie, George Taubman. Introduksjon til *Campaigning on the Upper Nile and Niger*. Av Seymour Vandeleur. London: Methuen & Co, 1898.
- Goldsworthy, David. *Colonial Issues in British Politics 1945–1961: From ‘Colonial Development’ to ‘Wind of Change’*. Oxford: Oxford University Press, 1971.
- Goody, Jack. *The Expansive Moment: The rise of social anthropology in Britain and Africa 1918–1970*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

Hailey, William Malcolm. *An African Survey: A Study of Problems Arising in Africa South of the Sahara*. London, New York og Toronto: Oxford University Press, 1938.

_____. ”Some Problems Dealt with in the ‘African Survey’”. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1931–1939)* 18, nr.2 (mars/april, 1939): 194–210. [JSTOR]

Iliffe, John. *Africans: The history of a continent*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

Khama, Tshekedi. ”Chieftainship under Indirect Rule”. *Journal of the Royal African Society* 35, nr. 140 (juli, 1936): 254.

Kirk-Greene, Anthony. ”Forging a Relationship with the Colonial Administrative Service, 1921–1939”. I Smith og Bull, *Margery Perham and British Rule in Africa*, 62–82.

_____. ”Introduction”. I Kirk-Greene, *The Principles of Native Administration in Nigeria*, 1–42.

Kirk-Greene, Anthony, red. *The Principles of Native Administration in Nigeria: Selected Documents 1900–1947*. London: Oxford University Press, 1965.

LaCapra, Dominick. ”Rethinking Intellectual History and Reading Texts”. I *Rethinking Intellectual History: Texts, Contexts, Language*, 23–71. Ithaca og London: Cornell University Press, 1983.

Lavin, Deborah. ”Margery Perham’s Initiation into African Affairs”. I Smith og Bull, *Margery Perham and British Rule in Africa*, 45–61.

Listowel, Judith. *The Making of Tanganyika*. London: Chatto and Windus, 1965.

Lloyd, Trevor Owen. *The British Empire 1558–1995*. 2. utg. Oxford: Oxford University Press, 1996.

Low, Donald Anthony og R. Cranford Pratt. *Buganda and British Overrule 1900–1955: Two Studies*. London: Oxford University Press, 1960.

Lugard, Frederick John Dealtry. ”1914: The Amalgamation Report”. I Kirk-Greene, *The Principles of Native Administration in Nigeria*, 45–47. Opprinnelig publisert i 1920 med tittelen ”Report by Sir F. D. Lugard on the Amalgamation of Northern and Southern Nigeria, and Administration, 1912–1919”.

_____. *The Dual Mandate in British Tropical Africa*. 5. utg. London: Frank Cass & Co. Ltd., 1965. (Første utgave kom ut i 1922.)

_____. *Political Memoranda: Revision of Instructions to Political Officers on Subjects Chiefly Political & Administrative, 1913–1918*. 3. utg. London: Frank Cass & Co. Ltd., 1970. (Denne utgaven er identisk med andreutgaven som kom i 1919.)

Macmillan, Hugh og Shula Marks, red. *Africa and Empire: W. M. Macmillan, Historian and Social Critic*. Commonwealth Papers. Aldershot: Temple Smith, 1989.

- Macmillan, Mona. "Macmillan, Indirect Rule and *Africa Emergent*". I Macmillan og Marks, *Africa and Empire*, 232–253.
- Macmillan, William Miller. *My South African Years: An Autobiography*. Cape Town: David Philip Publisher, 1975.
- Mamdani, Mahmood. *Citizen and Subject: Contemporary Africa and the Legacy of Late Colonialism*. New Jersey: Princeton University Press, 1996.
- Matthews, Zachariah Keodirelang. "An African View of Indirect Rule in Africa". *Journal of the Royal African Society* 36, nr. 145 (oktober, 1937): 433–437. [JSTOR]
- Ofcansky, Thomas. "Margery Perham: A Bibliography of Published Work". *History in Africa* 15, (1988): 339–350.
- Oliver, Roland. "Margery Perham". *African Affairs* 81, nr. 324 (juli, 1982): 409–412. [JSTOR]
- _____. "Prologue: the two Miss Perhams". I Smith og Bull, *Margery Perham and British Rule in Africa*, 21–26.
- Orde, Anne. *The Eclipse of Great Britain: The United States and British Imperial Decline, 1895–1956*. New York: St. Martin's Press, 1996.
- Oyebade, Adebayo. "Colonial Political Systems". I *Africa: Volume 3: Colonial Africa, 1885–1939*, 71–86. Redigert av Toyin Falola. Durham, North Carolina: Carolina Academic Press, 2002.
- Padmore, George. *Africa: Britain's Third Empire*. London: Dennis Dobson Ltd., 1949.
- Pearce, Robert David. *The Turning Point in Africa: British Colonial Policy 1938–1948*. London: Frank Cass and Company Limited, 1982.
- Peoples, James og Garrick Bailey. *Humanity. An Introduction to Cultural Anthropology*. 5. utg. Belmont, California: Wadsworth, 2000.
- Perham, Margery Freda. *African Apprenticeship: An Autobiographical Journey in Southern Africa 1929*. London: Faber and Faber, 1974.
- _____. *African Outline*. London: Oxford University Press, 1966.
- _____. "A Re-statement of Indirect Rule". *Africa: Journal of the International African Institute* 7, nr.3 (juli, 1934): 321–334.
- _____. *The Colonial Reckoning*. London: Collins, 1961.
- _____. *Colonial Sequence 1930 to 1949: A Chronological Commentary upon British Colonial Policy Especially in Africa*. London: Methuen & Co Ltd, 1967.
- _____. *Colonial Sequence 1949 to 1969: A Chronological Commentary upon British Colonial Policy in Africa*. London: Methuen & Co Ltd, 1970.

- _____. Introduksjon til femte utgave av *The Dual Mandate in British Tropical Africa* av Frederick John Dealtry Lugard. London: Frank Cass & Co. Ltd., 1965.
- _____. *Lugard: The Years of Authority 1898–1945*. 3. utg. Hamden, Connecticut: Archon Books, 1968.
- _____. *Native Administration in Nigeria*. 2. utg. London: Oxford University Press, 1962.
- Porter, Andrew. "Margery Perham, Christian Missions and Indirect Rule". I Smith og Bull, *Margery Perham and British Rule in Africa*, 83–99.
- Pugh, Patricia. *Perham, Dame Margery Freda (1895–1982)*. Oxford Dictionary of National Biography, artikkelen ble revidert mai 2009, <http://www.oxforddnb.com/view/article/31539> (Oppsøkt 18. oktober 2010).
- Robinson, Kenneth. "Margery Perham and the Colonial Office". I Smith og Bull, *Margery Perham and British Rule in Africa*, 185–196.
- Said, Edward. *Orientalism: Vestlige oppfatninger av Orienten*. Oversatt av Anne Aabakken. Oslo: J. W. Cappelens forlag og De norske Bokklubbene, 2001.
- Skinner, Quentin. "Meaning and understanding in the history of ideas". I *Visions of Politics: Volume I: Regarding Method*, 57–89. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Simensen, Jarle. *Afrikas historie*. 3. utg. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag AS, 1996.
- _____. "Value-Oriented in Historical Research and Writing: The Colonial Period in African History". *History in Africa* 17, (1990): 267–282.
- Smith, Alison og Mary Bull, "Introduction". I Smith og Bull, *Margery Perham and British Rule in Africa*, 1–20.
- Smith, Alison og Mary Bull, red. *Margery Perham and British Rule in Africa*. Dette er en antologi som er trykket i *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 19, nr. 3 (oktober, 1991). Denne utgaven av tidsskriftet er et spesialnummer hvor denne antologien, som også er utgitt som egen bok, fyller hele nummeret. Derav formen på referansen. Referanser til enkeltartiklene bærer i noteapparatet antologiens tittel. Sidehenvisningene er til tidsskriftet.
- Smith, Prudence. "Margery Perham and Broadcasting: a personal reminiscence". I Smith og Bull, *Margery Perham and British Rule in Africa*, 197–200.
- The Times 7. oktober 1942, side 3: "Colonial Peoples and Self-Government: Mr. Willkie's Views", The Times Digital Archive 1785–1985: http://infotrac.galegroup.com/itw/infomark/560/277/89629457w16/purl=rc1_TTDA_0_CS51592007&dyn=26!xrn_62_0_CS51592007&hst_1?sw_aep=oslo (oppsøkt 21. oktober 2010).
- Youé, Chris. "Mamdani's History". *Canadian Journal of African Studies / Revue Canadienne des Études Africaines* 34, nr.2 (2000): 397-408. [JSTOR]